

nazim hikmet



«Precum un țăran își iubește țarina și
boul, precum un dulgher își iubește scindura
și rindeaua, la fel și eu iubesc limba
turcă. Rădăcinile poeziei mele se află în
pământul patriei mele... Dacă cineva — in-
diferent unde, cînd și în ce limbă — a
creat o poezie potrivită cu mintea și inima
mea, eu m-am străduit să descifrez mă-
estria din această creație, să învăț ceva
din ea. Am considerat că pe maeștrii mei
nu numai pe creatorii propriei mele litera-
turi, ci și pe toți făuritorii de mare lite-
ratură ai Occidentului și Orientului.»

NAZIM HIKMET

930



nazim hikmet
cîntec la masa soarelui

nazim hikmet



Lei 5

editura minerva

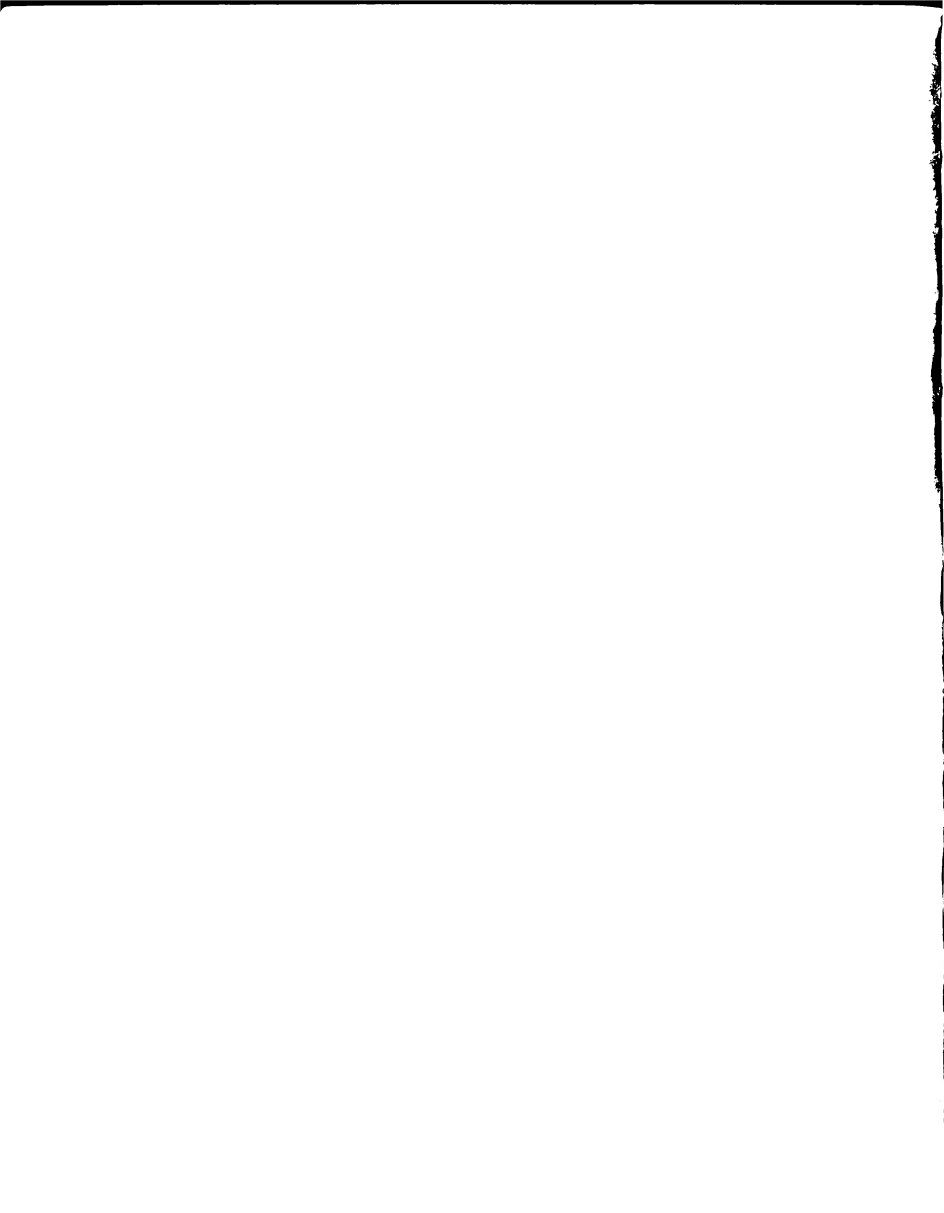
Ilustrația copertei : *Anton Slavniciu*

nazim hikmet

cîntec la masa soarelui

IN ROMĂNEȘTE DE VIRGIL TEODORESCU
PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE VIORICA DINESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1977
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI



PREFAȚĂ

În lungul drum de opt secole parcurs de literatura cultă turcă, Nâzım¹ Hikmet Ran apare drept continuator al celor mai bune tradiții, înscriindu-se printre acei scriitori care, în momente decisive pentru istoria neamului lor, și-au contopit destinul individual cu cel al poporului, într-un efort conștient de a ctitori o lume și o cultură nouă. Namık Kemal, scriitorul tribun al veacului al XIX-lea, deschisese cu bună știință culturii turce un orizont nou, orientînd-o către Occident; prin întreaga sa activitate el a concretizat exemplul scriitorului cetățean care, în ciuda exilului și a detențiunii repetate, nu s-a abătut de la crezurile săle de luptă. În primul deceniu al secolului nostru, poetul Tevfik Fikret avea să se identifice cu valul de acțiuni protestatare îndreptate împotriva despotismului „sultanului sângeros“ Abdül Hâmit II, contribuind, prin versurile sale incendiare, distribuite clandestin, la triumful revoluției liberale a Junilor Turci. *Cîntecul națiunii*, scris de el cu cincisprezece zile înaintea proclamării celei de a doua constituții, era intonat pe străzi de către revoluționari :

Aibă tirania tunuri și ghiulele, aibă fortărețe !

Și poporul are braț de neînfrînt, cutezanță neînfricată are...

Dacă lui Namık Kemal i se atribuie în mod curent rolul de a fi modelat intelectualul turc modern², Nâzım Hikmet poate fi

¹ Tc. 1 se pronunță ca și *î* din limba română.

² Poetul Süleyman Nazif afirma : „Dacă Allah este cel care ne-a creat, Namık Kemal este cel care ne-a educat.“

considerat modelatorul intelectualului turc contemporan, cel care, pentru prima dată în istoria culturii turce, depășește barierele naționale, îmbinând naționalul cu universalul în planul creației artistice și naționalul cu internaționalul în planul social-politic.

Vremea în care Nâzım Hikmet s-a afirmat ca scriitor purta pecetea unor transformări radicale, în multiple direcții, a societății turce. Prelungita agonie a Imperiului Otoman — stat feudal militar — se apropia evident de sfârșit; o nouă orînduire, cea capitalistă, își afirmase vehement dreptul la existență, prin revoluția din 1908. În scurt timp însă, crezurile revoluționare sînt date uitării de către noii guvernanți. Nesocotind opinia publică, Enver Pașa antrenează Turcia în aventura primului război mondial, ca aliată cu Germania. Urmează capitularea, la 30 octombrie 1918, ocuparea Istanbulului și a unor importante zone din Anatolia de către trupele Antantei învingătoare. Însăși existența Turciei ca stat independent era primejduită. Momentul, dintre cele mai dramatice din istoria Turciei, reclama opțiuni imediate, ferme. Clasa muncitoare, care, de la finele secolului anterior își afirmase spontan revendicări de ordin economic, trece acum la primele forme de luptă organizată. Astfel, în Turcia anului de restriște 1918, iau ființă primele nuclee comuniste care, la 14 iulie 1920, duc la constituirea Partidului Comunist al Poporului din Turcia. Mustafa Kemal Atatürk, vechi militant în rîndurile organizației Uniune și Progres, devine conducătorul forțelor populare unite în lupta pentru cîștigarea independenței naționale, luptă antifeudală și antiimperialistă cunoscută sub denumirea de Războiul pentru independență sau Războiul pentru salvagardarea patriei. În această atmosferă de efervescență politică, responsabilitatea civică ajunge o problemă cotidiană. Temperament impetuos, dinamic, Nâzım Hikmet, pe atunci încă elev la școala de marină de la Heybeliada, se aruncă febril în vîltoarea vieții politice, participînd la manifestațiile populare din Istanbul îndreptate împotriva ocupației străine. Mai apoi, la începutul anului 1921, în pofida unei pleurezii cu recidivă abia traversate, părăsește clandestin casa părintească pentru a se alătura războiului pentru eliberare și străbate pe jos Anatolia, de la Inebolu, port la Marea Neagră, pînă la Ankara, capitala rezistenței. Acest contact nemijlocit cu viața autentică,

reală a meleagurilor anatoliene abandonate de secole mizeriei și ignoranței, au avut asupra lui, nepot de pașă și fiu de diplomat, efectul unei revelații zguduitoare, de neuitat. Înclinațiile politice protestatate vădite pînă atunci capătă alt contur cînd, în orașul Bolu unde fusese numit profesor, frecventează cercul marxist organizat de muncitorul Șinasi. În cei patru ani de studenție la Moscova, ca bursier al Universității popoarelor din Orient (1921—1924), ideile îmbrățișate spontan dintr-o pornire de generozitate, la solicitarea unor evenimente istorice propice, vor dobîndi tăria unor convingeri de nestrămutat. Puterea exemplului construirii, sub proprii săi ochi, în primul stat socialist din lume și totodată primul prieten extern al tinerei republici turcești, a unei orînduiri fundamental deosebită de tot ceea ce cunoscuse pînă atunci istoria, îi va căli voința de a lupta pentru propășirea țării sale. Iar viziunea materialist-dialectică asupra lumii și a vieții, însușită în acești ani de tinerețe absolută și menținută cu fermitate, ca un ax ordonator al luptei și creației sale, va imprima unei opere atît de multilaterale și complexe acea unitate fără fisură care îi este caracteristică. Anul 1925, cînd proaspătul absolvent al Universității din Moscova se reîntoarce în Turcia, unde duce cu consecvență o activitate susținută de scriitor și militant socialist, deschide un șir necurmat de represalii îndreptate asupra sa de către autoritățile turcești ale vremii, care îl condamnă la peste șaiszeci de ani de închisoare. După o detenție de 18 ani, poetul, eliberat printr-o amnistie generală, este nevoit să-și părăsească definitiv patria, în 1951.

Peisajul literar turc al anilor 1920—1929 — timp în care se situează consacrarea lui Nâzım Hikmet ca poet — era dominat de trei mari personalități poetice, reprezentînd trei orientări distincte : Mehmed Emin Yurdakul, Yahya Kemal Beyatlı și Ahmet Hașım. Primul, supranumit „poetul național“, se îndreptase către sursele revitalizatoare ale poeziei turce populare, creînd o lirică accesibilă, dar nu arareori stînjenitor de simplificatoare. Cel de al doilea, Yahya Kemal Beyatlı, resimțînd același imperativ al epocii, și anume a crea o poezie care să exprime poporul turc în autenticitatea sa, încerca o sinteză reconciliatoare între lirica clasică

turcă și elemente europene. preluate din romantismul și presimbolismul francez. În sfârșit, cel de al treilea, Ahmet Hașim, singurul exponent de adâncime al simbolismului turc, pornind de la o viziune crepusculară asupra lumii, cultiva o poezie estetistă, de expresie rafinată.

După un debut sub directa îndrumare a lui Yahya Kemal Beyatlı, care îi era profesor de istorie, involburatul adolescent, poet cu vădite tendințe iconoclaste, își va orienta creația spre alte orizonturi poetice decât creatorii amintiți. Expresia nervoasă, dinamică, a futurismului i se pare mai potrivită poeziei sale, care voia să reflecte mersul rapid spre progres, spre civilizația modernă, descris de societatea turcă sub conducerea lui Mustafa Kemal. Astfel apar, sub egida futurismului, poezii ca *Entuziâsmul nostru* sau ca *A mecaniza* :

trrrrum

trrrrum

trrrrum !

trak tiki tak !

Mecanizare

vreau.

Din creierul din carnea din scheletul meu vine asta

...Limba mea cu scuiat linge firele de aramă

în vinele mele gonesc

locomotivele...

Prin contactul cu Maiakovski stridențele futuriste vor fi reperate și abandonate. Dar, în același timp, întocmai ca la Maiakovski, menținerea statornică a unor modalități de factură futuristă certă, și anume versul în trepte, frînt, în scopul reliefării unor cuvînte-idei prin izolarea lor, ritm precipitat, nervos, va sluji unui conținut de înaltă ținută etică, poetul proclamînd, cu glasul său profetic, încrederea în viitorul mai bun și mai drept al umanității.

Publicarea la Istanbul, în anul 1929, a primului volum de versuri, *835 rînduri*, a stîrnit un puternic ecou în mediile literare tîrcești, aducînd poetului deplină consacrare. Volumul se distanța evident de normele artistice în uz, cultivate de lirica de timbru

minor a grupării *Şapte făclii* şi de cea calofilă a celor trei Ahmeţi — Ahmet Muhip Dranas, Ahmet Kutsi Tecer şi Ahmet Hamdi Tanpınar — profera un nou tip de umanism, militant, şi dovedea spiritul unei contemporaneităţi profunde.

De altfel, aderenţa la cea mai stringentă contemporaneitate va constitui pînă la sfîrşit una din coordonatele liricii hikmetiene. În poezia *Secolul XX* poetul însuşi îşi mărturiseşte această trăsătură definitorie pentru sine şi opera sa :

— *De ne-am culca*

şi-am adormi

şi ne-am trezit peste un veac, iubitul meu...

— *De ce ? Nu vreau să fug*

şi dezertor nu vreau să fiu.

Nu mă-nspăimîntă veacul meu,

veacul acesta jalnic şi măreţ.

Şi niciodată n-o să-mi pară rău

că am venit pe lume prea devreme.

De veacul meu

nu mi-e ruşine,

nu mi-e teamă.

Sînt fiu-acestui veac

pe care-l laud —

că sînt aicea unde sînt, sînt mîndru :

în rindurile celor care luptă

pentru o lume nouă...

Adînc împlîntat în contemporaneitate, poetul se consideră prezent pretutindeni în lume, gata să însuflească popoarele în lupta lor pentru libertate, acuzînd şi demascînd tirania sub multiplele şi variatele ei aspecte. Nici un poet turc pînă la Nâzım Hikmet nu s-a simţit responsabil de soarta întregii omeniri, nu a înălţat umanismul la această treaptă superioară de înţelegere. Evenimentul internaţional curent i-a fertilizat necontenit creaţia. Poetul se află alături de poporul spaniol, pe baricade, în războiul civil (*La porţile Madridului*), se află alături de poporul cubanez în lupta acestuia pentru libertate (*Reportaj din Havana*), alături de poporul egiptean care îşi apără, în 1956, independenţa amenin-

țată de englezi (*Independența*), alături de poporul etiopian încheștat în lupta împotriva fasciștilor invadatori (*Scrisori către Taranta-Babu*) etc. El îndeamnă la faptă, în numele idealului de libertate a popoarelor, de independență națională care, în secolul nostru, a devenit un imperativ al istoriei. Pentru acea parte a Orientului încă încâtușată de Occidentul imperialist, exemplul Turciei care, în anii războiului de independență, a reușit să alunge pe invadatorii străini, dobândește valoarea unei lecții a istoriei, insuflind curaj și încredere în biruință. Solidaritatea internațională a popoarelor, a forțelor de progres ale lumii noastre contemporane, iată ideea fundamentală a poeziei hikmetiene, în care imaginile utilizate, cu atât mai convingătoare, cu cât sînt mai concrete, extrase firesc din viața cotidiană a omului de pretutindeni, se ridică pînă la expresia condensată a aforismului :

Independența nu-i autobus,

dacă pierzi unul să te urci în altul...

Independența-i ca o iubită,

de-ai înșelat-o

anevoie uită.

Nu poate socoti că a trăit

o națiune care nu știe să moară pentru patria sa.

(*Independența*)

Cu aceeași luciditate unită cu patosul revoluționar, poetul va distinge între războaiele de cîmpire și cele de apărare a ființei naționale, înfierînd pe primele și slăvind ca sacre pe celelalte. Omul contemporan, ajuns stăpînul unei științe și tehnici atât de înaintate, poate realiza în sfîrșit visurile de milenii ale omenirii ; dimensiuni mitice se pot înfăptui aieva. Dar stă în puterea omului contemporan a avea pe lîngă ipostaza de demiurg și pe aceea de geniu distructiv la proporții cosmice. Poetul dă semnalul de alarmă, deosebind aceste două alternative ale științei contemporane, printr-o asociere de antinomii de o mare capacitate mobilizatoare : *Sîntem în întrecere cu noi înșine, frumoasa mea. / Sau vom duce viața pe aștrii morți, / Sau pe lumea noastră va pogori moartea...*

Cronicar însuflețit al evenimentului contemporan internațional, Nâzım Hikmet va fi, în același timp, cronicarul istoriei contemporane a propriei sale țări. Patriotismul ardent luminat de teoria revoluționară a clasei muncitoare — marxism-leninismul — va insufla liricii angajate hikmetiene o înțelegere a mersului înainte al societății, o deschidere largă, optimistă, asupra viitorului țării sale. Poetul devine un vizionar, visarea sa părăsește tărimurile sterpe ale utopiei, este rodnică și realizabilă, căci se inspiră din cunoașterea legilor de dezvoltare a societății și lumii. La Nâzım Hikmet nu există poezie care să rămână la simplul stadiu constatativ. Oricât de grele ar fi suferințele prezentului, oricât de adânci tenebrele clipei de față, poezia lui Nâzım Hikmet se proiectează cu încredere în viitor, durînd punți trainice către acesta. Revelator, printre multe poezii, este și poemul *Aceasta-i țara noastră* :

*Această țară ca un cap de iapă
care-a venit în lung galop din Asia
îndepărtată
să se arunce-n apele Mediteranei,
e țara noastră,
e comoara noastră.
Cu dinții strînși, descult, însîngerat,
acest pămînt asemeni cu-o scoarță
de mătase —
infernul, raiu-acesta
e al nostru.
Să-nchidem porțile,
străinii să nu mai între-n casa noastră,
rob omului să nu mai fie omul —
aceasta-i lupta
și chemarea noastră...*

A reduce însă lirica hikmetiană numai la poezii explicit patriotice — destul de numeroase dealtfel — ar însemna a simplifica într-un mod de neiertat o creație atât de complexă. Nâzım Hikmet este unul dintre cei mai valoroși creatori ai liricii exilului. Acest mare patriot silit să-și trăiască o bună parte a vieții departe de

țara sa, își confesa în *Autobiografie*, dorul pătimaș, obsesiv, după meleagurile natale :

*Unii oameni știu soiurile ierburilor,
unii, soiurile peștilor —
eu, pe-ale despărțirilor.*

*Unii oameni înșiră pe de rost numele stelelor —
eu, pe-ale dorurilor.*

Dezrădăcinarea forțată a potențat în cel mai înalt grad resursele lirice ale acestui autentic poet, determinând o continuă incandescentă creatoare. Veșnic se fac auzite, în surdină sau forte, vibrații ale dorului ; jindul după patrie impregnează orice simțămînt, orice trăire a poetului, urmărindu-l oriunde, cu o tensiune niciodată satisfăcută, tradusă în planul expresiei literare prin asociații emoționante. Dragostea pentru patria care îi este refuzată se conjugă în chipul cel mai firesc cu dorul după femeia iubită, după unicu-i copil, Memet. Aceste poezii, în care nu se poate disocia sentimentul intim, de trăire personală, de simțămîntul major al iubirii fierbinți de țară sînt, poate, prin omenescul lor, prin acel ton firesc, cald uman, de conversație sau epistole, mai convingătoare chiar decît unele poezii patriotice retoric-discursive din prima etapă a creației sale. Cînd Mûnevver, frustrată de prezența lui, îl roagă, știindu-l în Sofia, să se oprească în parcul copilăriei ei și să o gîndească numai pe ea, poetul îi răspunde :

*Numai la tine m-am gîndit sub castan,
Numai la tine, adică la Memet,
Numai la tine și la Memet, adică la Patrie.*

(I-am scris lui Mûnevver o scrisoare și i-am spus)

Menționasem în treacăt latura optimistă a liricii hikmetiene, observînd că ea nu se sprijină pe un fundament fragil, subiectiv, de ordin temperamental — ca la Cahit Sıtkı Tarancı, de pildă —, ci este o consecință a însușirii ideologiei marxist-leniniste, a cunoașterii legilor de dezvoltare a societății. Deși în biografia sa existau destule elemente care l-ar fi putut conduce cu ușurință

la cultivarea unui registru depresiv, poetul depășește întotdeauna momentul de umbră, proiectându-și gândurile în viitorul unei umanități eliberate ; el evadează din prezentul adesea decepționant, în viitorul clădit conștient de omul contemporan, în viitorul căruia îi atribuie, statornic, rolul de corectiv al prezentului. Astfel într-o poezie din ciclul *Din nou despre tine* poetul evocă nostalgic ochii pururea luminoși ai iubitei, asociindu-i cu frânturi din natura patriei — cu pădurile de castani fremătătoare din Bursa, sub soarele blînd al toamnei, cu frunzele după ploaia verii, cu Istanbulul, „în fiecare anotimp, în fiecare ceas“. Dorul degajat de poezie este răscolitor, cu atît mai tulburător, cu cît este sugerat cu discreție. În final însă, poetul se redresează, vestind profetic o vreme fericită : „... *va veni ziua, trandafirul meu, va veni ziua / cînd oamenii frați se vor privi / unii pe alții cu ochii tăi...*“

Se poate afirma că întreaga creație hikmetiană reprezintă un elogiu imnic al vieții, al omului. Nu întîmplător cel de al doilea roman al său, tradus și la noi ¹, are titlul revelator : *Frumos lucru-i a trăi, frate !* În finalul uneia din piese, *Fraierul*, avocatul Ahmet proclamă frumusețea fascinantă a vieții : „A trăi e o treabă minunată, Selim, frate. Lumea-i frumoasă... Cred în oameni, în oamenii buni...“ Piesa mai tîrzie *Yusuf și Menofis*, concepută în închisoare, se încheie de asemenea cu triumful vieții : „Viața e un lucru minunat ! Să trăiești, nu să mori, să trăiești e minunat !... Am să trăiesc în toate orașele de pe pămînt, pe malurile tuturor mărilor și rîurilor, pe toate cîmpiile și în toți munții... La umbra tuturor chiparoșilor, în fiecare nădejde, în fiecare bucurie !“

Dragostea de viață șterge, ca un cuvînt magic, umbrele morții, ale claustrării forțate, ale anilor de detenție :

*încărcat de tine
și de absența ta,
și plin de nerăbdarea călătoriei mari,
aștept precum un șlep
cu ancora zvîrlită...*

(Scrisori din închisoare)

¹ Nazım Hikmet, *Romanticii*, București, E.L.U., 1965

Exemplele s-ar putea multiplica la nesfârșit. Cu totul notabile ni se par a fi, în această privință, rubaiatele, și ele începute în anii de detenție. După cum se știe, rubaiatul — veche specie poetică fixă, cu profil filozofic — implică, pe lângă virtuozitate tehnică, și o mare concentrare a ideii. În rubaiatele lui Nâzım Hikmet domină motivul morții, moarte simțită ca apropiată prin accentuarea alarmantă a gravei boli de inimă de care suferea poetul. Se degajă din aceste poezii o meditație senină, acceptarea morții, fără convulsii ori resemnare descurajantă, ca pe un mijloc de reintegrare în „natura-mamă”, infinită, din care ne-am întrupat pentru o clipă :

*Despărțirea se-apropie zi cu zi cîte puțin,
adio, frumoasa mea lume,
și bun găsit,
Univers...*

Conștiința perisabilității ființei umane este însoțită de gîndul, consolator, al continuității vieții. De aici și responsabilitatea pentru modul în care îți trăiești existența :

*Dacă eu nu ard,
Dacă tu nu arzi,
Dacă noi nu ardem,
Cum oare beznele
vor deveni
lumină ?*

(Precum Kerem)

*

A încerca să determini relația dintre opera lui Nâzım Hikmet în ansamblul ei — lirică, dramaturgie (douăzeci și patru de piese), roman, povești originale — și literatura universală nu este nici pe departe un lucru ușor. Nâzım Hikmet a fructificat conștient experiența de veacuri a artei scrisului de pretutindeni. Nimic nu i s-a refuzat. Legende biblice (*Yusuf și Menofis*), poeme clasice turcești (*Ferhad și Șirin*), poezia multiseculară a așugilor turci,

bocetul (*Pescarul japonez*), epopeea populară (*Poem despre Șeicul Bedreddin, fiul cadiului din orașul Simavna*), tehnica poveștii populare turce (*Povestea poveștilor*), teatrul popular turc (*A existat oare Ivan Ivanovici ?*), lirica epistolară, expresionismul brechtian (mai cu seamă în prima piesă de teatru, *Craniul*), futurismul trecut prin filtrul maiakovskian, iată numai câteva din multiplele sugestii din literatura universală receptate de scriitor. Dar nu numai arta scrisului i-a furnizat un câmp vast de inspirație. Cunosător al picturii pe care de asemenea o practicase, concomitent cu poezia, de la vârsta liceală, Nâzım Hikmet va adopta, în descrierea naturii și mai ales în portretizarea unor personaje din marele poem *Peisaje umane*, tehnica crochiului, desenul nervos, energic, expresiv, fixînd numai trăsăturile esențiale, care dau conținutul caracteristic, inconfundabil, fiecărui om. Iubitor și cunosător al muzicii, el va traduce, prin cuvînt, linia melodică a mișcării exterioare, dar și lăuntrice. Poemul de mare virtuozitate *Concertul nr. 1 în do minor de Sebastian Bach*, sau monologurile simultane, din mai multe piese — procedeu care corespunde duetelor din opere — constituie mărturii edificatoare.

Operația de absorbire a acestui mozaic de sugestii într-o sinteză creatoare, cu un timbru propriu, reclama cu necesitate, printre altele, și o stăpînire deplină a limbii turce, pe care Nâzım Hikmet a mlădiat-o și a îmbogățit-o, conferindu-i un spor de expresivitate, de muzicalitate neatins pînă la el. Iată cum își definește Nâzım Hikmet aderența sa la tezaurul culturii turcești și universale: „Precum un țăran își iubește țarina și boul, precum un dulgher își iubește scîndura și rindeaua, la fel și eu iubesc limba turcă. Rădăcinile poeziei mele se află în pămîntul patriei mele. Dar crengile ei le-am întins departe, cu gîndul să cuprind întreaga lume, civilizațiile făurite de toate pămînturile, plămădite la infinit în miazăzi, în miazănoapte, în răsărit și în apus. Dacă cineva — indiferent unde, cînd și în ce limbă — a creat o poezie potrivită cu mintea și inima mea, eu m-am străduit să descifrez măiestria din această creație, să învăț ceva din ea. Am considerat ca pe maestrii mei nu numai pe creatorii literaturii turce, ci și pe toți făuritorii de mare literatură ai Occidentului și Orientului“. În acest context, exegetul care ar absolutiza, în creația hikmetiană,

influența unui scriitor — oricît de mare, de inovator ar fi acesta — ar da dovadă de neînțelegerea unei complexe alchimii artistice.

Destinul operei lui Nâzım Hikmet în patria sa a fost cum nu se poate mai sinuos. Către sfîrșitul deceniului al treilea, poeziile sale care, așa cum am mai menționat, operaseră ca un șoc în lumea literară turcă, aduseseră celebritate creatorului lor. Premiera, sub regia animatorului vieții teatrale și cinematografice turcești, actorul Muhsin Ertuğrul, a primei sale piese de teatru *Totul este marfă*, a avut același efect. Acuzarea fără echivoc a capitalismului care prefăcea totul — inclusiv știința și relațiile umane cele mai firești — în sursă de cîștig, aderența la formele de expresie demonstrative, explicite, discursive ale expresionismului german, sarcasmul tragic, agresivitatea construcției, toate acestea reprezentau un univers nou, încă nefrecventat în teatrul turc. Succesul a fost enorm, spectatori demonștrînd¹ pentru autor, așa cum, cu aproape șaizeci de ani în urmă, publicul turc din perioada Reformelor aclamase pe Namık Kemal, autorul uneia din primele piese turcești originale, *Patria*.

La începutul deceniului al patrulea, critica turcă îi recunoștea în unanimitate poetului meritul „de a fi adus în poezia turcă un accent nou, o sensibilitate nouă, de a se exprima în toate poemele sale într-o limbă accesibilă marelui public, fără ca, pentru aceasta, să abdice de la viguroasele sale daruri de scriitor...²⁴”.

Răstimpul dintre 1936 și 1964, cînd Nâzım Hikmet este consacrat ca unul dintre cei mai mari creatori de literatură ai lumii, fiind tradus în peste treizeci și patru de limbi, reprezintă un hiatus în răspîndirea operei sale în Turcia. Într-o discuție cu Ilya Ehrenburg, Nâzım Hikmet făcea cu mîhnire remarcă: „Mi s-au trimis traduceriile versurilor mele în islandeză. Ciudat, nu? În

¹ Reprezentarea piesei a fost interzisă, fapt care a determinat pe autor să modifice textul, atenuînd critica socială. În forma definitivă, piesa a apărut în 1932 sub un nou titlu, *Craniul*.

² *Vezi Anthologie des écrivains Turcs d'aujourd'hui*, Istanbul, Devlet Yayınevi, 1935, p. 31.

Turcia însă, nu se tipăresc poeziile mele..." Abia după moartea sa, survenită fulgerător în iulie 1963, creația lui Nâzım Hikmet își va croi din nou drum în publicațiile turcești. La început timid, din inițiativa revistei *Orientarea*, în 1964, prin câteva rubricate, republicate la un an de criticul Memet Fuad în antologia sa, *Literatura turcă în anul 1964*. Astăzi, opera lui Nâzım Hikmet circulă nestingherit și în țara sa.

Înfrurirea personalității lui Nâzım Hikmet asupra procesului de devenire a literaturii turce a fost însă, așa cum am mai subliniat, considerabilă. Deziderate majore ale liricii turcești contemporane, ca libertatea de creație, anularea oricăror zone prohibitive — proclamate de un Cahit Sıtkı Tarancı și Orhan Veli Kanık, inițiatorul, în 1940, al grupării poetice *İnsolit*¹ — au avut ca punct de plecare și caracterul multiplu insurecțional al operei hikmetiene de tinerețe. După cum orientarea realist-socialistă a unei părți din creația lui Sabahattin Ali și mai apoi a operei lui Orhan Kemal² și a lui Rıfat Ilgaz, precum și persistența unor elemente de critică socială sublimite în proza poetică a lui Sait Faik³ nu sînt de fel străine de puterea exemplului lui Nâzım Hikmet.

Iar remarcabilul poet Fazıl Hüsni Daglarca, atît de prețuit astăzi în țara sa, ca și în lume, a preluat multe sugestii de la marele său înaintaș. Ca și Nâzım Hikmet, F. H. Daglarca concepe poezia ca un act de responsabilitate umană a creatorului ei. Gazeta de perete din vitrina librăriei sale *Cartea*, în care afișează poezii închinete principalelor evenimente curente — interne și externe —

¹ În 1950 cînd, încă la închisoare, Nâzım Hikmet declară de două ori greva foamei, cei trei reprezentanți ai grupării *İnsolit*, și anume Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday și Oktay Rifat, recurg la greva foamei, în semn de solidaritate cu poetul.

² Orhan Kemal a fost vreme de trei ani și cinci luni tovarăș de închisoare cu Nâzım Hikmet. În anul 1947 și-a publicat amintirile din anii de detenție, într-un volum intitulat *Nâzım Hikmet'le Uç Buçuk Yıl (Treia ani și jumătate cu Nâzım Hikmet)*.

³ Din scrisoarea de la 28 aprilie 1938 a lui Nâzım Hikmet către soția sa, reiese că printre puținii oameni care o cercetau se afla Sait Faik. Iar printre primii scriitori turci cu care s-a întâlnit poetul după amnistiere era și Sait Faik.

reprezintă o mărturie elocventă. Teme ca veștejirea colonialismului și a tuturor formelor de asuprire națională, denunțarea de pe pozițiile patriotismului militant a inegalităților sociale în capitalism — teme definitorii pentru opera lui Fazıl Hüsni Dağlarca și a altor poeți contemporani — au fost introduse în lirica turcă de Nâzım Hikmet.

Creator de epopee națională și, în același timp, erou de epopee, Nâzım Hikmet Ran a lăsat o operă vastă, bogată în semnificații umane și artistice.

Drept încheiere la această încercare de a da cititorilor români posibilitatea unei înțelegeri mai depline a personalității hikmetiene, ar fi mai potrivit, poate, să inserăm un rubaiat în care poetul își caracterizează, lapidar, propria-i existență :

*Eu sînt un simplu om,
Eu, poetul turc Nâzım Hikmet, sînt eu însumi,
Din creștet pînă-n tălpi stăruitoare credință,
Din creștet pînă în tălpi, luptă, dor și nădejde.*

VIORICA DINESCU

TABEL CRONOLOGIC

1902 La 3 iunie se naște, la Salonic, Nâzım Hikmet Rân, nepot al poetului Mehmet Nâzım Pașa, valiul Salonicului, și fiu al pictoriței Ayşe Celile și al lui Hikmet Nâzım, director general al presei și consul otoman la Hamburg.

1908 Izbucnește, la 24 iulie, revoluția burghezo-democratică a Junilor Turci. Poetul Tevfik Fikret scrie marșul *Millet Şarkısı (Cîntecul Națiunii)* care, împreună cu alte poezii patriotice ale sale, difuzate clandestin, însuflețesc lupta revoluționară.

1909 Sultanul Abdül Hâmit II dizolvă Parlamentul, la 13 aprilie. Marșul spre Istanbul al trupelor din Salonic, aderente la mișcarea antiabsolutistă, 24 aprilie, intrarea acestor trupe în Istanbul. 27 aprilie, demiterea sultanului Abdül Hâmit II și urcarea pe tron a fratelui său, Mehmet V. Instalarea guvernului Junilor Turci. Greve la Istanbul și în provincie. Ia ființă o nouă grupare literară, Zorii Viitorului, cu orientarea estetistă (1909—1912).

1910 Înființarea Partidului Socialist Otoman, aflat sub influența burgheziei liberale. Scriitorul independent Ebûbekir Hâzım Tepeyran publică *Küçük Paşa (Micul Pașă)*, roman inspirat în parte din viața satului anatolian.

1911 Apare, la 11 aprilie, la Salonic, revista literară *Genç Kalemler (Tinere condeie)*, organul curentului Literatura Națională (1911—1923). Tevfik Fikret publică volumul de versuri filozofice și sociale *Halûk'ün Defteri (Caietul lui Halûk)*.

1912 Începutul războiului balcanic (18 octombrie).

1913 Semnarea tratatului de la Londra (30 mai): Turcia nu mai posedă în Europa decât Istanbulul și o mică parte din Tracia. Greve muncitorești la Izmir.

1914 Nâzım Hikmet studiază la colegiul din Nișantaș (Istanbul).

După ce, la 2 august, Imperiul Otoman semnează un tratat de alianță cu Germania, la 31 octombrie intră oficial în primul război mondial. Greve la minele de cărbuni de pe coasta Mării Negre. Apar volumele de versuri *Türk Sazı (Alăuta turcă)* și *Ey Türk uyan (Trezește-te, popor turc!)* de Mehmed Emin Yurdakul, poet național, mînuitor al versului silabic, de factură populară.

1915 Nâzım Hikmet scrie prima sa încercare literară: poezia *Yangın (Incendiul)*, neîncredințată tiparului.

1917 Se înscrie la Școala de marină de la Heybeliada.

1918 Moartea sultanului Mehmet V, la 3 iulie, și urcarea pe tron a lui Mehmet VI, fratele său. Demiterea cabinetului format de Junii Turci și constituirea altuia, favorabil puterilor aliate. La 30 octombrie, Imperiul Otoman capitulează. În luna noiembrie, Istanbulul este ocupat de către trupele Antantei; englezii ocupă Mesopotamia și Samsun, francezii, Siria și Cilicia, italienii, Konya și Antalya. Ziya Gökalp publică *Türkleşmek, İstâmlaşmak, Muasırlaşmak (Turcizare, islamizare, contemporaneitate)*, fundamentul ideologic al curentului Turcismul, al cărui promotor era.

1919 Debutul lui Nâzım Hikmet în presa literară cu poezia *Selviliklerde* (*În pădurile de chiparoși*), scrisă sub îndrumarea directă a poetului Yahya Kemal Beyatlı, profesor de istorie la Școala de marină.

Debarcarea grecilor la Izmir (15 mai). Mare demonstrație populară la Istanbul, în Piața Sultan Ahmet, împotriva ocupației străine. Generalul Mustafa Kemal este numit inspector al armatei de nord. La 19 mai Mustafa Kemal Atatürk debarcă la Samsun : începutul revoluției naționale burgheze turce. Iau ființă nuclee comuniste la Trabzon, Zonguldak, Eskişehir, Sivas, Ereğli, Erzurum. Apare, la Erzurum, ziarul *Eş* (*Tovarăș*), organ al mișcării muncitorești comuniste din zona Mării Negre. Refik Halit Karay publică volumul *Memleket Hikâyeleri* (*Povestiri din țară*) inspirat din viața provinciei și a satelor anatoliene.

1920 Nâzım Hikmet se îmbolnăvește de pleurezie. Boala recidivând, poetul se retrage din marină. Publică poezii în ziarul *Alemdar* (*Pionierul*) și în revista lunară *Yarın* (*Mîine*). În convalescență, părăsește clandestin casa părintească, pentru a se alătura mișcării de rezistență (30 decembrie.)

La 23 aprilie se întrunește, la Ankara, Marea Adunare Națională a Turciei. Mustafa Kemal este ales Președintele Consiliului de Miniștri și al Marii Adunări Naționale (24—25 aprilie). La 3 mai se formează primul guvern național. Acord militar între guvernul de la Ankara și Uniunea Sovietică. Începe lupta pentru eliberarea națională. La 14 iulie, prin unirea organizațiilor comuniste din Anatolia, ia ființă Partidul Comunist al Poporului din Turcia. Apar ziarele comuniste *Yeni Hayat* (*Viața nouă*) și *Emek* (*Munca*). La 10 septembrie are loc primul congres al Partidului Comunist al Poporului din Turcia.

1921 Nâzım Hikmet străbate pe jos Anatolia pentru a

ajunge la Ankara, centrul rezistenței turcești (ianuarie). Numit pentru un scurt răstimp profesor la liceul din Bolu, frecventează cercul marxist organizat de muncitorul Şinasi. Tînărul poet pleacă la Moscova, ca student bursier al Universităţii Popoarelor din Orient, secţia economie şi sociologie (1921—1924).

Greve în Istanbul şi Tracia. Apariţia primului volum de versuri, *Göl Saatleri (Ceasurile lacului)* de Ahmet Haşim, exponent de adîncime al simbolismului turc.

1922 La 15 august are loc al doilea congres al Partidului Comunist al Poporului din Turcia. Abolirea sultanatului, la 1 noiembrie. Creaţia romanescă turcă înregistrează un salt calitativ prin apariţia romanelor *Çalikuşu (Pitulicea)* de Reşat Nuri Güntekin, *Ateşten Gömlek (Cămaşa de foc)* de Halide Edip Adivar, *Kiralık Konak (Conac de închiriat)* şi *Nur Baba (Stareşul Lumină)* de Yakup Kadri Karaosmanoğlu, inspirate din realităţile contemporane nemijlocite. Sub egida actorului şi regizorului Muhsin Ertuğrul ia fiinţă prima casă de film din Turcia.

1923 Încă în Uniunea Sovietică, Nâzım Hikmet se căsătoreşte cu o compatrioată, Nushet Hanım.

La 23 iulie se semnează pacea de la Lausanne; trupele turceşti intră, la 6 octombrie, în Istanbul, marcînd sfîrşitul războiului de independenţă. La 29 octombrie se instaurează Republica Turcia, avînd pe Mustafa Kemal preşedinte. Partidul Comunist al Poporului din Turcia intră în ilegalitate. Începe o nouă perioadă în literatura turcă, denumită Literatura Republicii. Ziya Gökalp tipăreşte *Türkçülüğün Esasları (Bazele turcismului)*.

1924 Nâzım Hikmet se desparte de Nushet Hanım. Activitate fertilă în variate domenii: poezie, povestire, roman, dramaturgie, regie teatrală, publicistică.

La 3 martie au loc abolirea califatului, suprimarea tribunalelor musulmane și a instituțiilor de învățămînt religios. La 30 aprilie, Marea Adunare Națională votează constituția Republicii Turcia.

1925 Reîntors în țară, Nâzım Hikmet colaborează la revista de orientare socialistă *Aydınlık (Lumina)*. Aflînd că, din pricina unor versuri revoluționare, a fost condamnat în contumacie la 15 ani închisoare, părăsește din nou Turcia, de astă dată clandestin.

În lunile ianuarie-februarie intră în vigoare noi coduri civile, criminale și comerciale. În august-noiembrie are loc suspendarea tuturor ordinelor religioase și abolirea poligamiei. În septembrie se declară obligativitatea căsătoriei civile.

1926 Apariția volumului de poeme *Piyale (Cupa)* de Ahmet Haşım, volum care consolidează orientarea estetistă în literatură.

1928 În urma unei amnistii generale, Nâzım Hikmet se reîntoarce în patrie, dar este arestat la graniță și interzîmțat mai întîi în închisoarea din Hopa, apoi în cea din Ankara, unde este rețînut șapte luni. Între timp îi apare un volum de poeme revoluționare la Baku. Stabilît la Istanbul, poetul desfășoară, sub pseudonimul Orhan Selim și altele, o vie activitate în revista de orientare progresistă *Resimli Ay (Luna ilustrată)* condusă de Sabiha și Zekerîya Sertel, precum și în gazetele *Tan (Zorile)*, *Akşam (Seara)*, *Yeni Gün (Ziua nouă)*, *Milliyet (Națiunea)*, *Son Posta (Ultima oră)*.

În luna aprilie este suprimat articolul din constituție care declară islamismul religie de stat. Se constituie gruparea *Șapte făclii*, prima manifestare colectivă fermă împotriva oricăror reminiscențe ale esteticii clasice în poezie. La 1 noiembrie se introduce alfabetul latin. Ia ființă Asociația

Pictorilor Independenți. Muhsin Ertuğrul fondează o nouă casă de film.

1929 Apariția primelor volume de versuri ale lui Nâzım Hikmet în Turcia: 835 *Satır* (835 rînduri) și *Jokond ile Si-Ya-U* (*Gioconda și Si-Ya-U*).

În luna iunie intră în vigoare aplicarea de tarife vamale protecționiste pentru încurajarea dezvoltării industriei naționale și suprimarea progresivă a concesiilor străine.

1930 Nâzım Hikmet desfășoară o activitate literară iconoclastă; apariția volumului de poezii *Varan 3* (*Trei lovături*). Poetul este condamnat de tribunalul din Bursa la șase ani și șase luni de detenție.

1931 Organizarea Băncii Centrale a Republicii și a altor bănci. Prozatorul Sadri Ertem creează, în perioada 1931-1940, partea substanțială a operei sale care, prin poziția ferm materialistă adoptată, va imprima o direcție nouă în dezvoltarea prozei turcești.

1932 Moartea tatălui lui Nâzım Hikmet, la 20 martie. Apariția volumelor de versuri *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* (*De ce s-a sinucis Benergi?*), *Gece Gelen Telgraf* (*Telegrama sosită noaptea*, precum și a pieselor *Kafatası* (*Craniul*) și *Bir Ölü Evi yahut Merhumun Hanesi* (*Casa mortuară sau Casa răposatului*). Arestarea poetului.

Scriitorul progresist Sabahattin Ali este închis la Sinop, apoi la Konya, pentru versuri critice la adresa potențailor vremii.

1933 Sadri Ertem publică primele sale volume de povestiri *Silindir Şapka Giyen Köylü* (*Țăranul cu cilindru*) și *Bacayı İndir, Bacayı Kaldır!* (*Jos coșul, sus coșul!*) în care adâncește făgașul unei viziuni socialiste în proza

turcă. Cahit Sıtkı Tarancı tipărește primul său volum de versuri, *Omrümde Sükût (Liniște în existența mea)*, relevant prin nota de meditație exprimată într-un limbaj poetic accesibil. Ia ființă, la 15 iulie, din inițiativa multilateralului om de cultură Yaşar Nabi Nayır, revista literară *Varlık (Existența)* cu apariție neîntreruptă pînă astăzi.

1934 Este lansat un plan de 4 ani pentru dezvoltarea industriei autohtone.

1935 Eliberat pe baza unei amnistii generale, Nâzım Hikmet publică volumele de versuri *Taranta Babu'ya Mektuplar (Scrisori către Taranta-Babu)* și *Portreler (Portrete)*, piesa *Unutulan Adam veya Şöhret (Omul uitat sau Gloria)* și, în foileton, romanul *Kan Konuşmaz (Sîngele nu vorbește)*.

Cetățenii turci sînt obligați prin lege să-și adauge un nume de familie la cel patronimic. Apariția primului volum de povestiri de Sabahattin Ali, *Değirmen (Moara)*, care consolidează orientarea prozei turcești spre o critică socială acuzată. Apare primul volum de versuri de Fazıl Hüsni Dağlarca, *Havaya Çizilen Dünya (Lume întocmită aiurea)*.

1936 Nâzım Hikmet publică *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı (Poem despre Şeicul Bedreddin, fiul cadifului din orașul Simavna)*.

Sabahattin Ali publică volumul de povestiri *Kağrı (Carul)* care, prin narațiunea *Düşman (Dușmanul)*, introduce în proza turcă figura luptătorului social. Apariția primului volum de Sait Faik Abasıyanık, *Semaver (Samovarul)*, prin care se afirmă povestirea poetică turcă.

1937 Sabahattin Ali publică romanul din mediul rural *Kuyucaklı Yusuf (Yusuf din Kuyugeak)*.

1938 Arestarea lui Nâzım Hikmet, condamnat de tribu-

nalul militar al Școlii de război la 15 ani de detențiune, și de tribunalul militar al flotei la 20 de ani.

1939 În urma semnării unui pact de neagresiune între Franța și Turcia, la 23 iunie, Franța redă Turciei sangeacul Alexandretei, denumit Hatay.

1940 Scrisoarea progresistă Suat Derviş fondează revista bilingvă *Yeni Edebiyat* (*Noua literatură*), propagatoare a principiilor realismului socialist. Rifat Ilgaz se afirmă ca unul din principalii reprezentanți ai acestei orientări în poezie. Sabahattin Ali publică romanul antifascist *İçimizdeki Şeytan* (*Diavolul din noi*).

1941 Nâzım Hikmet începe să scrie poemul de mare întindere *İnsan Manzaraları* (*Peisaje umane*).

Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday și Oktay Rifat, adepți ai unei poezii care respinge tirania rimei și a formelor metaforice excesive, lansează manifestul poetic *Garip* (*Insolit*).

1942 Nâzım Hikmet traduce în turcă romanul *Război și pace* de L. Tolstoi.

1943 Începe să elaboreze volumul *Saat 21—22 Şiirleri* (*Poeme scrise între orele 21—22*) și *Rubailer* (*Rubaiate*).

1944 Rifat Ilgaz este arestat pentru poezia *Sınıf* (*Clasa*).

1946 Ia ființă Partidul Democrat. Apare al doilea volum de versuri de Cahit Sıtkı Tarancı, *Otuz beş yaş* (*Treizeci și cinci de ani*). La 25 noiembrie, din inițiativa lui Aziz Nesin, secundat de Sabahattin Ali, apare revista umoristico-satirică de orientare progresistă *Marko Paşa*. Sabahattin Ali este arestat pentru trei luni.

1947 Apare volumul de povestiri și povești alegorice cu

adresă politică *Şirça Köşk (Palatul de cleştar)* de Sabahattin Ali.

1948 Nâzım Hikmet începe să scrie piesa *Ferhad ile Şirin (Ferhad şi Şirin)*.

Asasinarea lui Sabahattin Ali.

1949 Îşi publică primele volume de proză: Orhan Kemal, scriitor realist cu tendinţe socialiste (*Baba evi, Casa părintească*) şi Haldun Taner, scriitor satiric (*Yaşasın Demokrası, Trăiască democraţia !*)

1950 Nâzım Hikmet declară greva foamei. Campanie de presă pentru eliberarea lui Nâzım Hikmet. Poezii Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday şi Oktay Rifat declară greva foamei, în semn de solidaritate cu Nâzım Hikmet. După optsprezece ani de detenţie, poetul este eliberat pe baza unei amnistii generale. Se întâlneşte cu scriitorii Sait Faik, Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday şi Oktay Rifat.

Partidul Democrat devine partid de guvernământ. Mahmut Makal publică răsunătorul volum de reportaje din satul anatolian, *Bizim Köy (Satul nostru)*.

1951 Se naşte Mehmet, fiul lui Nâzım Hikmet şi al lui Münevver Andaç. Din nou în pericol de a fi închis, poetul părăseşte clandestin Turcia, participând mai apoi la Festivalul Tineretului de la Berlin.

Fazıl Hüsni Dağlarca publică volumul de poezie militantă *Toprak Ana (Pământ-mumă)*.

1952 Afirmarea unei noi direcţii literare, orientată spre sat, prin publicarea volumelor *Sarı Sıcak (Arşiţa)* de Yaşar Kemal şi *Bozkırda Günler (Zile în stepă)* de Talip Apaydın.

1953 Nâzım Hikmet este distins cu titlul de Laureat al premiului păcii.

Ca urmare a povestirilor satirice și a volumului de versuri *Devam (Continuare)*, Rifat Ilgaz este închis cinci ani și șase luni.

1955 Nâzım Hikmet participă la Congresul Păcii de la Helsinki. Apariția piesei *Enayi (Fraierul)*.

Consolidarea noii orientări în creația narativă dedicată satului anatolian prin apariția volumelor : *Teneke (Tinicheaua)* și *Ince Memed (Inge Memed, haiducul)* de Yaşar Kemal, *Göl İnsanları (Oamenii lacului)* de Kemal Tahir, și *Çilli (Pistruiața)* de Fakir Baykurt.

1956 Consacrarea scriitorului satiric și luptător social Aziz Nesin, căruia i se decernează premiul I — Palmierul de Aur — la Congresul Internațional de schițe umoristice de la Bordighera. Eflâton Cem Güney primește premiul internațional pentru povești Andersen.

1957 Nâzım Hikmet scrie piesa *A existat oare Ivan Ivanovici?* reprezentată la Moscova.

Aziz Nesin obține pentru a doua oară premiul Palmierul de Aur.

1958 Nâzım Hikmet participă la Conferința scriitorilor Asiei, de la Taşkent. Publică, la Sofia, piesele de teatru *Inek (Vaca)* și *Istasyon (Gara)*. Călătorie la Viena, Praga, Paris.

1959 Publică piesa *Demokles'in Kılıcı (Sabia lui Damokles)*.

Rifat Ilgaz publică romanul *Bizim Koğuş (Celula noastră)*.

1960 Nâzım Hikmet scrie piesa *Tartuffe*. Călătorie la Praga și Roma. Se căsătorește cu Vera Tuliakova.

Lovitura militară de stat la 27 mai. Guvernării, membri ai Partidului Democrat, sînt deferiți justiției. Dizolvarea Partidului Democrat.

1961 Nâzım Hikmet călătorește la Paris și în Cuba.

Adoptarea unei noi constituții.

1962 Nâzım Hikmet participă la Congresul Mondial pentru Dezarmare de la Moscova. Călătorie la Paris și Florența.

Ia ființă Partidul Muncitoresc din Turcia.

1963 Nâzım Hikmet călătorește în Africa. Încheie romanul *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim !* (*Frumos lucru-i a trăi, frate !*) Moartea poetului, la 3 iunie.

V. D.

CÎNTEC LA MASA SOARELUI

CINCISPREZECE RĂNI

Zac cincisprezece răni în pieptu-mi, ascuțite.
În pieptul meu încap
cincisprezece cuțite
înfipte de negrul casap.
Dar inima nu s-a oprit să bată
și n-o să se oprească niciodată.

Sînt zile
cînd aud vuind deasupra-mi valuri
viscoase, negre ca niște reptile.
Casapu-a-nfîpt cu mîna lui spurcată
junghere cincisprezece-n pieptul meu.
Dar inima mea bate
și n-o să se oprească niciodată.
De cincisprezece ori nelegiuitul
lovi în pieptul meu,
căci el credea
că inima va înceta să bată.
Dar inima mea bate
și n-o să se oprească niciodată.
Da, cincisprezece răni în pieptu-mi sînt,
junghere cincisprezece-n el s-au frînt
și tot de-atîtea ori țîșni din el
o flacăra fierbinte.

Dar inima,
însîngerat drapel,
va bate înainte.

1921

28 IANUARIE

Istoria —
 luptă de clasă-nseamnă.

Ianuarie.

În douăzeci și opt.

O mie

 nouă sute

 și douăzeci și unu.

Marea Neagră.

Burghezia.

 Și

 noi —

 cincisprezece căpățini tăiate

 spînzurînd de cîrligul

 măcelarului.

Da, numele

acestor cincisprezece oameni

la urma urmei ai putea să-l uiți.

Dar douăzeci și opt

 ianuarie

pe veci îți va rămîne

 întipărit în minte.

★

Întunericul nopții.

Albul zăpezii.

Vînt întetit.
Din Trapezunt
ieși în largul mării

o șalupă.
Pe țărm — mulțime de dușmani ;
iată-i :
aruncă-n noi

cu bolovani.
Așa-nceput-a cel din urmă act.
Răcneau, strigau.
Ei, ține minte,
tovarășe de luptă,
ține minte :
de cîte ori dușmanii
încearcă să ne-nșele
dau drumul răcnetelor înainte.

★

Spune-mi :
zărești în urma noastră o șalupă ?
Eu o văd bine !
Se ține după noi.
Iat-o !
Aproape, mai aproape.
Ne-a prins din urmă.
Bărcile se ciocnesc,
trosnesc,
valul lovește bordul,
valul lovește bordul.
Bărcile-nfruntă valul
și marea-ntunecată se zbate, dă năvală.
Da, lupta-ncepe.

Dar nu lupta-ntre bărci și valurile mării,
ci

DOUA

CLASE

luptă între ele.

Privește !

Două clase :

NOI

și

EI.

Noi

cu miinile goale,

Ei

înarmați cu pumnale.

Noi doar cu unghiile.

Luptă ! Luptă !

Pînă la ultima suflare

luptă !

Noi

le mușcăm cu dinții

mîinile.

Vîrful pumnalului

pătrunde-n carne.



Tovarăși !

Cuvintele sînt de prisos.

Stringeți rîndurile !

Deschideți ochii !

Marea Neagră

a străpuns

negrele noastre piepturi

de cincisprezece ori.

De cincisprezece ori

pieptul

s-a-nchis la loc,

iar valurile în frămînt

vuiră.

Și toți
ca unu-n sînul lor
pieiră —
pieiră pîn' la unul
comuniștii.

1922

ANATOLIA

Turban de foc
e soarele pe creștet.
Țărîna istovită
ne-ncalță ca opincă
picioarele desculțe.
Trece pe-alături
un țăran
la fel de costeliv
ca boul lui.
Trece pe-alături numai ? Nu.
Căci noi,
noi îl simțim în sîngele ce arde.
Fără suman în spate,
fără biciușcă-n mîină,
fără escortă,
nici călări pe cai —
am străbătut aceste sate
ca niște văgăuni de urs,
îngrămădiri de lut și de chirpici,
cîmpiile
și munții cu creștetul pleșuv.
Ținutu-ntreg așa l-am colindat,
în lung și-n lat.
Și-am ascultat

în ochii umezi
ai boilor sleiți de muncă
vocea câmpiilor pietroase.

Și am văzut

că țarinile nu-s în stare
să împrumute spicelor suflare
sub rîciiala plugului de lemn.
Așa am colindat ținutu-acesta
și nu cum l-ai străbate-n vis.

O, nu,

noi am bătut la ușa bordeielor de lut.

Așa am colindat acest ținut.

Și fiecare dintre noi

prea bine știe

de ce tînjește-această tristă glie.

Fără-ndoială :

ca-n capul unui materialist,

e tînguirea ei materială.

Cu fețe-ntunecate

și strivite,

unele-n altele înghesuie,

ca niște mușuroaie de orbeți

se-nșiruie betegele cocioabe.

Cu gleznele cruciș sub ei,

stau în dughenele întunecoase

oameni cu vorba înmuiată-n miere,

cu ochi vicleni de vulpe

și cu turbane late de mătase.

În fața lor

stau alții

cu zdrențăroase țoale,

cu tălpile crăpate,

goale.

Un jandarm scurt ca un ciomag,

mînă din urmă, timp,

o tînără pereche

pe care el a prins-o
păcătuind pe cîmp.

Bătrînul negustor
din ușa cafenelei,
care nu-și luase ochii de la băiatul slugă,
privește-acum la păcătoși cu silă și cu scîrbă
și-apoi, pe cel din ceruri
luîndu-l martor,

cu gura-i știrbă
începe să-i blesteme fără milă
și-i scuipă în obraz.
Se-aseamănă

acest oraș sălbatic

cu un urcior dogit
ce răspîndește iz de vin acrit.

Nici gînd să afli-n el ceva romantic.
Iar visurile-i toate

cuprinse sînt în două scurte vorbe :

„ABUR“

și

„ELECTRICITATE“.

Acest țăran

cu fața pămîntie
de trudă-ndelungată și necaz,
cu deznădejde se agață

de brazda ce i-a mai rămas —
el și feciorul lui
de bucățica lui de glie,

cu pieptul ciur,
biet hîrb

al luptelor din Caucaz,
cu fata lui și trista lui soție,
care păstrează pe obrații lor
urmele vinete lăsate
de unghiile perceptorului,
cu harabaua lui hodorogită —
și-ar vrea

pe peticu-i de loc să piară,
cînd moartea i-o veni,
și să-i îngroape laolaltă
acolo în pămîntul ce-l arară,
să zacă într-o bună zi
acolo, sub țărîna caldă.
Pleșuvii munți,

bătrînele ogoare —
mașinile le-așteaptă
cu patimă, ca pe o dezmierdare,
mașinile care ascund

în fiecare-ncheietură
puterea unui bivol fiecare,
mașinile ce-aleargă fără seamă
și țarina pînă-n adînc o sapă,
de parcă s-ar învâlura o apă,
mașinile
al căror suflet,

sforăitor,
abur se cheamă.

Hei, domnilor
cu zăbăluță-n gură
și pana-n mînă,
voi toți

cu burțile de sticlă
gilgiitoare
ca niște narghilele de galben chihlimbar,
voi toți
care zburăți ca vîntul
în coamele de strașnici armăsari,
pe lingă-acești țărani neghiobi,
șchiopi,
fără nas
și orbi,
oftînd, precum ofta Pierre Loti,
voi toți aceștia,
veți ști

că noi sintem sătui pînă în gît,
de zaharina voastră
de mult ni s-a urît,
și că de azi-nainte
e necesar să vi se-nfigă-n minte,
să vă pocnească drept la mir
aceste cîteva cuvinte :
plugarului
pămînt
îi trebuiește
și țarina
după mașini
tînjește.

1922

POETUL

Sînt poet,
Șuierul meu, ca de oțel,
fulgerător despică
zidul caselor.
Cu ochii mei
pot desluși,
la două sute metri depărtare,
cum doi gîndaci se-ncaieră.

Și-atunci, cu ochii mei,
să nu pot desluși,
prin negura-nghețată-a nopții,
că lumea asta, a bipedelor,
e împărțită-n două ?

.

Dacă-ai dori să știi
de unde sînt,
pe unde am trăit și ce-am văzut,
aruncă o privire-n traista mea :
răspunsul ți-l vor da
coașa de piine neagră
și *Capitalul* de Karl Marx.

Sînt poet
și înțeleg chemarea poeziei.
Eu nu-mi pierd vremea discutînd despre azurul străveziu.
Gazela mea cea mai iubită se cheamă
Anti-Dühring.

Sînt poet.
M-așteaptă subiecte-o droaie:
cît, toamna, picăturile de ploaie.
Dar mai-nainte de-a începe
să-mi cînt poemele marxiste,
mai înainte de-a vorbi de poezie,
eu sînt dator să știu ce scrie
în cartea botezată *Capitalul*.

Sînt nentrecurt în jocul balonului rotund.
Și cînd, din centru, mingea
în creștet mă izbește,
știu s-o resping cu multă artă :
hop !

Iar mingea, pătrunzînd în plasă,
a nimerit, de-a rostogol,
în gura portarului,
căscată de mirare,
și în stomacul lui a-nscris un gol.
Aceasta e metoda mea de apărare.

Sintem poeți pe cît se-arată.
Ei,
am mai vorbit de asta și-altădată.

NOUA ARTĂ

I

Ia seama !
Hai,
prostule,
aruncă sazul ¹
și nu mai zdrăngăni
nenorocita melodie —
aruncă pe fereastră
vechiul saz.
Trei strune are sazul,
ca trei privighetori sfrijite.
Ia seama la ce-ți spunem noi !
Hai,
prostule,
aruncă sazul !
Aruncă sazul ăsta cu trei strune,
trei strune,
trei privighetori sfrijite.
Cu zdrăngănitul lui
degeaba-ncerci
să chemi
și să ridici
mulțimile la luptă —
aruncă pe fereastră sazul.

¹ Vechi instrument oriental cu coarde.

Trei strune !
În vecii vecilor
el n-o s-adune
puterea râurilor
care-și schimbă matca
și clocotesc în cheiurile-nguste,
în vecii vecilor
el n-o să fie-n stare
să strângă-ntreg poporul
ca pe un singur om
sau să răsfrîngă
binele și răul,
din toată inima să rîdă,
să plîngă-n hohote prelungi.

II

Vai !
Vai !
Trei biete strune.
Trei strune,
trei privighetori sfrijite.
Ce trist ison,
trei zgribulite păsări
care-au murit de foame și de frig
și sazul pe fereastră
l-au azvîrlit.
Vai !
Vai !
Și sazul fără strune
deodată-a amuțit,
iar lemnul lustruit
s-a preschimbat
într-un ciubuc
pe placul fumătorilor de opiu.

III

Hei !

Hei !

Orchestra face să răsunе
vuietul valurilor, vuietul valurilor
mai înalte ca munții de piatră.
Comuna-i la pupitru :
maestru

dirijor !

Hei !

Hei !

Maestru-a ridicat bagheta :
ciocane grele,
baroase de oțel,
de oțel.

Strigară toate-odată
și toate asurziră
urechea nicovalelor de fier.

Hei !

Hei !

Mașinile-ncepură să zguduie cîmpia.
Priveștiștile s-au schimbat la față.
Orchestra noastră cîntă mai departe.
Ce inspirat
maestru dirijor !

Răsună-n sunetul orchestrei
vuietul valurilor,
vuietul valurilor
mai înalte ca munții de piatră.

SĂGEATA ZVIRLITĂ DE ARG

(Din istoria mișcării muncitorești internaționale)

Din arc a zburat o săgeată.
Departe-i ținta.
Ținta-i departe
foarte.

E nezărită ținta !
Departe foarte !
Săgeata nu știa să-și taie cale.
Zburînd spre țel
împrăștia
 prin aer
însîngerate pene.
Dar străpungea văzduhul înainte.
Zbura săgeata înainte
și piedicile ocolind
se-ndepărta adeseori de țel —
dar străpungea văzduhul
înainte.
Mulți ani de-a rîndul,
nentrerupt
zbură săgeata,
zboru-i nu s-a rupt
și-n ceasul cînd,
în Răsărit,

se ridicară zori de sînge,
atunci săgeata a zărit
roșia inimă a țintei sale.
Știa să-și taie-acuma cale,
cu zboru-i iscusit,
și ținta-și micșorase depărtarea.

Istoria un arc a pus
în mîna celui asuprit.
Poporul a zvîrlit săgeata-n sus.
Săgeata-i lupta noastră
și ținta ei e dezrobirea noastră.

1925

FĂCLIERII

El,
el
și ei
și cei din partea asta,
toți muncitorii care sînt aici
și jumătate din ceilalți,
acest fochist, cu fiica și nevasta,
mecanicul de tren, vatmanul
și meșterul acesta — nu cel de colo, sluga stăpînului,
ăsta de lingă noi,
și cei doi mateloți, apoi,
cu bluze largi ca marea,
femeia asta
și-astălaltă
ce și-au cusut în pînza aspră ochii,
acest argat
ce-și tirîie opincile
prin praful drumului
privind, din culme-n culme,
cum soarele răsare și apune,
cugetătorul care vede lumea
cu ochii lui Lenin
și-n capul căruia gîndește Marx,
poetul, în sfîrșit,

ce-așterne aceste rînduri pe hîrtie,
toți la un loc —

el,

ei

și cei de colo

pe frunte au un semn întipărit :

secera și ciocanul,

și poartă-n mîini cu toții o făclie —
sînt Făclierii.

1925

CINTECUL CELOR CARE BEAU SOARE

I

Cînt
cîntecul oamenilor
care beau soarele
în căni rotunde.
Șuvițele părului
ca o cascadă scînteietoare,
revărsată pe git și pe ceafă.
Blana ogarilor, ca para,
care-au ajuns din urmă fiara.
Nimicitorul uragan
dezlănțuit pe fruntea arsă
a zdrențăroșilor eroi
desculți, cu pulpele de-aramă.

Am mers și eu alături de eroi,
mi-am împletit în păr lumini de soare,
spre soare-am mers și eu, trecînd pe punte,
și am sunat din cornul vibrînd de răzbunare
și soare am sorbit din căni rotunde
cu ei odată cîntece-am cîntat.

II

Inima noastră
și-a luat puterea din pămînt,

și-a luat avîntul de la vînt
și greutatea de la fluxul mării.
Pe tot întinsul nostru somnoros,
dacă-am fi vrut,
am fi întors pe dos
fălcile leilor cu colții albi
și coamele roșcate.
Noi am aflat în lume
cea mai tulburătoare bucurie.
O bucurie pentru totdeauna.
Cu șaua în spinare,
cum freamătă sub noi, furtuna !
Și vulturii, bătînd din aripi,
doboară stinci,
stejari și brazi,
nălțîndu-se-n văzduh.

Izbesc cu bice
călăreții goi,
cu mîinile de flăcări,
și sar în aer armăsarii
pe pulpele de dinapoi.

Asalt în contra Soarelui !
Asalt în contra Soarelui !
Vom prinde Soarele !
Vom prinde Soarele !

III

N-avem nevoie-n lupta noastră
de cei pe care plînsul acelora de-acasă
și dorul după un culcuș tihnit
ca pe ocnași i-apasă
și-n grele lanțuri i-a înlănțuit.

În rîndurile noastre nu încap
cel care temător spre soare cată,
cel ce respiră în găoacea goală
din inima-i însîngerată.

În ceasu-acesta falnic și măreț
un milion de inimi cu carnea ruptă, arsă,
scînteie-n minereul topit, dogorîtor,
pe care Soarele-l revarsă.

Iar cel care-i cu noi
oriunde, totdeauna,
o să-și arunce inima
în albia fierbintelui șuvoi
vărsat de Soare peste noi.

Asalt în contra Soarelui !
Asalt în contra Soarelui !
Vom prinde Soarele !
Vom prinde Soarele !

IV

Apa, fierul și focul
ne sînt strămoșii.
Femeile hrănesc copiii
cu razele de soare, roșii.
Bărbile noastre de aramă
păstrează-n ele miros de țărînă,
sudoare grasă, de pămînt,
ne-mbîbă aspra mînă.
Ni-i bucuria ca o cergă groasă
pe care sîngele a încălzit-o

și-n ea-nvelim drumețul călător,
cum învelește patul nupțial
perechea tânără cuprinsă de cel dintii fior.

Și agățându-ne de stele
scările de frînghie,
călcînd pe craniile
tovarășilor ce-au pierit,
urcăm spre Soare, prin văzduh —
imensă gloată omenească.

Tovarășii căzuți în luptă
în Soare-și au mormîntul lor de aur,
și vitejia lor răsună
în goarneau de luptă,
vibrînd ca vinele de taur.

Asalt în contra Soarelui !
Asalt în contra Soarelui !
Vom prinde Soarele !
Vom prinde Soarele !

V

Ard boabele de struguri ca picături de sînge
și coșurile mari de cărămidă,
rotindu-se în jurul nostru, rag.
Se-aude strigătul puternic
al celui care-n jurul lui ne strînge —
al omului din fruntea oastei.

Și glasul lui,
prin bezna deșertului sunînd,

îngheață ochii
lupilor flămânzi
și pleacă firul ierbii la pământ.
Dă-ne poruncă să murim !
Întoarce-te spre noi și poruncește !
Nu ne-nspăimintă lupta și nici moartea.
Prin glasul tău sorbim
soarele, viața.
Noi am ajuns pe culmea asaltului cumplit.

Spre bolta aburită
a zilelor încinse de incendiu,
prin lava astrelor trecînd
ca un nestăvilit potop,
se-avîntă oamenii
pe caii lor de foc
și spintecă văzduhul purpuriu
cu virful sulitei aprinse.

Asalt în contra Soarelui !
Asalt în contra Soarelui !
Noi vom aprinde Soarele !
Noi vom aprinde Soarele !

VI

Pămîntu-i de aramă.
E de aramă cerul,
și universul un ocean de foc.
Cînt cîntecul oamenilor care beau Soare.
Cîntați-l !...

ZIDUL IMPERIALISMULUI

Gratii de fier
despică soarele.
Gratii de fier înfip-te-n zidul gros de piatră...
Îmi reazem fruntea mea
de gratii,
și ele-mi taie fruntea
în bucăți.
Sîngele-mi curge pe obraz.
Printr-o rețea de sînge roș
văd lumea.
Gratii de fier
despică soarele.
Gratii de fier înfip-te
în zidul gros de piatră.

ZIDUL

La temelie, jos,
mîinile tovarășilor noștri
zac ferecate în cătușe.
Iar colții lui, ca un cuțit
zdrelit,
colți putrezi plini de bale,
sfișie carnea trupurilor goale.

Zidul acesta

e-un brîu de popă lat și mohorit
care strînge planeta de gît.

Temelia zidului

a fost săpată chiar în acel ceas
cînd crudul imperialism
făcut-a pe pămînt întîiul pas.

Tovarășii-au căzut răpuși.

Din oseminte

dușmanii înălțară turnuri Eiffel,
zidite pe morminte.

Un cap al zidului e-n China,

în China plugului de lemn,

iar altul e în New York,

cu scaunu-i electric,

și tencuiala zidului

sînt acțiunile aflate-n bănci.

Zidul acesta trece prin Camera lorzilor

odată cu discursul lordului Curzon
investit cu blazon imperial.

Zidul acesta,

care pornește din vîrful turnului Eiffel,
de sus, din creasta-i de oțel,

și-alege victimele pas cu pas,

și rezemat de a lui Hindenburg statuie,

el

străzile Berlinului le strînge

în pumnul lui

ca niște sfori de sînge.

De piatra lui

și-ascute limba Mussolini
pentru-a răcni mai tare.

Cizma Italiei plutește

într-un ocean de sînge.

Zidul acesta

se înalță, suie,
ca alt Balcan

aicea în Balcani.
 Spărturile și pietrele din zid,
 scăldate-n sînge, fiecare,
 în ele o poveste-nchid...
 O, cîți tovarăși și cîți frați
 nu au căzut uciși
 la temeliile acestui zid !
 Și de-ar avea aceste pietre grai,
 ar povesti fără-ndoială
 domnilor politicieni,
 cum cei căzuți aici, în pielea goală,
 erau castrați
 ca să întoarcă tinerețea
 miliardarilor de sifilis mîncăți
 și-un Rockefeller sau Cresset
 să fie-n stare
 la sînul tîrfelor, pierduți în vis,
 s-asculte
 ca pe o simfonie, într-o seară,
 sentința celor condamnați să moară.
 La poalele acestui zid
 se strîng armatele puhoi
 cu și mai multă rîvnă
 decît în cel dintîi război.
 În crăpăturile acestui zid pătrund
 toți imperialiștii și s-ascund
 cum se ascunde bezna de lumină.
 Liga Națiunilor,
 Parlamentul britanic,
 cei care fac negoț
 cu stîrvuri omenеști,
 și generalul imperialist
 și diplomatul
 cu albele-i mănuși
 duhnind a praf de pușcă,
 Internaționala doua,

filozoful

care îngrașă al religiei ogor
ca să cultive flori pentru omor,

poetul

îndrăgostit de salvarsan,

chimistul

care pe pragul porții
stă la tocmeală
în numele războiului
cu raza morții —

toți sînt chemați,

toți sînt mobilizați

sub steagul înălțat

pe creasta zidului.

Zidul acesta e durat

dintr-un morman de trupuri sîngerate,

și comuniștii,

scumpii noștri frați,

cu mîinile încătușate

la temelia lui sînt împușcați.

RĂSPUNSUL

Zidul acesta,

zidul acesta

nu ne-nspăimîntă.

Sîntem mai tari ca el.

Zidul acesta,

zidul vostru,

e pentru noi mai șubred ca șofranul.

Puterea noastră

nu stă-n predici încîlcite.

Puterea noastră

stă-n curgerea istoriei

care zdrobește-n mersu-i tot ce-i vechi.

Și cine-i împotriva noastră
e împotriva legilor mișcării
și-ale neconținutei transformări.

Nu poate fi înțepenire.

Nu împietrire, ci veșnică mișcare.

Ziua dispare.

Urmează altă zi

și altă noapte,

și soarele din neguri iar răsare,

căci totul curge

și se schimbă totul.

Eroi ai zilelor de astăzi,

noi,

vestim ziua de mâine,

vestim o dimineață viitoare

care-și îndreaptă către noi văpaia

și va aprinde cerul lumii noastre.

Ne potrivim întotdeauna pasul

după-al Istoriei,

ca s-aruncăm în aer temelia

acestui zid, de voi durat.

ORIENTUL ȘI APUSUL

Lui Pierre Loti

Mistere,
supunere,
fatalism !
Ferestre zăbrelite,
chervane, caravane,
grădini cu fintîni țîșnitoare.
Sultane oglindindu-se-n tipsii de-argint,
dănțuitoare-ș mlădios alint.
Maharajah și padișah,
un șah
de-o mie și unu ani.
Parcă ar atîrna de minarete
coturni de sidef.
Femei sulemenite cu cîrmîz
șes la război,
mișcînd alene piciorul trandafiriu,
și-n turnul geamiei,
luptînd cu vîntul,
un muezin cu barba verde
îngîină lungi versete din *Coran*.
Acesta-i Orientul
văzut
de scriitorul zis european.

Acesta-i Orientul

acelor cărți care se tipăresc
cu miile într-un minut.

Dar Orientul acesta,

putem spune,

n-a fost nici ieri,

nici azi

și nu va fi nici mâine.

Nu. Orientul e pământul unde ~

mor gloatele de robi
desculțe și flămînde.

E țara unde-oricine e stăpîn

omnipotent,

afară de acel din Orient.

Ținut în care

flămînzii

- mor de foame.

O, Asie !

Gem grînele-n hambare.

O, Asie,

grînar al Europei !

O, Asie,

femeile tale cu părul despletit,

bărbații tăi cu fața smeadă

ca niște galbene feștile-atîrnă

pe bordurile *dreadnought*-urilor americane

și pe creasta Himalaiei,

pe crestele-i acoperite

de veșnice zăpezi,

ofițerii britanici

petrec în sunetele jazz-ului.

Picioarele, cu unghii negre,

le afundă

în apa Gangelui,

unde hindușii

și-aruncă morții ce rînjesc cu albi dînți,
cuprinși de undă.

De la un cap la altul
Anatolia
e-un poligon de tragere.
Ajunge !
Asia-i plină de S.U.A. pînă în git.
Orientul nu mai poate înghiți.

I s-a urît.

Presupunînd că unul dintre voi
ar avea de gînd să redea vieții
ultima vacă moartă de foame —
piară din fața noastră,
piară, dacă-i burghez.

Și mai ales
tu poți pieri,
Pierre Loti,
tu, ofițer francez !
Nè este mai aproape

dècît tine
păduchele cu cruce,
cu toate că pe-ngălbenita piele
el tifosul ne-aduce.

Ce repede-ai uitat
tu, ofițer francez,
pe-Aziade

cu ochii migdalați !

Ai tras la semn
o dată și-ncă-o dată
în piatra-i funerară,
în inimile noastre
de tine ridicată.

Pe cel ce încă nu știa,
eu astăzi vreau să-l informez. •

Să afle dacă nu știa
că nu ești altceva decît
un șarlatan burghez.

Un șarlatan
care vindea în Orient,

SACCO ȘI VANZETTI

PROLOG

Cad picături fierbinți și mari
de pe obrajii noștri de aramă.

Cad picături fierbinți și mari,
și-n inimi se-adună.

Inima, prea strîmtă, s-a umplut.

Smulgîndu-ne bandajele
de pe rănila nevindecate,
fără să ne cruțăm durerea,

în piețe largi, pe străzi,
ne ridicăm glasul
cu glasul mulțimii contopit :

— Sîntem asemenea tigroaicei
ai cărei pui
au fost înjunghiați !

Sîntem asemenea tigroaicei
ținînd în dinți
cadavrul puiului ucis.

Încununat-am fruntea urii,
sub care roșii ochi sticleau,

cu floarea albă a iubirii.

Pămîntul,

universul

parcă-s scăldate-n sînge...

Cad picături fierbinți și mari
de pe obrajii noștri de aramă.
Cad picături...

și-n inimă se-adună.

POVESTIRE

N-aveau în buzunarul hainei carnetul de partid.
Erau doi oameni tineri, dintr-o bucată,
cu sufletul deschis.
Credeau că faptele-ndrăznețe,
chiar dacă nu-s ale multîmii,
pot dărîma, la urma urmii,
poarta de fier ce-nchide Libertatea.
Nu, nu erau conducători, în fruntea milioanelor de oameni.
Nu cunoșteau disciplina de fier din oastea revoluției.
Erau soldați de rînd ai mării răscoale,
luptau cîstit în rîndurile ei.
Soarele Italiei le-aprinsese-n sînge o flacără fierbinte.
Și la chemarea vieții alergaseră fără să-și cruțe
curata frunte arsă de soare.
Timp de șapte ani au privit moartea-n ochi,
cu zîmbetul pe buze,
și-n scaunul electric s-au așezat liniștiți,
liniștiți, calmi,
ca-ntr-un fotoliu moale.
Timp de șapte minute prin inima lor a trecut
curentul de patru mii de volți
sau poate și mai mult.
În șapte minute inima lor s-a schimbat în cenușă.
În cenușă, în șapte minute.
Nu erau criminali,
ci victimele crimei.
Și nu de-o lege au fost trimiși la moarte —
i-a condamnat la moarte fărădelegea
dolarului.

Erau ostași de rînd ai mării răscoale
și-n timpul vieții n-au ajuns
în fruntea milioanelor de oameni.
Dar după moarte au ajuns
în fruntea milioanelor de oameni.

EPILOG

Din rîndurile noastre
căzură doi,
uciși de burghezie.

Și ei, murind,
trecură-n nemurire.

Burghezia a zvîrlit mînușa.

Primim lupta.

Noi știm să rîdem toți odată.

Dar toți odată știm și să ne batem

pe viață și pe moarte.

Toți pentru unul,

unul pentru toți !

1927

BAYRAM OĞLU

Cînd inima-mi,
e obosită în închisoare,
de drum lung,
de fiecare dată,
iar și iarăși,
prin negurile timpului dușman,
cu gîndul meu ajung
la tine, Bayram Oğlu¹,
tovarăș
comunist
din Azerbaidjan.
Baku.
Unu noaptea.
Celor ce dorm pe negre coperișuri
li se arată-n vis
un voal însîngerat.
Cer înstelat.
Ca o pădure
de chiparoși sub vînt
freamătă turnurile sure.

¹ Ali Bairamov, muncitor revoluționar din Azerbaidjan, împușcat de intervenționiști în anul 1919.

Și lacurile de petrol
 privesc
 cu galbene pupile
 sommoroase.
 Ard stele galbene
 în neagra bolții vatră.
 Sînt încuiate
 casele de piatră.
 La prăvălii,
 cu lacăt
 oblonu-i ferecat.
 Celor ce dorm pe negre coperișuri
 li se arată-n vis
 un voal însîngerat.
 Baku.
 Unu noaptea.
 Tropotul de potcoave
 trezește
 orașul
 din somn.
 În lungul străzii,
 pe lingă ultimele case,
 trece în goană
 un faeton.
 Văzduhul negru s-a umplut
 de șoapte.
 Ca un blestem
 țîșnit de pe buzele nopții,
 scrișnetul
 roților
 se pierde-n noapte.
 Caii străvezii
 parcă-s niște schelete vii.
 Felinarele scapără
 la cotitură,

ca niște ochi
scoși din orbite,
plini de groază și ură.
Vîntul,
zgomotul roților
înapoi l-a adus,
îl rotește-n văzduh,
îl aruncă în sus...
Hei, tristețea, neliniștea
cum ard în piept !
Calea ferată
e înainte, drept.
Orașul negru ¹ e la dreapta.
Uzina, la stînga.
Faetonul zboară
prin negura nopții...
Hei, Bayram Oğlu
zace cu mîinile legate.
Faetonul zboară
pe vechile ulițe. *
De o parte și de alta,
la spate,
păzesc jandarmi
cu sulite.
Bayram Oğlu zace
cu mîinile legate.
Dar ¹ochii lui
ca doi cărbuni aprinși
lucesc în beznă.
Lumina felinarelor
s-a dus,
s-a-ndepărtat...

¹ Cartierul petrolifer din Baku.

Eu stau aici
cu lanțul prins de gleznă,
și zidurile
pieptul mi-l strivesc.
Ah, nu-i nimic !
Gîndesc
că dincolo de moarte
nu-i nici măcar un sat.

1928

Departa,
 acolo unde galbenele ierburi
 se mistuie-n vâpăile amurgului,
se stinse ropotul potcoavelor.
Călăreți, călăreți, călăreți roșii,
călăreți roșii cu aripi de vînt,
călăreți cu aripi de vînt,
călăreți,
căl...

 Viața trecu,
 ca un călăreț roșu trecu
 în galop de cal.

Și izvorul tăcu,
se-ntunecă peruzeăua cerului.
Negrul brocart al nopții
 coboară
 peste ochii albaștri,
și salcia plîngătoare
 înfășurată-n sumbra-i pelerină
se înclină
 tăcut
 deasupra lui.
Salcie, salcie, salcie plîngătoare !
Nu te uita la el cu-atîta jale,
salcie tristă !
Și lacrimi nu vărsa,
salcie plîngătoare...

LINIȘTE

Ca un tâlhar
 e strada
într-o neagră manta
pe care strălucesc
stropii de apă.
Să-și aprindă vechea lulea,
strada,
dintr-un amnar,
 în beznă,
 scapără.

Tăcem.
Dar liniştea nu e
 mantaua soldăţească
 închisă pîn' la gît.

Mînați de vînt
plutesc departe norii :
corăbii
cu catargul frînt.
Privim prin geamul zăbreleit.
Tăcem.
De s-ar afla-n țărînă,
de s-ar afla-n văzduh,
un tunet mai teribil
decît tăcerea asta --
să bubuiе !

Auzi cum se-ntărită
și freamătă, vuind departe,
marea,

ca o pădure doborâtă.

Vuiește marea.

Și temnița e mută

ca taurul în inimă lovit,

ca sîngele pe lespezi

risipit.

Se-acoperă cu pîcle negre cerul

și umbre se tîrăsc peste pămînt. . .

Privim prin geamul zăbrelit.

Tăcem.

Tăcem cum tace

glonte pe țeavă.

1929

OMUL CARE MERGE

Cu fruntea sus,
cu legătura roșie ca steagu-n vînt,
el merge.

Vuiește vîntu-n jurul lui ca marea.
Vuiește marea-n jurul lui ca vîntul.
Văzduhul de furtună-i îmbibat.

Și curg mereu cascade de scînteii
ca niște așchii rupte-atunci din lună,
iar voci necunoscute se-mpletesc
și din adîncul inimii răsună :
„Copile, încotro pornești ?“
„O, fiul meu, întoarce-te !“
„Iubitul meu, întoarce-te !“
„O, frate-al meu, întoarce-te !“
„Nădejdea noastră, întoarce-te,
întoarce-te la noi !“

Dar el înaintează pas cu pas.
Înaintează surd și mut
la implorările din glas.
Înaintează
intonînd un marș al morții și-al mîniei,
înaintează legănîndu-se ca o corabie pe valuri.

Înaintează pas cu pas
călcînd
greoi și sigur
pe pămînt.

El merge.
Cine știe ?

Poate că niciodată
n-o să-și încurce
degetele-n părul aspru
al sorei lui
cuminte așezată lîngă el
cu pînza și ghergheful pe genunchi ;
poate că niciodată
n-o să se-ntindă-n iarbă
sub carpenul crescut cu el odată,
privind ca fermecat
prin rămuriș
o dungă verde care-ajunge-n soare.
El merge, merge-ntruna fără teamă.
Măsoară drumul cu pași mari și grei.
Și pieptul lui păros și lat răsare
de sub cămașă,
ca un scut de-aramă.

El merge
și nu ține seamă
de vorbele
prietenilor săi
schilozi, răpuși de boală, obosiți,
prietenilor săi care se-așază
în fiecare seară-n jurul mesei
și lasă să le picure din gură
cuvinte ca uleiul de garoafă.

El merge
și ochii-i scapără-n obraz
ca două săbii lucii.

El merge
cu chipul îndîrjit, cutezător.

Se-ndreaptă spre duşman,
înaştează pas cu pas,
câlcînd greoi şi sigur pe pămînt.
El merge.

1929

PREISTORICĂ

Pornit-am de departe,
din depărtări de dincolo de zare.
Și ținem minte bătălii trecute
în care ne-apăram cu piatra viața.
De-acolo-ncepe drumul :
cărările stîncoase
pe care ne suirăm s-atingem fortăreața —
de-acolo începe drumul cel fără de uitare.
Pornit-am de departe...
Și ca o torță arde
în beznă mîna celui
ce-a înălțat stindardul,
întii, spre libertate.
Noi n-am uitat nimic.
Urcînd pe drumul nostru înainte,
spre minunate zări,
noi ținem minte
durerile ce ne-au rănit de moarte.
Păstrăm drept moștenire
cuțitul năclăit de glod și sînge
care-a căzut pe gîtul viteazului Bedreddin.
Știm încotro pornit-am
și pentru ce-am pornit
să nimicim oștirea sultanului smintit.

Pornit-am de departe —

izbînda e aproape.

În nopțile de smoală

noi focuri vom aprinde.

Aceste geamuri oarbe le vom preface-n țandări,

cu pumnii pruncilor le-om sfărîma,

și razele vor curge

ca revărsări de ape.

Iar cei

ce ne-or urma

se vor uita spre cer,

nu dintr-o temniță cu geamuri prinse-n fier,

ci vor privi cu ochii fermecați

de la fereastra uriașei case

cum stelele de primăvară, limpezi,

își răspîndesc, abia simțit, căldura.

SOLDATUL

A început.

Și-a isprăvit.

Cînd a-nceput, din surle n-a sunat.

Cînd a sfîrșit,

el n-a strigat :

„Hei, ia priviți ! Văzut-ați ce-am făcut ?“

E unul dintre-atîtea milioane.

E un soldat. Atît.

Din moși-strămoși în vine nu i-a curs

un strop de sînge albastru.

El nu e armăsar pentru concurs.

Un chip ca toată lumea are, ˆ

o gură să bea apă cînd i-e sete

și pentru mers, două picioare.

Un singur lucru știe :

să isprăvească-o treabă cînd o-ncepe

și să înceapă alta apoi, numaidecît.

Pricepe tot ce face și-ndrăznește.

Nu stă o clipă-n loc.

Și tihna nu-i priește.

E unul dintre-atîtea milioane.

E un soldat. Atît.

MOARTEA SOLDATULUI

Nu l-ai văzut în frunte,
în coadă —
nicăieri.

În rînd cu voi a stat și azi și ieri.

Cînd cel de lîngă el

și-a rezemat
însîngerata frunte
de-al lui umăr
și cînd numărătoarea a-nceput,
el a rostit un număr
cu liniște în glas —

și a pornit asaltul.

Nevoie n-are de vreo mîngîiere.

De lacrimi, de coroane

și toate celelalte.

Prieteni buni,

tăcere !

Să nu treziți soldatul !

1930

POATE CĂ...

Poate că
 n-o să-mi fie dat
 s-apuc acea măreață zi
poate că
 am să mă dărîm,
poate că
 fi-voi spînzurat :
voi atîrna de funie
aicea, lingă pod,
și umbra mea va crește încet pe caldarîm...
Sau poate că
 voi mai trăi
 și după-această minunată zi
și voi ieși din închisoare,
 cine știe ? —
tîrziu de tot
 cu barba colilie...
Dacă va fi așa,
 la margini de oraș, departe,
 eu de un zid m-oi rezema
și voi cînta din gură și strune de vioară,
pentru moșnegi, un cîntec,
 din zori și pînă-n seară,
și pentru cei
 care-au scăpat cu bine

din bătălia ultimă,
ca mine.
Oriunde mi-aş întoarce ochii-atunci,
voi întâlni lumină şi putere
şi voi simţi prin aer fierbîntea adiere,
voi auzi vînd ca un şuvoi
răsunătorii paşi
ai oamenilor uriaşi,
ducînd pe buze cîntecele noi.

1930

CÎNTEC LA MASA SOARELUI

Precum pe-o mare zbuciumată, corăbiile aflate-n larg
bezna cu pieptul lor o sparg
plutind tot înainte,

și noi ajuns-am

pe-ale munților creste
unde vîntul te-nvăluie cu suflarea-i de gheață,
unde prăpăstiile se deschid la fiecare pas,
unde locul e încă pustiu,
aerul tare

și străveziu.

Sub noi,

jos, la poale,
noaptea cruntă ca privirea dușmanului,
întuneric și jale,
noaptea cruntă ca privirea dușmanului,
întuneric și jale.

Aici, sus,

Soarele-și varsă lumina în cupe de-aramă.
Aici, prieteni, sîntem între noi.

N-aveți teamă.

Să bem la masa Soarelui.

Umbrele noastre se cațără pe creste,
se-ntind peste păduri de cetină,
pînă la cer.

Umăr la umăr
 și față-n față,
 sculați-vă, prieteni !
 Umpleți cupele,
 umpleți cupele pînă la gură,
 prieteni.
 Umpleți cupele !
 Umpleți cupele de-aramă !
 Să bem, prieteni !
 Pentru prietenie nu-ți cruța viața !
 Hei !
 Nu-ți pierde firea
 cînd drumul e greu !
 Pe colțuroase pietre,
 pe unde nici diavolul
 n-a putut trece,
 cu tălpile goale
 vom trece.
 Ehei !
 Haideți la drum !
 Ehei !
 Veniți mai aproape !
 Turnați în cupe atît cît încap !
 Umpleți cupele, prieteni !
 Umpleți cupele !
 Umpleți cupele de-aramă !
 Să bem !
 Aici, prieteni, sîntem între noi.
 N-aveți teamă.
 Să bem la masa Soarelui !

1930

INTÎILE VIOLETE ȘI PRIETENII FLĂMÎNZI

Ascultă-mă, poete !

Despre iubire — nu-i așa ? —

avem și noi de spus cîte ceva,

și noi ne cam pricepem

la trucul ăsta vechi.

Dar, asurzindu-mi bieteles urechi

cu tunătoru-i glas,

iată că vara a fugit

trecîndu-mi pe sub nas —

s-a dus în vălmășag nebun

ca șirul galben de vagoane

cu ușile bătute-n scînduri,

duhnind de-o poștă a sudoare

și a tutun.

Și eu visam

că-o voi vedea venind,

ca pe aceea care îmi aduce,

într-o găleată roșie de-aramă,

laptele muls abia și aburind.

Dar ce să-i faci ?

Cu totul altfel vara s-a întîmplat să vie.

De obicei ea nu se poartă-așa.

Zău, nu se poartă-așa, fir-ar să fie.

O, tu, copila mea și mama mea,
tu, sora mea,
femeia mea.

O, tu,
cu părul mîngîiat de soare,
copila mea cu ochii aurii,
frumoasa mea cu ochii aurii —
cu tunătoru-i glas

și-ocheadele-i șirete,
iată că vara a fugit,
trecîndu-mi pe sub nas,

fără să-ți pot aduce, cel puțin,
întîiul buchețel de violete.

Dar ce să-i faci ?

Prietenii mei muncitori

s-au pus în grevă

și, cum erau flămînzi,

au cheltuit și banii pentru flori.

1930

BUN RĂMAS, PRIETENI

Rămîneți cu bine, prieteni,
bun rămas...

Plec ducînd chipul vostru
în adîncul sufletului

și lupta noastră nenfrîntă
sub frunte.

Rămîneți cu bine, prieteni,
bun rămas...

Nu vă-nșirați pe țarm,
cu nasul în pămînt,
asemeni păsărilor din cărțile poștale.

Nu-mi fluturați batiste.

Nu-i nevoie.

În ochii voștri mă răsfrîng întreg
din cap pînă-n picioare.

Iubiții mei,
frați de luptă,
tovarăși de muncă —

bun rămas !

Adio, fără vorbe !

Noaptea-și va trage zăvoarele la porți,

anii-și vor țese pînzele la ferestre

și eu voi intona mereu cîntecul meu de-nchisoare

ca pe-un cîntec de luptă.

Ne vom întâlîni, prietenii mei,
ne vom revedea.

Vom surîde împreună soarelui,
și unul lîngă altul vom fi în bătălii.

Iubiții mei,

frații mei de luptă,
tovarăși de muncă —

bun rămas !...

1931

TELEGRAMA SOSITĂ AZI-NOAPTE

Telegrama sosită azi-noapte
cuprinde numai trei silabe :

„A murit“.

Nu iscălește nimeni. Dar chiar și fără asta
aceste trei silabe

spun totul deslușit.

Îmi ridic ochii :
deasupra, pe zid atârnat,
ca o rană deschisă,
portretul lui
de mine desenat.

Ora unu.

Ora trei.

Ora cinci.

Fluierăturile gardiștilor, bățiile bătrînului ceas.

Patul meu neatins a rămas.

În sertarul mesei,
printre hirtiile de vreme gălbui,
multe sînt de-ale lui.

Telegrama sosită azi-noapte
cuprinde numai trei silabe. Dar e de-ajuns.

Se face ziuă.
Lumina în odaie n-a pătruns.
Simt încă-n palma mea
degetele omului
care privea printre gratii,
în ultima zi a vieții lui,
livezile și grădinile.
Medicul închisorii
a șoptit
acoperindu-i chipul cu mantaua :
„S-a sfârșit !“

Noaptea trecută
poate-a spus așa.
Noaptea trecută
a vorbit așa...

Telegrama...
Abia zăresc slovele pe hîrtie...
Dimineața e cenușie, cenușie...
Avea un cap minunat,
o inimă adevărată.

Ochi de copil plini de lumină curată,
minte adîncă, pătrunzătoare,
privirea copilărește cercetătoare.
Dar întotdeauna
în pumnul lui părea că se ascunde furtuna.
A fost un luptător, prietenul meu drag.
N-au decît să triumfe dușmanii.
Prietenii însă
vor strînge rîndurile.
Tovarășe,
pe telegramele sosite noaptea
de multe ori pleca-vom fața plînsă.

21 IANUARIE 1924

N-aprinde lampa.
Să nu cadă,
ca un adînc de noapte des,
umbra luminii pe zăpadă.
Ninge departe-n noapte:
Cad fulgii de omăt,
cad fulgii rar,
 și gîndul
mă poartă îndărăt...

Ninsoare.
S-au stins luminile de mult,
și noaptea,
ca un dulău
se-ntinde la picioare.
Degeaba-ncerci să vezi.
Orașu-i orb :
s-a îngropat și zace sub zăpezi.

N-aprinde lumina.
Las-o ! N-o atinge !

Știu. Am simțit :
se vor întoarce aducerile-aminte
prin inimă trecînd ca un cuțit.
Ninge.
Cad fulgi de omăt,
și gîndul
 mă poartă îndărăt.

1932

SCRISOARE CĂTRE SOȚIA MEA

Tu, cea fără de seamă pe lume,
îmi spui în ultima scrisoare :

„Îmi vijîie capul,
mi se sfîșie inima.
Dacă te spînzură,
dacă te pierd,
să știi c-am să mor“.

Ai să trăiești, iubito,
și amintirea mea se va topi
ca ceața-n vînt.
Ai să trăiești,
soră cu păr arămiu a inimii mele.
În veacul al douăzecilea,
după un an l-ai și uitat
pe cel care-a plecat.

Moartea !
Să spînzuri, legănîndu-te în laț !
Nu, moartea asta
n-o doresc, nu-mi place.
Dar,
liniștește-te, iubito.
Dacă o mîină oacheșă, păroasă,
asemenea unui păianjen negru,

o să-mi arunce funia de gît —
în ochii albaștri-ai lui Nâzım,
zadarnic încerca-vor să zărească
pîlpîirile spaimei.

În amurgul ultimei mele dimineți
am să-mi văd prietenii — și pe tine —
și nu voi lua cu mine sub pămînt
decît regretul unui cînt neterminat.

Draga mea,
albină cu inima de aur,
albina mea'cu ochi mai dulci ca mierea —
pentru ce ți-oi fi scris
că moartea stă la pîndă ?

Procesul abia începe
și-ar fi ridicol să mă sperii.
Ei nu pot smulge
capul unui om
ca pe-o gulie din pămînt.
O să mai aibă mult de furcă.
Nu-ți mai face gînduri negre.
Nu s-a decis nimic,
și-o să se-ntîmple cine știe cînd. . .

Mai bine,
dacă ai ceva parale,
trimite-mi, draga mea, izmene groase de lînă.
Parcă mă supără din nou piciorul.
Și nu uita :
nevasta celui care zace-nchis
nu trebuie să-și facă gînduri negre.

1933

GLASURI

De ce-ai rămas
cu fața-n palme ?
De ce-ai rămas
cu ochii-n vid ?
Ce treabă-i-asta, să-ți strivești
privirile de zid ?

De ce-ai rămas cu-obrazu-n palme ?
Apropie-te de fereastră !
Privește cum
pe-ntinsurile calme
coboară seara lină și albastră.
Ascultă !

Eu aud
cum apa ei lovește în fereastră
ca valurile unei mări din Sud.
Ascultă cum se clatină văzduhul.
Rămii și-ascultă-l ceasuri după ceasuri.
Văzduhul e un pod imens de glasuri.

În el încap
și vocile pământului,
și glasul stelei de pe cer,
și vocile șerpuitoarei ape,

amestecîndu-se cu vocea noastră...
Aproprie-te de fereastră !
Și-ascultă primăvara.
Răsună vocea noastră lîngă tine
ca un talaz
aicea, lîngă tine.
Ascultă bine !

1933

AMNISTIA

Și-așa-ntr-o seară,
închizînd basmul cu *O mie și una de nopți*
mi-am aprins o țigară.
Și mă uitam cum dincolo de gratii
luceau în spațiile infinite,
pe cer,
o sumedenie de stele,
asemenea unor oglinzi vrăjite...
Acum e noapte.
Departe de privirea tuturor,
a fost zidită-a Brusei închisoare.
La poale, gîrla, neagră ca o rană,
începe-acum să mișune de șoapte.
Nici pasărea n-ajunge-aici în zbor,
și nu mai trece nici o caravană.
Atenție !
E mare tărăboi
cu un etaj sub noi,
jos, la „prevenție“.
Și oamenii-n tichii vărgate
nu-și află loc.
aleargă, se adună,
cu buzele uscate, ca de var
și frunțile-ncruntate.

Nu-i a bună.

Da, zidul închisorii a crăpat —

și prin spărtură
o rază de lumină a pătruns :
o picătură.

Amnistia ! așa se-aude.

Amnistia !

Ieși-vom deci de-aici
trîntindu-ne pe ceafă șapca
și ale noastre fi-vor, iar
pămîntul,
femeile,
soarele,
vîntul.

Ne vom urca în trenuri,
în vapoare
și în tramvaie iar ne vom sui din goana mare !
Fără cătușe,
fără paznici —
liberi !

Vrei să te duci la țară ?

Foarte bine !

Vrei la oraș să mergi ?

E și mai bine !

Treci peste munți și culcă-te-n pădure !
Ce minunat ! Ce minunat va fi !
Să rătăcești pe străzi

întreaga zi !

Și oamenii-n tichii vărgate

nu-și află loc,

aleargă și se-adună...

Fără iluzii,

închisoarea

e ca o noapte fără lună,
e ca o minte rătăcită-n beznă,

Și, pînă una-alta,
iată cum
țigara mea aprinsă și uitată
s-a prefăcut în scrum,
fără s-apuc să trag măcar o dată.

1933

URIAȘUL CU OCHI ALBAȘTRI

A fost odată-un uriaș cu ochi albaștri
îndrăgostit de o femeie mărunțică
visînd mereu o casă foarte mică,
o grădiniță sub fereastră
și-n grădină
mult caprifoi cu florile-n lumină.
Dar uriașul o iubea cu dragostea-i de uriaș.
Iar degetele lui, făcute
să-nalțe un întreg oraș,
se-mpiedicau
și nu erau în stare
s-apuce lucruri mărunțele — adică :
să îi dureze-o casă
foarte mică,
cu o grădină
sub fereastră,
și în grădină caprifoi în floare.
A fost odată-un uriaș cu ochi albaștri
îndrăgostit de o femeie mărunțică,
și ea a obosit curînd
să-și potrivească preafragilii pași
cu pașii lui enormi de uriaș
și-ar fi dorit o clipă de odihnă.
Rîvnea să stea în tihnă,
cînd soarele spre asfințit înclină,

la geamul casei sale cu grădină.

Nemaiavînd putere,

ea ochilor albaștri le-a spus :

„Vă las cu bine !“

Și-atunci un oarecine,

cu stare și avere,

a dus-o pe femeia mărunțică

la visul ei :

o casă foarte mică

sub geam cu o grădină,

și-n grădină

mult caprifoi cu florile-n lumină.

Iar uriașul a-nțelea

că dragostea-i de uriaș

nu poate să încapă-ntr-o căsuță

cu o grădină sub fereastră,

și-n grădină

mult caprifoi cu florile-n lumină.

1933

IMPRESII

Vîntul
și steaua

și valul năvalnic.

Umbra unui vis african
în apă prăbușit

și-n întuneric.

Noaptea-i ca pînza unei mari corăbii.

Lucește-un far.

Iar noi sosim

și ne petrecem

călătoria pe planetă,

în lumea asta de luceferi plină,

unde nimica nu se pierde,

nimic nu se repetă...

Vîntul.

Și steaua

și valul năvalnic.

Se aude

un cîntec,

departe,

se aude cum zboară

spre moarte

și întuneric —

ca vîntul,
ca steaua,
ca valul.

1933

LA PORȚILE MADRIDULUI

N-am să ascult glasul înaltelor sfere
și versul n-am să-l Țes
din nevăzute fire,
nici rima n-am s-o caut
ca pe un giuvaer,
nici vorbe prea frumoase,
nici pana cea măiastră —
în seara asta sînt, slavă Domnului,
deasupra tuturor acestor lucruri.
În seara asta sînt
un cîntăreț al străzii.
Cu vocea limpede și simplă,
cînt pentru tine-un cîntec,
pe care nu-l vei auzi.
Ninge-n întuneric.
Tu ești la porțile Madridului,
și-n fața ta
s-a strîns oștirea de dușmani
venită să ucidă
tot ce iubim mai mult :
copiii,
libertatea,
nădejdea
și visarea.
Ninge.

Ninge-n întuneric.
Și poate-n noaptea asta
picioarele tale ude sînt două sloiuri de gheață.
Ninge.

Și poate-acum, cînd mă gîndesc la tine,
în clipa asta chiar,
un glonte ți-a curmat viața
și pentru tine au dispărut

zăpezile,
furtuna,
noaptea,
ziua.

Ninge.

Tu, cel ce zici : „*No pasaran*“
la porțile Madridului,
trăiai de bună seamă și-nainte.

Cine erai ?

Din ce loc vii tu oare ?

Și spune-mi pînă astăzi ce-ai făcut ?

Poate tu vii

din minele Asturiei.

Sau poate

bandaju-nsîngerat ți-a oblojit
o rană rea primită-n Miazănoapte.

Poate

din țeava puștii tale

pornit-a, noaptea, cel din urmă glonte

cînd Junkers-urile au aprins Bilbao.

Poate c-ai fost argat

pe vreo moșie-a contelui

Fernando Valeschero de Córdoba.

Sau poate-aveai în Puerta del Sol

o tarabă cu fructe,

bătînd în caldele culori ale Spaniei.

Poate că nu făceai nimic

și-aveai numai un glas frumos.

Poate c-ai fost student în Drept
și-n cartierul universitar
ți-au fost strivite cărțile
sub carele de-asalt italiene.
Și poate nu credeai în Dumnezeu
sau poate că purtai la gît
o cruciuliță de aramă ?

Cine ești tu ?
Ce nume porți ?
Ce vîrstă ai ?

Nu știu.

Nu te-am văzut și niciodată
nu cred să-ți pot vedea obrazul.
Poate obrazul tău mi-ar aminti
de chipul oamenilor care s-au bătut
și l-au înfrînt pe Kolceak, în Siberia.
Sau poate seamănă cu-al celor
care căzură în Dumlupînar ¹.

Sau poate — cine știe ? — chipul tău
se-aseamănă cu-al lui Robespierre.
De mine tu n-ai auzit
și nu cred c-ai s-auzi vreodată.

Frate, sînt între noi
și mări și munți,
e blestemata-mi neputință
și Comitetul de neintervenție.
Nu pot veni acolo, lîngă tine.
Și nici nu-ți pot trimite
o ladă cu cartușe,
nici ouă proaspete
sau o pereche de ciorapi de lînă.
Cu toate astea știu :
picioarele tale,

¹ Localitate din Turcia, unde, în timpul războiului pentru independență (1919-1922), s-a desfășurat una din cele mai crîncene bătălii.

înfipse la porțile Madridului,
îngheață sub zăpadă
ca doi copii desculți.
Și știu de asemeni
că tot ce-n lumea asta
e nobil
și măreț,
tot ce de-acum încolo va fi creat de oameni
pentru Frumos și Adevăr,
înflăcăratul dor al inimii mele
sclipește-acum în ochii santinelei
ce stă la porțile Madridului —
și că nici ieri,
nici azi,
nici mâine,
nu pot decît să te iubesc,
să te iubesc...

SCRIBUL ÎNCHISORII

Mîinile scribului închisorii,
sluga voastră supusă,
pîrjolate mereu de dogoare,
au pipăit
inimi omeneşti
douăzeci şi cinci de ani,
adică un sfert de veac —
aproape jumătatea vieţii sub soare...
Poate că viaţa omului — de unde poţi să ştii? —
ţine mai mult sau mai puţin
decît ar trebui.
Să mai bem un pahar!
„De-atîtea lacrimi şi suspin,
în noaptea asta vinul e venin.“¹
Am luat tramvaiul de la Eminönü spre Bebek².
În piaţa de peşte, întuneric beznă...
Ploaia izbea cu zgomot în geamul berăriei.
„O, suflete! Îmi pare că sînt
O biată frunză dusă de vînt...“
a spus neuitatul Naci³.

¹ Cîntec popular turc.

² Cartiere din Istanbul.

³ Muallim Naci, poet turc din secolul al XIX-lea.

Spune-mi, la ce bun

atîta forfotă, atîta gălăgie ?

La ce bun atîta jale omenească ?

La ce bun scrumbia asta pe farfurie ?

O, da !

În ziua judecății de apoi,

în ziua judecății de apoi,

sluga voastră supusă,

sculîndu-se din mormînt,

va adresa arhanghelului Gabriel

o-ntrebare

compusă dintr-un singur cuvînt.

Să mai bem un pahar !

Așadar,

ați văzut vreodată .

un om spînzurat ?

Mîine, în zori,

înainte de-a suna deșteptarea,

o să-l spînzure pe unul

la noi, în închisoare.

Sultanul Hamid

îi cosea în saci

și-i arunca în mare.

Apoi aflați

că în nouă sute opt,

mulți, foarte mulți

au fost spînzurați.

Mai demult

spînzurătoarea se-nălța lîngă pod,

dar acum

se-nălță în piața Sultanului Ahmed,

chiar lîngă drum.

„Ah ! Istanbulul n-are-asemănare.

Văzduhul și apele lui

sînt ca zvîcnetul vieții în piept !“

grăiește poetul

Nedim Efendi ¹.

Să mai bem un pahar !

¹ Poet turc din secolul al XVIII-lea.

*CĂLĂTORIE PE CORABIA
NEFERICITULUI IUSUF*

Pe lespedeă fîntînii, într-o seară,
Iusuf, nefericitul,
și-a zugrăvit corabia ușoară.
Iar unul care zace-n închisoare,
bînd apă din fîntînă,
se uită lung la prova
peste întinsul mărilor stăpînă
și care nu cunoaște nici ziduri,
nici zăvoare.

Lîngă fîntînă,
pomi
în straie albe.

Un prun a dat în floare.
Nefericitele Iusuf,

mai pune
o pînză, încă una la catarg,
s-ajungi mai iute-n golful tău, din larg,
mai rupe-o creangă doldora de prune
și-o prinde-apoi la pupa

ce se-nclină,
ca toți hulubii-aflați în închisoare
pe urma navei tale să se-așină.

Plutind pe valurile line,
nefericitele Iusuf,
pe punte ia-mă și pe mine.

Atîta tot am în desagă :

o carte,
un caiet
și-o poză dragă.

În lume-s multe de văzut.

Acum,
prietene, hai s-o pornim la drum.
La dreapta noastră Kumkale, și iată,
la stînga, farul Helios s-arată.
Și parcă-n pinze al Egeei vînt
deodată-nstrună pătimașu-i cînt.
Plutim din port în port, neconținut.
În porturi mările au amuțit.
O, mările

cu clocotul lor greu.
O, mările

cu nesfîrșirea lor.
Iusuf, în porturi astăzi, dragul meu,
mai greu e să trăiești,
decît să mori.

Adriatica.

Cu o luntre de pescari ne-ncrucîșăm.
Ca să aflăm vești din Italia,
la vasul nostru-o abordăm.
Un moș din Ancona ne povestește,
în timp ce trage plasa

cu agitatul pește :
„Hei, zice, din Italia, măi frate,
prea multe nu-s de spus.
Acolo cei mai fericiți din lume
numai doi oameni sînt, și-anume :
ducele
și fugarul de negus“.
Pescarul din Ancona drept grăiește.

Pe ducele palavragiu l-a-mpodobit
cu o cunună
din flori de sînge.

Iar negusul fugar
și-a părăsit palatul fără baie
și s-a mutat într-un palat cu baie.

. . .
S-a-ntunecat.
Sicilia în față ne răsare,
și atingînd a'noastre vele-aproape
plutește-ncet pe lîngă noi
un transatlantic uriaș
cu multele-î lumini scăpărătoare
și nu știu cîte caturi.
Pare-o planetă prăbușită
din înălțimea cerului, pe ape.
Noi îl privim mereu,
nefericitul de Iusuf și eu

Cu capetele ridicate-n sus,
noi îl privim îndelungată vreme
și pînă cînd s-a dus
departe-n zare
țigară ne-am aprins
de la țigară.

.
E potolită marea.
La orizont
o dungă roșie despică cerul.
E pe sfîrșite noaptea
cea fără de hotar.
Și iată-n fața noastră Barcelona,
Barcelona Frontului Popular. . .
S-a isprăvit călătoria noastră.
— Nefericitule, să strîngem pînza.

Aruncă ancora în apa mării albastră.
Hulubii ce pe drum ne-au însoțit
se vor întoarce-n închisoare
și-i vor vesti pe cei rămași acolo
că am ajuns la țărmlul mult dorit.
Iusuf

înjură-acum ca un nebun,
înjură pățimaș
cățușele de mult lăsate-n urmă,
și face semn cu ramura de prun
spre-acel oraș
ce-n față ni s-arată.
Spre Barcelona ochii mi se-ndreaptă.
Și parcă văd acolo cum se-ndoaie,
văd cum zvîcnește șuierînd
o vîlvătaie.

Și-acolo văd
alătura cum stau
Lenin și cu Mehmed,
sărman plugar
ucis pe cîmpul din Dumlupînar.
Iusuf nefericitul și cu mine
am fost pe luntrea asta călători,
pe luntrea asta zugrăvită
în închisoarea din Brusa,
și am văzut
la Barcelona-n zori,
aievea
via-nfățișare
a libertății luptătoare.
Cu mîini înfrigurate,
în dimineța asta minunată
am cuprins,
ca pe un oacheș și fierbinte trup de fată,
Libertatea. . .

DESPRE VICTORIE

Muşcă-ţi buzele pînă la sînge,
apucă de rană şi strînge —
rabdă,
rezistă,
îndură.

Speranţa ta
e astăzi,
ştiu,
răcnet
de minie-n pustiu.

Victoria,
ce va veni necruţătoare,
cu unghiile
trebuie
smulsă.

Zile grele.
Zile care-aduc moartea cu ele.
Cumplit şi crud e perfidul duşman.
Tovarăşii pier în luptă
cînd s-ar cuveni nesfîrşit să trăiască
Tovarăşii pier —
şi sînt noian,
ca-n zilele de sărbătoare
cînd ies pe străzi cîntînd
în mîini cu steaguri filfiitoare.

Zile grele,
Zile care-aduc moartea cu ele.
A secat lacrima, s-a uscat pe obraz —
 sîntem mai triști,
Iată de ce mai dreپți sîntem azi.

Iată de ce
și victoria,
mai drept și sintem azi.
nu mai încap e iertare,
ce va veni necruțătoare,
cu unghiile
trebuie
smulsă.

1941

9 OCTOMBRIE 1945

În ziua aceasta fasciștii turci au devastat tipografia ziarelor democrate și au zvîrlit în foc cărțile scriitorilor progresiști.

Scoate-ți din cufăr rochia frumoasă
pe care-ai pus-o cînd erai mireasă
și împletește-n părul tău, spre ceafă,
împurpurata floare de garoafă,
din temniță trimisă ție-n dar.

Gătește-te în astă-seară,
ca un copac în primăvară.
În ziua asta,

ține minte bine,
prin fața șleahtei negre de dușmani,
în ziua asta se cuvine

să treci cu fruntea sus,
cu mîndru pas încet,
soție dragă-a lui Nâzım Hikmet.

1945

DUȘMANUL

Iată-l !

Dușmanul lui Recep, țesător din Brusa,
dușmanul lui Hasan, lăcătuș la uzina Karabük,
dușmanul bătrinei Hadjen, țarancă săracă,
dușmanul lui Suleiman, cel care s-a tocmit argat.

Dușmanul celor care seamănă cu mine,
dușmanul celor ce seamănă cu tine,
dușmanul celui ce gîndește.

Dar țara asta este casa noastră,
a oamenilor mulți asemeni nouă.

Și-atunci

el e dușmanul patriei, iubita mea.

Iată-l !

El e dușman speranței, draga mea,
dușmanul apei fără de astîmpăr,
dușmanul codrului ce înverzește,
dușmanul vieții-n veșnică mișcare :
pecetea morții i-a-nfierat obrazul.

Va putrezi măseaua găunoasă

și carnea viermănoasă,

orice-ar fi,

va putrezi-ntr-o zi.

Și va veni o zi, iubita mea,
cînd mindră și măreață,
înveșmîntată-n salopetă-albastră,
intra-va-n țara noastră
Libertatea.

1945

CEA 'MAI NĂȚINGĂ DINTRE FIINȚE

Ești ca o cîrțiță, tu, frate-al meu,
ca oarba cîrțiță trăind în neagra beznă.
Ca vrabia ești, frate-al meu,
ca vrabia cuprinsă de grijile-i mărunte.
Ca midia ești, frate-al meu,
tihnită-n închisoarea-i de sidef.
Și semeni spaimă, frate-al meu,
ești înspăimîntător ca gura vulcanilor ce-au amuțit.
Nu ești doar unul singur, vai,
nu cinci sînteți —
ci, din păcate,
vă numărați cu milioanele.
Tu semeni cu berbecul, frate-al meu,
cînd gîdele-mbrăcat în blana ta
te-amenință cu bîta
și tu alergi, să intri-n turmă,
gonești spre zalhana

aproape mindru.

Cea mai nățingă și ciudată
dintre ființe ești tu, frate-al meu,
mult mai nățingă decît peștii
care trăiesc în mare
fără-a cunoaște marea.
Și dacă e atîta jale și-amărăciune pe pămînt,
din vina ta se-ntîmplă, frate-al meu.

Dacă sîntem flăminzi și storși de vlagă
și jupuiți pînă la carnea vie,
dacă sîntem striviți ca un ciorchine
din care-aștepți să se prelingă mustul,
eu m-aș încumeta să spun
că vina ta e, frate-al meu — dar nu,
mai mare-ți este vina, frate-al meu,
iubite frate cu nătingă minte.

1948

DON QUIJOTE

Cavalerul eternei tinereți,
spre-al cincizecilea an al vieții sale,
ascultînd
glasul inimii,
porni-ntr-o dimineață de iulie,
să cucerească
adevărul,

frumusețea

și dreptatea

În fața lui :

o lume-ntreagă

plină de monștri-nfumurați și cruzi

Sub el :

eroica și trista Rosinantă.

Știu :

cînd patima pătrunde-adînc în tine
și e stăpîna inimii, atunci
te zbați zadarnic, Don Quijote al meu,
căci trebuie-ascultînd al ei cuvînt,
să-nfrunți în luptă

morile de vînt.

Fără-ndoială

Dulcineea ta

n-are pereche de frumoasă pe pămînt.

Fără-ndoială,

că-ntr-o bună dimineață
tu, negustorilor de nu știu ce,
părerea ta ai să le-o strigi în față.

Fără-ndoială
că-ai să fii scuipat,
dat jos din șa,
bătut și schingiuit.

Dar tu,
tu cavalier al celor de-a pururi însetați,
vei fi și mai departe mistuit
de-același foc în scoica ta de fier.
Iar Dulcineea ta va fi
mai minunată azi ca ieri

1948

PE CÎND ERA HAMID SULTAN

Pe cînd era Hamid sultan,
la Yemen, ca ostaş,
slujit-a tata, zece ani,
dar n-a fost trîmbiţaş.
Părinte-avea de rang înalt,
şi cîcă neamul lor
un paşă l-a întemeiat,
vestit cuceritor.
Eu am trecut la comunişti
şi clasa mi-am trădat.
În închisoare zece ani
am stat şi-am trîmbiţat.
Republică-i acum, iar cei
cu stare, cei de sus,
ca pe o mamă o-ndrăgesc —
dar cît timp am să-mi mai slujesc
sunînd din goarnă
 ţara mea —
e lucru greu de spus...

1948

SĂ-ȚI FIE DRAGĂ VIAȚA

Să-ți fie dragă viața
și fără margini
gîndindu-te că poate,
cîndva,
ca globul pămîntesc
să te întristezi
în spațiul gol,
peste un miliard
sau sute de miliarde-ntregi de ani,
el va zbura de-a rostogol
asemeni unui bolovan
cu focul stins, secătuit și orb :
o nucă fără miez.

1948

DE CÎND EU SÎNT AICI ÎNTEMNÎȚAT

De zece ori pămîntul
a ocolit
cerescul nostru soare
de cînd am fost zvîrlit

aici
și zăvorît în închisoare.
Și dacă soarele ar fi-ntrebat
ce crede despre vremea strecurată,
el ar răspunde :

„O nimica toată !
Nici n-are rost să mai vorbim,
căci pentru mine
răstimpul ăsta n-are-nsemnătate“.

Eu însă v-aș răspunde-n față,
dacă m-ați întreba :

„Răstimpul ăsta pentru mine
înseamnă zece ani din viață !“

Și iaca-așa.

Îmi amintesc și de creionul meu.

Am scris cu el mereu

și am tot scris, vreo șapte zile-n șir.

Creionul s-a tocit, s-a micșorat
și-a devenit, în mîna mea, uzat,
mai rău decît un jalnic tibîșir.

Întreabă-l și-o să-ți spună :

„O viață-ntreagă“.

Întreabă-mă și-ți spun :

„De unde, dragă !

Te-nșeli ! O săptămână !“

Dar cîte, cîte săptămîni trecură ?

Osman ședea aici cu noi, țin minte.

Fusesse-nchis pentru omor

și luase șapte ani și jumătate.

Și-a ispășit pedeapsa și-a ieșit.

Aflîndu-se din nou în libertate

și-a întîlnit prietenii lui buni

și-a nimerit din nou în închisoare

și iarăși a mai stat vreo șase luni.

Pe urmă l-au eliberat.

Acuma ne vestește prin scrisoare

că s-a-nsurat

și că prin luna lui april

nevasta o să-i facă un copil.

Toți pruncii care au venit pe lume

în ziua-aceea tare-ndepărtată

cînd umbra grațiilor negre

s-a-ntins ca o pecete

pe foaia de hîrtie pentru întîia dată —

au împlinit azi zece ani.

Și mînjii mici

din primăvara-aceea

cu glezne moi, tremurători,

plăpînzi,

sînt astăzi telegari voinici

și au ajuns vestiți, fără-ndoială,

la alergări plăpînzii mînji.

În anu-aceia

— prin nouă sute treizeci și-opt —

al doilea război nu-și împletise
însîngeratul abur cu otrăvitul fum
al oamenilor arși de vii la Dachau,
și, pe deasupra Hiroșimei,
yankeul hrăpăreț și pătimaș
nu își rotise crudele pupile
de uliu

și n-azvîrlise încă
atomicul prăpăd peste oraș.
Așa trecură zile după zile.
Și singele curgea, întunecat.
Iar într-o bună zi am auzit :

„Războiul s-a sfîrșit !“

Dar pentru cîtă vreme și-n ce fel ?
Trecură iarăși zile după zile
și într-o bună zi am auzit :

„Se pregătesc din nou pentru măcel !“

Se pregătește ? Cine ?

Dolarul-american, vezi bine.

Miinile oamenilor

s-au ridicat nenduplecate, grele,
s-au ridicat neîmblînzite iar,
să nu ne mai ucidă ca pe-o turmă !
Să nu ațîțe focul
războiului

sălbaticul dolar !

Să se sfîrșească-odată !

Ca și atunci

cu zece ani în urmă,
pătruns de forța și nădejdea omenirii,
și de minia luptei, mereu dogoritoare,
aștern și-acum,

aici, în închisoare,
cu pasiune fiecare rînd.

Ca și atuncea cînd
am fost închis aicea, cu zece ani în urmă,
cumplita bătălie nici astăzi nu se curmă
și-n ea se află versul meu, luptînd.

1948

SECOLUL XX

— De ne-am culca

și-am adormi

și ne-am trezi peste un veac, iubitul meu...

— De ce ? Nu vreau să fug

și dezertor nu vreau să fiu.

Nu mă-nspăimîntă veacul meu,

veacul acesta jalnic și măreț.

Și niciodată n-o să-mi pară rău

că am venit pe lume prea devreme.

De veacul meu

nu mi-e rușine,

nu mi-e teamă.

Sînt fiu-acestui veac

pe care-l laud —

că sînt aicea unde sînt, sînt mîndru ;

în rîndurile celor care luptă
pentru o lume nouă.

— Dar poate peste-un veac, iubitul meu...

— Peste un veac de-acum încolo ? Nu.

Mult mai curînd

și, peste orice piedici,

aceste zile vor pieri

trezindu-se din nou la viață

și spre sfîrșitul lui va străluci,

încununat de frumusețe,

veacul acesta, veacul meu,
această noapte-ngrozitoare
în care aurora se zămisleşte-n chinuri,
va străluci sub pulberea de raze
ca ochii tăi, ca ochii tăi,

Hatçe.

1948

ANGINA PECTORIS

Dacă mi-e jumătate din inimă aici,
cealaltă jumătate e, doctore,
în China,
în rîndurile-armatei care curge înspre Fluviul Galben.
Și-n fiecare revărsat de zori,
da, doctore,
cînd zorii se ivesc,
inima mea
e-n Grecia plecată,
gata să fie împușcată.
Iar cînd prizonierii-au adormit
și cînd infirmeria amuțește,
da, doctore,
în orice miez de noapte,
inima mea
e-n Istanbul, acolo,
pe-o uliță, într-o căsuță veche.
Și iată, doctore,
sînt zece ani.
De zece ani,
pentru poporul meu
eu n-am avut alt dar decît
mărul acesta,
mărul ăsta roșu :
inima mea.

Da, iată doctore din ce pricină
mă doare inima.
Degeaba-mi spui de nicotină,
de-arterioscleroză,
degeaba îmi vorbești de închisoare.
Privesc cum trece printre gratii noaptea
și zidurile îmi apasă pieptul.
Cu toate astea
inima mea bate
în steaua care strălucește-n zare.

1948

CĂLĂTORIA

Călătorim mereu pe-un șlep
Trecurăm oare prin vreun port
A mai rămas vreo tristețe
A mai rămas vreun colț
pe care să n-o fi cîntat ?
de zare,
zărit cînd soarele răsare,
pe care n-am lăsat-o-n urmă
la scăpătat ?
Și-n urma noastră cîte stele
n-au licărit și nu s-au dus
pe unda apei
Și aurora, lunecînd de sus ?
n-a cuprins în ea
enorma noastră nostalgie oare,
cînd s-a răsfrînt
în apa curgătoare ?
Călătorim,
călătorim și-acum.
Cînd oare,
cînd
ne vom opri din drum ?

1948

DESPRE MIINILE VOASTRE ȘI DESPRE MINCIUNA

Miinile voastre aspre, tari ca piatra,
zdrelite, sfișiate,
triste ca melodiile cîntate-n închisoare
în șuierul de bice,

mari și greoaie ca vita de povară,
îmi amintesc pruncii flămînzi,
cu fața suptă,
gata să moară.

Miinile voastre pricepute, ușoare ca albinele
și grele ca un uger plin cu lapte,
cutezătoare ca natura-n fapte —
sub pielea bătucită în neștire
păstrează-nchisă gingașa iubire.

Nu, soarta lumii nu spînzură de coarnele bouului,
ci mina voastră, care totul știe,
ea hotărăște-a lumii trăinicie.

Hei, oameni, oameni, buni !

Sînteți hrăniți tot timpul cu minciuni
atuncea cînd, flămînzi, cu gura pungă,
voi cereți carne, pîine să v-ajungă.

Voi niciodată n-ați mîncat pe săturate
și-o să plecați flămînzi din lumea asta
în care fiecare creangă

se frînge sub povara de roade-nmiresmate.

Hei, oameni, oameni buni,
din Africa, din fundul Asiei,
din Orientu-Apropiat și din Extremul Orient,
voi de pe țărmu-Oceanului Pacific
și de prin țările care mai sînt,
mai mult de șaptezeci la sută din populația de pe pămînt,
nepăsători, bătrîni
și tineri și oricînd gata să-nfăptuiți minuni,
cu ale voastre mîini.
Hei, oameni, oameni buni !
Voi, frați din Europa și din America,
o, frații mei, vă știu —

ca mîinile voastre sînteți :
uituci și ageri ca argintul viu.
Luați aminte !
Tot cu minciuni vă vor momi și de-acu-nainte.
Ca mîinile voastre
sînteți, ușor de înșelat pentru stăpîni.
Dacă în fiecare clipă
antenele vă mint
și rotativele vă mint
și cărțile vă mint din scoarță-n scoarță,
dacă afișele de pe pereți și-anunțurile de pe stîlp vă mint,
și dacă pe ecran, în sală,
vă mint femeile cu pulpa goală,
dacă-i minciună ruga
și cîntecul de leagăn,
și visele dacă vă spun minciuni,
dacă în crișme minte,
în mîna lăutarului, vioara,
dacă vă minte vocea rugătoare
și strălucirea din culoare,
și dacă, în afară de ale voastre mîini,
tot ce-a ieșit din ele vă-ndrugă la minciuni,
și dacă toți vă mint, scornind povești,
mint cu nerușinare toți și toate —
aflați că vi se toarnă minciuna cu găleata,

ca mâinile pe care le-aveți să fie oarbe
ca bezna nopții,

să fie-aceleași mâini
supuse oricînd vrei ca niște cîini,
ușor de frămîntat și desfăcut.

Aceste mâini, ca bulgărul de lut,
nicicînd să nu se-avînte, ridicate,
asemeni cîntului de libertate.

Și-n lumea trecătoare
în care-ai vrea ca lumea să trăiești,
dar parte n-ai decît de chin și jale,
fără răgaz muncind să te spetești

cu mâinile acestea ale tale,
pentru întunecata-mpărăție
pe jaf întemeiată și robie.

LUI PAUL ROBESON

Ei ne-au oprit să mai cîntăm, Robeson,
frate negru, cu dinții albi ca perlele,
privighetoarea mea cu-aripi de șoim.
Da, ne-au oprit, căci ei se tem,

Robeson,
se tem să nu se risipească noaptea.
Îi înspăimîntă :

să pipăie,
să vadă,
să audă.

Li-i teamă și să plîngă,
să nu li se zărească fața udă.

Li-i teamă și să rîdă,
căci dinții li s-ar strepezi
ca-ntr-o gutuie crudă.

Și să iubească le e teamă,
așa cum a iubit Ferhat ¹ la noi.
(Aveți și voi acolo un Ferhat,
te rog să-mi scrii neapărat
pe-al vostru cum îl cheamă.)

Da, le e frică, Robeson,
le e teamă

¹ Erou dintr-o străveche poveste turcească de dragoste : *Ferhat și Şirin*.

de mîna asta calmă,
de mîna care nu aşteaptă
să-i pice poliţa sau cecul
şi niciodată nu s-a cuibărit,
ca un lăstun fierbinte, ostentit,
la ei în palmă.

Le este frică de azur, de grînele care răsar,
de apa curgătoare, de-aducerea-aminte.
Le este frică de nădejde, Robeson,

da, de nădejde,

de tot ce nu-i mucegăit, murdar.

Nu le dă pace

nici sunetul de paşi ai celor

care țin drumul înainte

spre depărtarea zărilor albastre.

Şi-aşa se face

că-i înspăimîntă cîntecele noastre.

TOVARAȘILOR DIN INCHISOARE

Dacă-ți iubești țara
și crezi

în omenie,

în om,

vei fi spînzurat

sau aruncat în temniță.

Vei rămîne acolo poate zece ani,
poate un sfert de veac.

Dar, oricît ai sta,

să nu te gîndești niciodată

că mai bine-ar fi fost

să atîrni de un stîlp

ca un steag.

Să te-ncelestezi de viață.

De ea să-ți fie drag,

chiar dacă lucrul ăsta

nu-i nici o fericire —

dar tu să știi

că ești dator să te împotrivești
dușmanilor,

și-n ciuda lor

dator ești să trăiești

o zi mai mult

în lumea celor vii.

O parte din ființa ta
poate-n celulă-o să rămână
și-acolo, singură, va sta
ca lespede, la fund, într-o fântână.
Dar partea cealaltă a sufletului tău
să intre într-al lumii vălmășag.
Să afle ce e bine, ce e rău,
s-audă
de la treizeci de mile depărtare
o frunză cum tresare.
În temniță s-aștepți mereu scrisori,
să-ngini mereu o melodie tristă,
cu ochii țintă în tavan
să nu dormi din noapte-n zori —
plăcute lucruri,
dar primejdioase.
Mai bine cercetează-al tău obraz,
ras sau neras,
mai bine uită anii,
ferește-te de păduchi,
de serile de primăvară,
mănincă pîn' la ultima fărîmă
tot ce-ți aduce de mîncare
și, mai ales —
rîzi tare
și cît mai des,
ca nu cumva să uiți.
Și dacă
— cine știe —
femeia pe care-o iubești
te lasă,
tu să nu spui :
„Nu-mi pasă !“
Mă crede :
celui închis îi pare
că vîntul frînge-n două creanga verde.
În temniță e rău să te gîndești la trandafiri.

E bine să visezi la munți, la mare.
Încearcă să citești, să scrii mai mult.
E bine dacă izbutești,
iar dacă nu —

atuncea fă-te suflător în sticlă
Așa, an după an,
ceas după ceas,
și poate-n luptă cu neantul,
vei înfrunta un timp năving —
dar vezi
să nu pălească diamantul
ascuns
sub sînul stîng.

1949

*LUMEA, PRIETENII, DUȘMANII,
TU ȘI PĂMÎNTUL*

Sînt fericit că m-am ivit în lume
și m-am născut pe globul pămîntesc.
Iubesc pămîntul, piinea lui și lupta,
și glasul i-l ascult și-l înțeleg.
Și chiar dacă această lume-a noastră
pe lîngă soare e-o nimica toată,
ea are-o măreție fără seamăn,
căci fără seamăn e pămîntu-ntreg.
Aș vrea prin lume să colind,
să văd
pești, poame, stele nevăzute încă,
și-ndepărtate mări cu apă-adîncă.
Am străbătut întreaga Europă
călătorind pe filele de cărți,
amărăciunea totuși nu mă-ncearcă —
din Asia și nici din alte părți
eu n-am primit scrisori cu mărci albastre,
nu m-a purtat pe ape nici o barcă
spre poli și n-am văzut,
pe țarmurile albe de ninsoare,
la revărsarea zilei, stoluri mari
de păsări, înălțîndu-se spre soare.
America n-a auzit de mine.
Sînt pentru ea la fel de anonim
ca și băcanul meu din mahala —

dar în această uriașă lume,
în care ne găsim,
de la Alaska pîn' la Capul Bunei Speranțe,
din Spania, pînă în China,
prin zonele pe unde umbra se împletește cu lumina,
la fiecare kilometru
și milă-n porturi și-n oraș,
am un prieten bun

și un vrăjmaș.
Prietenii mei buni nu i-am văzut
nicicînd, dar îi păstrez în conștiință
și știu că fiecare dintre noi
e gata să-și dea viața

pentru aceeași sfîntă libertate,
că toți avem o singură dorință.
Știu că dușmanii-nverșunați așteaptă

să bea cu sete singele-mi curat —
și eu aștept cu-aceeași însetare
să le vărs singele întunecat.

Puterea mea în asta stă, anume
că nu sînt singur, părăsit, în lume.
Puterea mea e-n adevăr cuprinsă

și calea mea e dreaptă și întinsă.
Mi-e vindecată mintea de enigme
și de ciudate semne de-ntrebare.

Pămîntu-i fără seamăn și-i fierbinte
în gîngașu-i veșmînt de albă floare —
iar tu,

tu ești frumoasă
și-mi ești dragă
cum numai eu te știu și te iubesc,
cu toate astea adevărul meu
vă-ntrece și v-adună la un loc
și veșnic arde-n mine ca un foc
de neînvins pe globul pămîntesc.

TĂRANUL TURC

Fără să fi citit o carte, el e-nvățat,
căci l-a-nvățat pămîntul.

E fiul lui de-a pururi credincios.

Ride

ca Zinin din Beirut ¹

și plînge

ca Nasredin.

El e Ferhad,

Kerem,

e Keloglan.²

Mie, nefericitului, mi-e dat

să merg pieziș, cu toate că-s soldat.

Mama nu mai trage nădejde

să i se-ntoarcă fiul acasă.

O, soartă, soartă nemiloasă.

În târgul Țarșamba apele s-au revărsat.

Sărmanul îndrăgise-o fetișcană

cu oacheș obraz.

Dar i-a luat-o altul, mai breaz.

N-a mai ajuns —

pe drum aripile i s-au frînt.

¹ Poet popular turc din secolul al XIX-lea.

² Eroii din basmele populare turcești.

L-au îngropat, acolo în pămînt,
 sub țărîna bălană,
 fără să ia în seamă
 că era încă viu.
 El e sărmanul yunus,
 din cap pînă-n picioare tot o rană ¹
 și nu bea apă,
 ci venin.
 Dar nu vă fie teamă.
 De va-ntîlni un om
 care să-i înțeleagă sfișietorul chin
 și omul îi va spune lui :
 „Ajunge !“ —
 el o să-și scuture povara
 care-l răpune și îl frînge.
 Și-n toată măreția lui
 se va-nălța
 cînd Gabriel din goarnă
 va suna.
 Inima pămîntului
 va-ncepe atunci să bată-n vinele lui
 și răsplătind dușmanii
 pentru-ndelunga jale,
 el munți de piatră seacă
 va strămuta din cale
 spre a lăsa
 șuvoiul cu unde vii
 să treacă.

1950

¹ Aluzie la versul „Eu sînt sărmanul Yunus, din cap pînă-n picioare tot o rană“, al poetului turc Yunus Emre (secolul al XIII-lea).

IN A CINCEA ZI DE GREVĂ A FOAMEI

Frații mei,
dacă-mi găsesc greu vorbele
pentru-a vă spune
tot ce am de spus,
să mă-nțelegeți :
mi se-nvîrte capul.
Cinci zile nu-i ușor să flămânzești.

O, frații mei din Europa, America și Asia,
eu vă zăresc,
prin beznele albastre ale nopții,
plecîndu-vă deasupra mea
și văd
că-n ochii voștri e lumină.
Sînt fericit să strîng în mîna mea
mîinile voastre, ale tuturor.
Sînt fericit să le păstrez în palmă-ndelungată vreme,
ca mîna mamei,
ca mîinile iubitei,
ca mîna mare-a vieții.
O, frații mei !
Ați fost cu mine, știu,
în anii-aceștia cumpliți.

Ați fost cu țara
și poporul meu.
(Nimic și nimeni n-o să ne despartă.)
Și patriile voastre îmi sînt dragi,
poporul fiecăruia mi-i drag.
Din suflet vă iubesc
și vă salut, prieteni,
adînc vă mulțumesc.
O, frații mei !
Nu vreau să vină moartea.
Și dacă
în închisoare zbirii atît m-or chinui
pînă-o să-mi dau suflarea,
eu, totuși, n-oi muri.
Am să trăiesc și fi-voi printre voi.
Am să trăiesc
în cîntecul lui Robeson,
în versul aprig al lui Aragon,
în porumbelul alb al lui Picasso,
în zîmbetul docherilor din Franța,
acești cutezători copii ai lumii —
trăi-voi zi și noapte pe pămînt
alături de oameni,
pentru oameni.

Aceasta e puterea mea,
aceasta e mîndria mea
și-aceasta-i fericirea mea, prieteni.

1950

EI

Numărătoarea
n-are cum să-nceapă :
sînt ca furnicile prin iarbă,
ca păsările în văzduh,
ca peştii-n apă —
şi sînt în orice loc.

Sînt înţelepţi
şi simpli,
copii,
şi plini de foc.

Ei
în pulbere prefac întreaga lume
şi din cenuşă o zidesc pe loc.
În cartea asta
despre ei vorbesc,
numai şi numai despre ei.
Oţelul,
fierul,
sarea,
diamantul,
cărbunele,
şi zahărul
şi pieile argăsite —
de mîinile lor mari sînt plămădite.

Tot ce-i
 în lume ;
cer și bărgan,
fluviul mînîndu-și apa spre ocean,
și dragostea, și-a jugului povară,
și mersul luptei și întreaga viață,
și zilele din calendar,
scoarța pămîntului pe care-l ară,
orașele de piatră și de var
se vor schimba-ntr-o bună dimineată.
Această dimineată va veni
cînd fiecare
și împreună toți s-or opinti
și-au să arunce jugul din spinare.
În dimineța-aceea
se va scâlda pămîntul în lumină,
din zare pînă-n zare,
pe chipul lor,
 ca-n apele unor oglinzi
strălucitoare,
 se vor răsfrînge-ale pămîntului culori
Cutezători
 și simpli,
 copii
 cu mintea înțeleaptă,
de veacuri spre victorie se-ndreaptă
în diferite părți ;
din vremurile vechi
 și pînă azi
au fost înfățișați în multe cărți,
iar despre ei se spune :
„Au lanțurile de pierdut
 și au de cîștigat o lume“.

SCRISORI DIN INCHISOARE

I

Am zgîriat cu unghia numele tău
pe cureaua ceasului de mînă.
Briceagul meu cu plăsea de sidef
n-are ce căuta aici.
„Oprit a se purta obiecte tari.“
Nici brazi nu sînt
sub cerul acesta de toamnă.
S-ar găsi un pom pipernicit în curte,
dar e oprit să-ți treacă norii pe deasupra capului...

N-aș ști să-ți spun
cîți sîntem strînși în această clădire.
Sînt singur, departe de ceilalți,
și ei sînt departe de mine.
Nu mi-e îngăduit să vorbesc decît cu mine însumi.
Așa și fac.
Convorbirile-astea mi se par însă destul de searbede.
Încep să cînt mai bine, draga mea.
Și iată cum, deodată, glasul meu,
vocea pe care mi-o cunoști,
sărmana mea voce dezacordată,
pătrunde-n mine-atît de-adînc,
că-mi rupe inima.

Asemeni băiețelului orfan
din istorioarele lacrimogene,
rătăcind desculț pe drumurile-nzăpezite,
inima mea rîvnește să plîngă
ștergîndu-și ochii-albaștri și nasul cît un bumb.
Să plîngă,
nu pentru-a țintui în drum
un călător trecînd în goană
pe calul lui strălucitor ;
să plîngă,
nu pentru a înăbuși
în hohotele ei prelungi
țipătul păsării de noapte.
Să plîngă,
tremurînd în vînt ;
să plîngă,
fără să aștepte
nimica de la nimeni ;
să plîngă neștiută —
pentru mine.
Nu mă sfiesc să-ți spun :
nu mi-e rușine
că inima se află-n starea asta
și nu roșesc deloc
văzînd-o cum se-nchide-n ea,
cu biata-i frunte înclinată
și că rămîne-atît de slabă,
de singuratică,
de simplu omenească.
Trec poate-acuma printr-o criză,
sau s-ar putea vorbi aici
de rațiuni psihologice, fiziologice etc.
Poate că sînt de vină
aceste două geamuri zăbrelete
ce-mi taie adierea primăverii,

urciorul de pământ, tineta,
sau poate zidurile astea sure...

E ora cinci, acum, iubita mea.
Și dincolo de ziduri,
cu setea ei nepotolită,
cu șoaptele-i ciudate,
venind parcă de sub pământ,
călare pe un cal schilod și slut,
încremenit în infinit,
la ora asta,
dincolo de ziduri,
cu vicleșugurile ei și umbrele-i amestecate,
cu tot ce poate, în sfârșit,
înebbuni pe cel care-i închis,
la ora asta,
dincolo de ziduri,
împurpurată-n golul fără arbori —
coboară o seară de stepă.
Și noaptea o să-nceapă în curînd.
Lumina va zbura,
în ultimu-i ocol,
pe calul ei subțire.
Natura, de la care nu am să sper nimic,
întinsă lîngă mine —
un mort cu-obrazul aspru —
va-nlocui cu stele
copacii ce lipsesc.
Va fi sfîrșitul cunoscut al unei vechi afaceri.
Cînd totuși va fi gata
la locul său
și pregătit
pentru o uriașă nostalgie.

II

Am să-ți spun un lucru
de-o-nsemnătate fără de pereche :
Omul își schimbă firea
atunci cînd schimbă locul.
Iubesc nesățios în închisoare
somnul. El vine să-mi deschidă
cu mîna lui prietenoasă
zăvoarele și să răstoarne
pereții sumbri ce mă-nchid.
Ca într-o comparație banală,
alerg prin somn
cum lunecă lumina în apele tăcute.
Sînt minunate visurile mele :
se desfășoară într-o lume
de dincolo de ziduri,
și lumea lor e limpede, frumoasă.
N-am fost nicicînd
în ea prizonier.
Nicicînd,
eu nu m-am prăbușit, în vis,
din vîrful muntelui
în fundurile negre de abis.
„Îngrozitor va fi, spui tu,
cînd te vei deștepta din somn“.
Nu, draga mea.
Găsesc în mine de-ajuns curaj
ca visului să-i dăruiesc
întotdeauna ce i se cuvine.

III

Azi e duminică.
Și pentru-ntîia oară
ei mi-au îngăduit să ies la soare.

Pentru întâia oară în viața mea
ca pe-o minune am privit azi cerul
și m-am mirat că e atît de sus
și-atît de-albastru.
Plin de respect
m-am așezat, jos, pe pămînt,
sub soarele acesta nemișcat,
și mi-am lipit spinarea de zidul gros de piatră.
Cuprins ca de-un virtej,
n-am mai știut
nimic de libertate,
n-am mai știut nimic de visul meu,
n-am mai știut de tine chiar, iubito.
Pămîntul, soarele și eu.

Sînt fericit !

IV

Iubito, mă gîndesc la tine
ca la speranța sufletului meu
și-mi pare că ascult o melodie
de buzele cele mai dulci rostită.
Dar mie astăzi nu-mi ajunge-atît.
Speranța pentru mine-i prea puțin
și să ascult ce cînți nu mi-e de-ajuns —
eu cîntecul aș vrea să-l cînt

V

În noaptea asta de toamnă
sînt plin de cuvintele tale,
cuvinte eterne ca timpul, ca materia
cuvinte grele ca o mîină,
cuvinte scăpărătoare ca stelele.

Din inima ta,
din creierul tău,
din carnea ta,
cuvintele-au ajuns pînă la mine
încărcate de ființa ta —
cuvintele tale, mamă,
cuvintele tale, femeie,
cuvintele tale, prietenă...
Amare și triste erau
și îmbibate de-o nădejde dulce,
erau eroice și brave
cuvintele tale, ca niște oameni...

VI

E minunat să mă gîndesc la tine,
cuprins de larma morții și-a izbînzii,
să mă gîndesc la tine
fiind în închisoare,
cînd am trecut de patruzeci de ani.
E minunat să mă gîndesc la tine,
la mina ta uitată pe-o țesătură-albastră,
să văd în părul tău
cum strălucește, moale și falnic, Istanbulul.
E parcă-n mine un alt om
adîncă fericire de-a-mi fi dragă.

E minunat să mă gîndesc la tine,
să scriu pentru tine
și ore-ntregi să te privesc,
întins pe spate, în celula mea.
Să-mi vină-n minte
o vorbă ce-ai rostit-o într-o zi
în cine știe ce împrejurare,
și nu chiar vorba spusă-atunci de tine,

ci, mai ales,
puterea de-a cuprinde-n ea o lume-ntreagă.
E minunat să mă gîndesc la tine
și-aș vrea acuma să-ți cioplesc ceva,
să-ți fac poate-o casetă, un inel,
să Țes trei metri de mătase pentru tine.
Și dintr-o dată,
sculîndu-mă-n picioare,
s-alerg pin' la zăbrelele ferestrei,
să mă lipesc de ele,
să strig
spre cerul albastru
al libertății
tot ce scrisesem pentru tine.

E minunat să mă gîndesc la tine,
cuprins de larma morții și-a izbînzii,
să mă gîndesc la tine fiind în închisoare,
cînd am trecut de patruzeci de ani.

VII

Vîntul suflă
și-și vede de drum.
Aceeși adiere, fără greș,
nu clatină nicicînd de două ori
aceleași ramuri de cireși...
În arbori păsările ciripesc :
își pregătesc aripile
să zboare.
E ferecată poarta la-nchisoare
și trebuie s-o sparg,
trebuie să te văd, iubita mea...
Frumoasă viața s-ar cădea să fie,

asemeni ție :
prietenă, iubită.
Știu :
da, încă se răsfată
festinu-acesta al mizeriei —
dar se va isprăvi spre dimineață...

VIII

De-o ultimă-ncordare
sclipesc, pe cîmp, copacii,
cu străluciri de aur,
de-aramă
și de lemn.
Domol apasă boii
copita-n lutul reavăn,
și munții plini de neguri și uzi
se-neacă-n fum.

IX

Doar cîteva garoafe au mai rămas în vase.
Dar dincolo, pe cîmpuri, pămîntu-a fost arat,
au aruncat sămînța
și au cules măslinii.
S-au pregătit cu toții ca să primească iarna.
Au fost gătite paturi pentru butașii tineri
din primăvară.
Eu,
încărcat de tine
și de absența ta,
și plin de nerăbdarea călătoriei mari,
aștept precum un șlep
cu ancora azvîrlită
în Brusa.

X

Iată,
 poate chiar astăzi toamna va pleca.
 Trec giștele sălbătice
 în stol
 cu-aripile-ntinse.
 Se duc, fără-ndoială,
 spre lacul Iznik, toate.
 Și parcă simți în aer arome-ndepărtate —
 și proaspete
 și gustul înțepător de fum...
 În aer e aroma zăpezii ce-o să vină.
 Să fii acum afară,
 afară, galopînd
 peste cîmpia-ntinsă,
 spre munții plini de neguri.
 „Dar nici nu știi măcar să urci în sa“,
 spui tu.
 Nu-ți bate joc de mine și nu mă pizmui.
 Aici, în închisoare, mi-am făcut
 o nouă dragoste :
 Iubesc atît
 cît și pe tine, sau aproape-atît,
 Natura.
 Și tu și ea îmi sînteți prea departe...

XI

Șuierător, fierbinte,
 ca singele țîșnind dintr-o arteră,
 vîntul din sud s-a stîrnit deodată.
 Ascult cum șuieră prin aer
 și parcă inima mi s-a oprit în piept.
 A început să ningă pe crestele muntelui Uludağ
 și-n codrii Kirazlî, acolo, sus,

dorm poate-acum măreți și trîndavi urșii
pe frunzele castanilor, roșcate.
În vale
își scutură frunzișul plopilor,
și viermii de mătase
sînt gata să se-nchidă în găoace.
Din clipă-n clipă
toamna
e gata să sfîrșească.
Și mîine poate
se va cufunda
pămîntu-n somnul greu al zămislirii.
O altă iarnă va veni la rînd,
iar noi, ca și-n trecut, vom sta și-acum
sub coperișul crîncenei mîinii,
la flacăra speranței noastre sfinte.

XII

Zăpada a căzut azi-noapte
fără veste.
Cînd începură zorile,
pe ramurile ninse
zburau în stoluri ciorile.
Pe tot întinsul Brusei,
cît vezi cu ochii, iarnă.
Albit de iarnă-i totul
și parcă infinitul a devenit vizibil.
Mereu se-ntîmplă-așa,
iubita mea,
și după surde lupte subterane,
se schimbă anotimpul, printr-un salt,
iar sub pămînt,
sîrguitoare, mîndră —
viața-și urmează cursul.

Îngenuncheat,
 privesc acum țărîna,
 și iarba o privesc,
 furnicile,
 explozia aceasta albastră și-nflorită.
 Iubito, ești țărîna-n lumina primăverii —
 și te privesc...

Culcat pe spate,
 ceru-ntrezăresc
 prin crengile copacilor.
 Văd berzele plutind...
 Ca bolta primăverii ești, iubito —
 te-ntrezăresc.

Pe cîmp aprind, în toiul nopții, focul...
 De flacăra m-ating.
 M-ating de apă
 și de pînză,
 ating argintul.
 Un foc sub stele ești, iubito —
 de tine palmele-mi ating.

Mereu sint
 printre oameni
 și-i iubesc,
 iubesc mișcarea,
 și iubesc gîndirea.
 Mi-e dragă lupta.
 Tu ești un om în lupta mea, iubito —
 și te iubesc.

XIV

Ce-o fi făcînd acuma ea,
în clipa asta ?
O fi acasă
sau o fi pe stradă ?
Cum stă acum ? Culcată ?
În picioare ?
Sau poate cu mișcări ușoare,
ridică mîinile ?
O, trandafirul meu,
cum ți s-arată
în gestul ăsta grațios,
deodată,
încheietura brațului rotund.
Ce-o fi făcînd acuma ea,
în clipa asta ?
Poate privește pisicuța
torcînd alene pe genunchii ei.
Sau poate umblă.

Iată-i piciorul sprijinit în vîrf !
O, pașii tăi, neprețuiții pași,
o, pașii tăi, ce sufletu-mi străbat
și-aduc lumină-n ziua-ntunecată !
La ce s-o fi gîndind ?
La mine ? Sau...
Dar cine știe !
La oala cu fasole care nu dă în fierț.
Sau poate că se-ntreabă-acum
de ce o fi atîta jale-n lume.
Ce-o fi făcînd acuma ea,
în clipa asta ?

XV

Cea mai măreață dintre mări
e marea nentilnită încă,

cel mai frumos dintre copii
nu-i încă mare,
noi n-am trăit
cea mai frumoasă zi a vieții noastre
și tot ce-am vrut să-ți spun mai minunat
nu ți-am spus încă.

XVI

Se spune că-i de nedescris mizeria la Istanbul,
că bîntuie o foamete cumplită,
se spune că te-nfunzi în oftică pînă la gît
și despre fete-ades... se cam vorbește...
prin loji de cinema și pe maidane...
Urîte vești
din Istanbulul meu îndepărtat,
orașul gloatei de sărmani,
orașul celor buni și harnici.

O, Istanbul, neprețuit oraș,
orașu-n care stai și tu, iubito,
oraș pe care-l duc în raniță
din surghiun în surghiun,
din temniță în temniță,
ca dorul de copil
în inimă-mplîntat
și chipul tău
în ochi întipărit.

XVII

Trecînd în zbor deasupra cetății-ndepărtate,
din fundurile mării adînci de Marmara,
plutind peste ogoarele de toamnă —

pină la mine a pătruns
glasul tău dulce, pîrguit de soare.
Doar trei minute —
și telefonul s-a închis.

XVIII

Băiatul nostru e bolnav
și tatăl lui e-n închisoare.
De plumb îți cade tîmpla
pe obosita mină.
Întunecați sînt ochii aurii.
Destinul nostru
e destinul lumii.
Nu te-ntrista.
E drumul oamenilor arătat de oameni
din zile rele spre mai bune zile.
Băiatul nostru se va întrema,
și tatăl lui din temniță ieși-va,
vor rîde iarăși ochii tăi de aur.
Destinul nostru
e destinul lumii.

XIX

Trimite-mi cărți
cu un sfîrșit frumos.
Trimite-mi povestiri în care
să se întoarcă la aeroport
aeroplanul cu aripa frîntă,
și doctorul chirurg să iasă
din sala-n care-a operat,
cu chipul radios,
de vreme ce
copilul orb

și-a căpătat vederea ;
trimite-mi cărți cu povestiri în care
să scape de la moarte partizantul
cînd salvele sînt gata să pornească,
și vestea mare-atît de așteptată
de zece ani de zile,
să-mi sosească,
de rîndunele-adusă,
la revărsatul zilei ;
trimite-mi cărți
care se vînd ca pîinea caldă,
cu-ndrăgostiți,
și la sfîrșit cu-o nuntă,
în care nimeni, nimeni să nu ducă
nici dorul libertății,
nici al pîinii,
și nici al rozelor,
al soarelui.

Trimite-mi cărți
cu un sfîrșit frumos ;
nu mă-ndoiesc o clipă
că și povestea noastră
pînă la urmă
va sfîrși cu bine.

XX

Mă aflu în fișia de lumină
care pătrunde-adînc în întuneric,
și mîinile-mi mereu sînt însetate,
iar lumea asta-i plină de minuni.
E primăvară.
Ochii mei
nu se mai satură privind copacii,
copacii de speranță încărcăți
și-atît de verzi.

Prin păduricea de aguzi
trece-o cărare însorită.
Stau în infirmerie, lângă geam,
și nu mai simt mirosul doctoriei.
Pesemne că pe-aici, pe undeva,
garoafele încep să dea în floare
și violetele-și deschid petala.
Ei, Ismail !
Se vede treaba
că nu căptiv e cel mai rău să fii.
Pierdut ești
doar atunci când te predai.

XXI

Dacă prin mijlocirea domnului Nuri,
comisionarul,
orașul Istanbul, orașul meu, mi-ar trimite aici
un cufăr de mireasă din lemn de chiparos,
dacă l-aș descuia
și ar suna deodată cheița-n broască : tinnn !
dacă-aș găsi în el
două valuri de pînză de Șile,
două cămăși,
o duzină de batiste albe
brodate cu fir de argint,
flori de levănțică-n săculeț de tul
și pe tine, bucuria mea,
și dacă tu, tu, ai ieși de-acolo —
te-aș așeza pe marginea patului meu,
aș așterne sub picioarele tale o blană de lup
și aș rămîne-n fața ta
cu miinile împreunate,
cu fruntea plecată.
Te-aș privi, bucuria mea,
te-aș privi fermecat...

O, cît ești de frumoasă !
O, cît ești de frumoasă, Doamne.
O, cît ești de frumoasă !
Ai în surisul tău văzduhul și apa Istanbulului
și în privire desfătarea orașului îndepărtat.
Stăpîna mea,
iubita mea,
de mi-ai îngădui —
și sclavul tu Nâzım Hikmet de-ar îndrăzni —
pe obrazul tău aș săruta
și de pe buze ți-aș sorbi
suflarea Istanbulului.
Dar, nu ! Ferește-te !
Nu-mi porunci să mă apropiu.
Ar fi de-ajuns
ca mîna ta
să îmi cuprindă mina
și aș cădea pe ciment, fără viață.

XXII

Cînd lucesc întiile raze, răsfrînte de coarnele boilor,
eu pornesc să ar ogorul, harnic și mîndru,
strivind sub talpa goală bulgării jilavi, calzi.

Pe braț, sub piele, o vînă albastră zvîcnește
cînd, la amiază, bat fieru-ncins, pe nicovală
și arunc în umbră o ploaie de scînteii.

Ce frunze verzi ! Cum nicăieri nu sînt.
Sub arșița de foc culeg măsline —
fruntea, ochii, hainele îmi sînt scăldate-n lumină.

Aștept în fiecare seară oaspeți.
Mi-e strîmtă casa, însă ușa mea
deschisă-i totdeauna prietenilor buni.

Și noaptea trag năvodul plin, la mal,
pîn' la genunchi acoperit de apă,
și-apoi răstorn din el
un maldăr argintiu de pești și stele.

Căci eu răspund de soarta planetei.
Da, eu răspund
de om și de pămînt,
de beznă și lumină.
Am treburi pînă peste cap, vezi bine,
și nu cunosc nici somnul, nici odihna.

O, trandafirul meu,
mai lasă vorba :
îmi ești prea dragă, n-am timp de pierdut.
Eu sînt tractorul
și tu ești cîmpia.
Eu sînt tiparul
și tu ești hîrtia,
soție-mi ești
și mama copilului meu drag.
Eu sînt vioara,
tu ești melodia,
eu sînt o noapte sudică,
și tu,
tu ești femeia care stă pe țărîm
privind mereu luminile din larg,
luminile ce pîlpii prin ceață.
Eu sînt izvorul —
tu sorbi din apa lui,
îngenuncheată.

Sînt cel ce pleacă :
tu deschizi fereastra
făcîndu-mi semn cu mîna.
Eşti China tu,
şi eu oştirea condusă de Mao Tzedun,
eşti o copilă
de paisprezece ani abia
din insulele Filipine
pe care-o smulg din încheştarea matrozului american.
Tu eşti un neştiut cătun,
în munţii Anatoliei, pe-o culme,
şi eşti oraşul meu,
tu eşti oraşul meu cel mai amar,
oraşul meu cel mai frumos din lume.
Eşti ţara mea
strigînd după-ajutor,
şi eu sînt paşii
care fug spre tine.

1942-1950

*SCRISOAREA LUI MEHMET, FIUL LUI NAZIM,
TRIMISĂ ÎN FRANȚA*

Francezi de bună-credință,
sînt un băiețel de trei luni,
o ființă
plăpîndă, cu ochi albaștri.
Încă nu știu să mă țin pe picioare
și nici s-apuc biberonul cu mînuța.
Am învățat — cum să spun ? —
să zîmbesc
cînd simt căldura scutețelor uscate,
razele soarelui,
dulceața laptelui supt la sîn.

N-aș vrea să mor —
să iubești viața e atît de simplu, atît de ușor !
Francezi de bună-credință,
m-am născut departe de orașele voastre
dar, cu toate că sînt o plăpîndă ființă,
îmi e drag pămîntul
în care-și dorm somnul de veci
eroii înțelepți :

Marat, injunghiat.
Péri, împușcat.

Ca să ucidă moartea
și-au dat ei viața lor.
E foarte însemnat și foarte necesar să trăiești,

să iubești viața, e atît de simplu, atît de ușor !

Francezi de bună-credință,
deocamdată

nu vorbesc nici limba maternă,
dar, cînd va veni vremea,

voi învăța și limba țării voastre
ca să-i aud vorbindu-mi despre voi

pe Diderot, Balzac, Picasso, Eluard,
Flaubert, Joliot-Curie, Pasteur și Renoir.

Voi afla lucruri uimitoare

despre vitejia-n lupte,

despre orașele și satele voastre,

despre dragostea voastră,

despre ape și copaci,

despre atîtea minuni care ies din mîinile voastre,

despre puterea gîndului vostru,

despre vremurile trecute și viitoare.

Francezi de bună-credință,

sînt o fărîmă de carne,

o plăpîndă ființă

în vîrstă de trei luni.

Dar, oameni buni,

ca mine sînt foarte, foarte mulți în casele tuturor,

și noi

nu vrem să-nceapă măcelul,

nu vrem să pierim în război —

să îndrăgești viața e atît de simplu, atît de ușor !

Francezi de bună-credință,

intrați în rîndurile celor ce luptă pentru pace

ca Franța să trăiască,

să trăim și noi.

Mehmet, fiul lui Nâzım Hikmet.

TRISTA LIBERTATE

Îți vinzi
lumina ochilor atenți,
vigoarea vie-a degetelor tale,
căci tu frămînți
aceste bunuri, toate,
fără să guști din ele
măcar o bucățică.
Și bucurîndu-te de libertatea
de-a-mbogăți pe-acela
ce-ți amărăște mama
și-o face să jelească —
ești liber...

Din clipa-n care ai venit pe lume
într-una,
toată viața,
ei îți îmbuibă capul cu minciuni,
iar marea-ți libertate
îți dă îngăduința
de-a cugeta cu degetul la frunte.
Și bucurîndu-te, astfel,
de libertatea conștiinței —
ești liber...

Îți cade capu-n piept
ca retezat din ceafă
de-un ascuțit hanger,
brațele tale zac pe jos
din umeri smulse, fărîmate,
și rătăcind pe drumuri cu marea-ți libertate
de-a nu avea de lucru și-a flămânzi mereu —
ești liber...

O, îți e dragă țara
mai mult decît orice.
Dar într-o bună zi e scoasă la mezat .
și-apoi vîndută —
Americii, de pildă.
Vîndută-i, se-nțelege,
și marea-ți libertate.
Și bucurîndu-te de libertatea
de-a fi-n sfîrșit o bază militară —
ești liber...

Cu mîinile-i pătate de sînge te înhață
Wall-street-ul.
Te trimite, să zicem, în Coreea,
cu marea-ți libertate
să umpli un mormînt —
și, bucurîndu-te astfel, din plin
de libertatea de a fi ucis
ca un „soldat necunoscut“ —
ești liber...

Te-am auzit spunînd
că ar trebui să viețuim altfel,
ca oamenii adică.
Să nu mai fim o cifră doar,

unelte sau maşini.
Dar, pînă una-alta, tu eşti înţemniţat.
Încătuşat odată cu marea-ţi libertate.
Şi, bucurîndu-te de libertatea
de-a fi izbit cu pietre,
zvîrlit în închisoare
sau spînzurat de-un pom —
eşti liber...

Oricît ai căuta,
n-ai să găseşti pe nicăieri
cortina grea lucrată-n fier,
nici gard de şipci
şi nici perdea de tul.
Şi n-ai nevoie să-ţi alegi
în lumea asta libertatea,
pentru că vezi şi tu : eşti liber !
Dar libertatea asta
e jalnică, sub stele.

1951

A FI SAU A NU FI

De li s-ar scurge ochii

nesăţioşi, avani —

că nimeni nu-i mai satură de bani.

Sînt gata să vă facă ucigași

și vă ucid câinește

dacă omoru-averea le sporește.

De asta însă nu vorbesc pe față.

Au atîrnat de crengile uscate

lanterne-n fel și chip colorate

și lumea au umplut-o cu minciuni.

Bat toba-n tîrg

de săptămîni și luni.

Si-n panorame-abia de mai încap :

sirena,

omul-leopard,

copilul fără cap.

Un saltimbanc

într-o flanea trandafirie

se clatină în mersu-i

pe frînghie.

Si totî si fiecare

sulemeniți pe-obraz nevoie mare.

A fi-nșelat sau a nu fi ?
Aceasta-i întrebarea.
De nu vă-nșală — veți trăi.
Iar de vă-nșală — moartea și uitarea.

1951

REVOLUȚIEI DIN OCTOMBRIE

O, cît de felurită-i fericirea !
În urma hotărîrii partidului, de pildă,
tu cu vreo trei prieteni
sapi într-o vară, noaptea, la poala unui munte,
ca-n peștera aceea să-și afle adăpost
prima tipografie ilegală.

Sau ai descoperit că ești poet, de pildă.
Începi să scrii
și iată că versurile tale le-auzi rostite pe de rost
de muncitori.

Sau ești bolnav, de pildă,
de-o boală grea, neiertătoare,
bolnav fără scăpare
și-agentul care stă în colț
supraveghindu-ți casa
așterne în raport : „Pierdut ! Se duce pînă dimineață“ —
iar tu... tu scapi cu viață.
Sau, hai să zicem că într-o zi de primăvară
deodată îți răsare-n fața ochilor
femeia după care-ai jinduit
nu mai puțin de cincisprezece ani.
Sau ai sosit, de pildă, la Moscova,
și ești la Moscova,

la Moscova. . .

Ades am fost în viață fericit

în felurite chipuri,

temeiul fericirii rămîne însă-același :

cînd n-aveam încă douăzeci de ani

te-am întîlnit pe Tine

de Tine-am fost crescut, sînt comunist,

și-n Tine am încredere deplină.

Tu ești întîia dimineață într-o călătorie minunată.

Ești începutul unei mari, uluitoare bătălii.

Tu ești grăuntele din care se nasc semințele de mîine.

De la-nceputul lumii

ești ploaia cea mai roditoare care-a căzut vreodată pe
pămînt.

Și gura de la Tine a-nvățat

să-și miște buzele, rostind

cele mai îndrăznețe vorbe,

mai pline de-adevăr și mai cinstite,

cuvintele cele mai aspre

și cele mai mîngietoare.

Lumina izvorăște în felurite chipuri.

Stă un oraș, de pildă, de mult, pe țărmul mării,

pe șapte mari coline așezat,

oraș iubit,

oraș îndurerat.

Și tu aștepți, de pildă,-ntr-o zi de primăvară,

tîrziu, la miezul nopții,

pe una din coline,

pe cea mai neumblată dintre ele,

ți-aștepți tovarășii la întrunirea ilegală.

Luminile orașului se-amestecă în apă

și scapără odată cu miile de stele.

Sau într-o zi, de pildă, în luna lui ianuar,

tu ai plecat pe jos din Erzurum.

Pe șesurile-ntinse se lasă alba-alba,

preaneagra-neagra noapte.
Și urlă lupii-n preajmă.

Ai obosit și, iată, sleit de oboseală,
tu te-ai oprit din drum.

Și prin nămeți, deodată, în noaptea friguroasă,
zărești o luminiță departe, într-o casă.

Privești, de pildă, ochii adînci,
verzi-aurii :

noi stropi lucesc acolo, de rouă cristalină,
și îți zărești deodată chiar chipul tău răsfrînt
într-o aureolă de palidă lumină.

Sau ai citit, de pildă, o carte zămislită
de geniala minte a dascălilor tăi
și inima și chipul și cugetul le simți

ca-ntr-un șuvoi scăldate
în razele de soare.

Dar cea mai minunată și cea mai orbitoare
e raza

ce-o trimite

farul tău
să lumineze-oceanul de popoare.

CIOBĂNAȘUL ALI

Ciobănașul Ali, dintr-un sat cu mine,
 vă trimite urări de bine.
Ciobanul Ali paște turme de oi
pe crestele munților verzi,
dar n-are
 nici o fișie de islaz,
n-are măcar o oaie
 de pripas.
Văzu cu ochii-i negri,
 ca boabele de negru chihlimbar,
pe taică-său stîlcit de un jandar,
văzu pe frate-său murind
 de oftică neiertătoare.
Dar nu văzu cu ochii-i negri,
 ca boabele de negru chihlimbar,
nici un caiet,
nici un abecedar
și nici un zîmbet nu văzu
 pe chipul trist al mamei.
Miinile-i oacheșe și mari
și noduroase
 ca niște rădăcini de pom,
abia la treisprezece ani,
n-au pipăit vreodată

nici mingea neastîmpărată,
nici pielea-ncălțăminteî noi,
nici pîinea albă,
căci miinile lui oacheşe şi mari
n-au dat decît de bolovani,
de spini
şi de zăpadă.
Sărmana-i inimă
nădăjduieşte,
ca şi a voastră, an de an,
să întilnească-n lume
fericirea.

1952

OMUL CU GAROAFĂ

În fața ochilor,
aici pe masă,
am
fotografia unui om cu o garoafă-n mână
ucis sub raza reflectoarelor
cînd dimineața încă nu risipise ceața.
Garoafa albă o ține-n mîna dreaptă
ca pe-o fișie din lumina curată-a mărilor grecești.
Și omul cu garoafa albă-n mînă
privește fără viclenie,
firesc și simplu,
cu ochii lui copilăroși, viteji,
de sub arcada neagră a groaselor sprîncene.
Parcă privirea lui
ar intona un cîntec
și-ar face-un jurămint,
cum fac, firesc și simplu,
comuniștii.
Suride Beloiannis
cu tot șiragul dinților săi albi.
Garoafa-n mîna lui

e un cuvînt
pe care-n zilele curajului și-ale rușinii,
în fața omenirii l-a rostit.

E-nfățișat la tribunal,
cînd el aflase că-l așteaptă moartea.

1952

TESTAMENT

Dacă-mi va fi, tovarăși, scris să mor
și n-am s-apuc a libertății pară,
în Anatolia mea scumpă să mă duceți
să mă-ngropați acolo-ntr-un cimitir de țară.

Vecin să-mi fie-n stînga Osman, argat sărman,
ucis după porunca cruntului bei Hasan,
și Ayşe, marțira, să-și aibă-n dreapta groapă,
ea, care a născut și a murit la sapă.

Să vină-n zori mireasmă de om și de benzină,
tractoarele să-mplînte brăzdarele de plug.
Al tuturor pămîntul va fi, pieri-va toamna,
se va găsi și apă în puțuri din belșug.

Peste morminte glasul cîntărilor va trece.
Orbi, surzi și muți vom zace acolo, sub pămînt,
ne vom întinde cît sintem de lungi,
ca niște crengi uscate vom putrezi-n mormînt.

Dar înainte încă de-a se ivi în țară,
eu dasem glas acestor eroice cîntări,

și înainte încă de-a ducii tractorul,
eu am simțit mirosul benzinei arse-n nări.

Iar Ayşe, sârmana, și-acest trudit Osman,
ce odihnesc alături — măreața nostalgie
au legănat-o-n suflet, de-a lungul vieții lor
și poate fără-a îndrăzni să știe.

Dacă-mi va fi, tovarăși, scris să mor
și n-am s-apuc a libertății pară —
căci mi se pregătește-acest destin —
în Anatolia să mă-ngropați, acolo, într-un cimitir de țară.
La căpătii nu lespede să-mi puneți,
ci pe mormînt sădiți-mi un măslin.

1953

UNII DINTRE EI

Ora trei și jumătate.
Detașamentele
și-au ocupat pozițiile pe linia Ayvalik ¹.
Sergentul Ali
 inspectează trupa.
Se uită lung la fiecare,
de parcă l-ar vedea pentru ultima oară.
Primul din dreapta e-un flăcău oacheș,
al doilea e bălan,
al treilea — Iepurașul,
 e cel mai bun cîntăreț din detașament,
al patrulea
 stă cu gîndul numai la mîncare,
al cincilea
 nutrește gînduri de răzbunarē :
plănuiește să-l înjunghie pe ucigașul fratelui său
cînd vor intra, noaptea, în Urfa —
al șaselea, un om cu picioarele mari,
a fost dat în judecată de frații lui
pentru că, plecînd pe front,
 i-a dat prin gînd
 să-i lase nevastei boul
 și fișia de pămînt.

¹ Linia frontului în războiul pentru independență (1919-1922).

Primește cu dragă inimă
să facă de gardă în locul oricui,
și pentru asta flăcăul a fost poreclit
„Erzrumeț-cap sucit“.

Al șaptelea,
Mehmed Oglu Osman,
a fost rănit la Çaanakkale ¹,
la Inece ² și încă în trei locuri,
dar e atât de zdravăn
că, dacă-ar mai primi și zece răni,
tot în picioare

ar rămîne.
Cel de-al șaptelea,
Ibrahim,
nu s-ar teme deloc
dacă dinții lui albi
n-ar clănțăni într-una.

Sergentul Ali are-o vorbă :
„Iepurele nu fuge de teamă,
ci fuge că frica-l îndeamnă“.
Ora patru.
În mlaștinile de la Agzı-Kara,
printre sălciile pletoase,
așteaptă-n întuneric
a douăsprezecea divizie pedestră.
Cu ochii ațintiți în beznă,
cu mâinile-nclăștate pe arme,
în apă pîn-la gleznă
stă fiecare, neclintit, la post.
Imamul regimentului,

comandantul morților,
e aci singurul om
fără pușcă.

¹ Denumirea, în limba turcă, a strîmtorii Dardanele și a localității
cu același nume unde, în timpul primului război mondial, s-au
dat lupte crîncene.

² Oraș în Anatolia.

A-nfipt în pământ o ramură de salcie
și, privind spre Kaaba ¹,
și-a plecat fruntea.
Încrucișându-și mâinile la piept,
se pregătește să-și spună rugăciunea
de dimineată.

În sufletul lui
e liniște și pace —
în rai, oricine

își află fericirea
și veșnica odihnă,
fie că e înfrînt
sau a învins.

Cinci fără um sfert.
Vecinătățile Sandicliului
Sate... Sate... Sate...
Sub un paltin,

un călăraș cu mustață lungă
își ține calu-n frîu.
Calul

izbește cu coada întunericul.
Gleznele-i sînt muiate-n sînge.
Zăbala înoată-n spume.
În această dimineată,
călărașul privește dușmanul în față
și crede cu tărie
în minunata zi ce va veni
cu toate că nu știe,
nici cum

și nici de unde
va răsări această multașteptată zi.

¹ Piatra sacră din celebra geamie din Mecca, spre care-și întorc
privirile musulmanii în timpul rugii.

SIMFONIA MOSCOVEI

Zac pe fundul Atlanticului, efendi,
întins pe spate,
zac pe fundul Atlanticului
rezemat în coate
și mă uit cum se sparge, sus, valul cristalin.
Iată că răsare
deasupra capului meu un submarin
plutind la o adâncime de cel puțin
patruzeci de picioare.
Așa cum plutește
seamănă, efendi, cu un pește,
un pește taciturn și singuratic care se pierde
în apa vastă și verde.

Deasupra apa e verde, verde,
deasupra valul scînteie-n lumină,
ca soarele-ntr-un ciob de sticlă,
deasupra scînteiază, efendi,
pîlpîitoare ca niște stele,
milioane de luminărele,
deasupra — o, suflete-ncălțat în cizme de fier —
este-nceputul vieții.
Deasupra, multicolore și ciudate plante,
și arbori fără rădăcină,
mii de ființe mișunînd în lumea lor marină,

deasupra sare, iod,
deasupra începutul lumii, cocostircule,
da, începutul vieții pămîntești.
Și tot aici, deasupra, cu gînduri ascunse
pîndește un submarin.
Lumina razei solare
pătrunde pînă la adîncimea de patru sute de picioare.
Pe urmă începe nesfîrșitul ținut
al tenebrelor.

Doar, cîteodată, bezna groasă o taie
peștii fosforescenți
ca niște pumnale de văpaie.

Deasupra mea
nimic altceva
decît apă.

Apă adîncă și grea,
densă, nemișcată ca un munte de piatră —
și eu zac la fund, în apa adîncă,
zac, o, lumina ochilor mei,
pe fundul Atlanticului întins pe spate,
zac rezemat în coate,

cu ochii ațintiți deasupra mea.
Deodată deasupra mea zăresc
un șir de tancuri petroliere.
Văd limpede carenele lor grele
cum apa o despică.
Elicile se-nvîrtesc iute-iute,
de teamă parcă să nu fie întrecute.
Cîrmele sînt caraghioase

privite din acest loc —
parcă-ar dori să se prindă în joc.
Rechinii trec pe sub vapoarele încărcate,
le văd burțile lucii
și boturile dințate.

Dar fără veste
vapoarele se cutremură cuprinse de frică.
Și, crede-mă, rechinii n-au nici o vină.

Submarinul a lansat o torpilă,
o singură torpilă, efendi.

Elicile se-nvîrtesc înnebunite,
cîrmele se ridică,
și recad ca niște păsări împușcate în zbor —
cerînd ajutor.

Vapoarele clătinate de val
parcă sînt oameni

care încearcă să-și apere pîntecul
amenințat de lama unui pumnal.
Dintr-un submarin s-au făcut trei,

pe urmă șase, șapte, opt.
Vasele izbite în pîntecul rotund

încep să cadă la fund
ca un trup fără viață.

Păcura, benzina, mazutul
se tîrăsc în flăcări, la suprafață.
Oceanul arde.

Pretutindeni ulei și văpaie.
Limbi de flăcări în nentruptă răscoală
cu luciri roșii, albastre, negre ca de smoală,
alungîndu-se fără repaos
ca la-nceputul lumii, în haos.

Un vas petrolier străpuns de torpilă
coboară lent sub bulbucii de spumă
ca un somnambul
plimbîndu-se sub lună.

Iată, a ieșit din clocotul furios
în regiunile calme,
coboară mereu, mereu mai jos,
pînă cînd,
sub apăsarea uriașă,
se desface-n bucăți
și catargul se culcă lingă mine, pe fund.
La suprafața apei

o sumedenie de oameni
alunecă-n adînc de-a berbeleacul,

ba jos, ba sus li se zărește capul,
valvirtej, ca pulberea luată de vînt,
se-ntind și se chircesc,
cu mîinile, cu picioarele
încearcă să se-agațe de-un fir de pai măcar.
Dar e-n zadar !

Într-aceste,
un submarin cade chiar lîngă mine,
fără veste.

Ușa sare-n lături
ca un capac de sicriu sfărîmat
și Hans Müller e azvîrlit afară.

În 1939, în primăvară,
cînd a intrat matroz pe submarin,
Hans Müller, originar din München,
era soldat într-unul din detașamentele speciale,
batalionul întii, compania patra.

Hans Müller, originar din München,
iubea cu patimă trei lucruri și anume :
Întii — berea cu auriile spume.

Doi — pe Ana,
albă și durdulie ca un cartof din Prusia orientală.
Trei — varza roșie din regiunea natală.

Hans Müller, originar din München,
era dator să-ndeplinească trei lucruri și anume :

Întii — să-și salute superiorul,
pocnind din călcîie ca nimeni altul pe lume.

Doi — să jure pe revolverul lui.

Trei — să-njure, îl privește cum,
cel puțin trei evrei pe zi
oprindu-i din drum.

Hans Müller, originar din München,
se temea de trei lucruri și anume :

Întii — de Fûhrer.

Doi — de Fûhrer.

Trei — de Fûhrer.

Hans Müller, originar din München,
pînă-n primăvara anului 1939
a trăit fericit
cu iubirea, datoriile și temerile lui.
Cu o voce impunătoare, ca un „do“ wagnerian,
se mira cînd Ana lui, albă și durdulie
ca un cartof prusian,
i se plîngea că duce lipsă de ouă, de unt
și bombănea că nu-i aduce provizii în casă.
O dăscălea neconținut :

„Ei, lasă !

Gîndește-te, Ana, c-am să încing
o centură nouă, strălucitoare,
și-am să-mi pun cizme de lac în picioare,
tu ai să te-ncununî cu flori de lămîiță
și-mpreună, tu și eu,
sub arcu săbiilor încrucișate
vom trece cu frunțile plecate.“

O dăscălea neobosit :

„Ei, lasă,

gîndește-te, Ana,
vom avea o duzină de plozi, cu siguranță,
și toți, mă-nțelegi,
de sex masculin.

Dar ia cugetă, Ana, cugetă puțin,
dacă-o să ne-ndopăm cu ouă și cu unt
în loc să facem tunuri cît mai multe,
bieții noștri băieți cu ce-or să lupte ?“
Bravii băieți münchenezi, doisprezece la număr,
n-au apucat să plece-n bătălie.
Și n-au plecat, pur și simplu

pentru că n-au existat,
n-au plecat, pur și simplu

pentru că părintele lor
înainte de-a se-nsura cu Ana,

ca un cartof de albă și durdulie,
și înainte de-a zămisi cu ea doisprezece băieți de soi,

a plecat chiar el în război.
Iată-l zăcînd aici, lîngă mine,
pe fundul oceanului,
în toamna anului 1941, spre sfîrșit.
Șuvițele blonde i s-au lipit de fruntea udă,
nasul ascuțit și roșu pare nedumerit,
gura i s-a strîmbat de durere și teamă.
Întins lîngă mine, fără suflare,
mă privește ca din depărtare
așa cum morții obișnuiesc să privească.
Știu că pe Ana lui n-o s-o mai vadă niciodată,
că n-o să mai bea bere niciodată,
că niciodată n-o să mai îmbuce varză roșie.
Eu știu toate astea,
el, însă, el nu-și mai dă seama.
Nu mai știe nimic.
Îi pică lacrimi pe obraz.
Le lasă în voie să cadă.
Banii din buzunar
nici nu se-mpuținează,
nici nu cresc, grămadă.
Și, lucru de mirare,

o, lumina ochilor mei,
el nu mai poate fi ucis
și nu mai poate să omoare,
În scurtă vreme trupul se va umfla
și va ieși la suprafață,
valurile îl vor legăna
ca pe-o bucată de bălegar
și fără nici o tactică precisă
peștii-i vor ciuguli

îndrăznețul nas arian.
Pe cînd astfel gîndeam,
privind lung la Hans Müller,
răsări lîngă mine, netam-nesam,
Harry Thomson din portul Liverpool.

Thomson, pînă mai adineauri,
fusesse cîrmaci pe unul din tancurile petroliere.
Ținea ochii închiși.
Avea genele și sprîncenele pîrjolate.
Era un tip gras
și bine ras,
bărbat la nevastă,
o englezoaică, păsămîte
aidoma c-o perie de scînduri.
Da, cocostîrcul meu, aidoma c-o perie de scînduri —
deșirată,
acră, șireată,
nebună după curățenie
întocmai ca o perie de frecat dușumele'.
Thomson avea un fiu,
un băiețel de șase ani, așezat,
bucălat și buclat,
cu părul de un blond trandafiriu.
L-am zgîlțit de mîină,
dar el n-a deschis ochii.
„Sînteți mort ?“ l-am întrebat.
„Da !“ mi-a răspuns mai repede decît credeam.
„Mi-am dat viața în luptă cu dușmanii,
pentru Anglia și pentru libertate !
Pentru ca nimeni să n-aibă întîietate
asupra mea și fără teamă să-l pot înjura
chiar pe Churchill dacă aș vrea.
Trebuie să recunoști
că e lucru mare.
Ca s-ajungem aici,
am dus lupte seculare
cu unul și cu altul, dar le-am venit de hac.
Nimeni nu mă oprește să-l înjur pe Churchill
după bunul meu plac,
nimeni nu mă oprește să umblu flămînd
după bunul meu plac,
ba aș putea zice că din cînd în cînd

pot crăpa de foame, chiar dacă nu mi-e pe plac.
Ca să-ți spun drept, aici

bunul meu plac seamănă cu un bici,
însă fără-ndoială, după război
chestia asta se va schimba și la noi.
Proiectul a fost redactat
de lordul cel mai luminat
și-n proiect se arată, cuvînt cu cuvînt,
cum, fără revoluție, se poate-ntemeia raiul pe pămînt.
Nu ! Să nimicesc Imperiul Britanic și legile strămoșești
n-am de gînd.

Dealtfel în privința asta
sînt de aceeași părere cu șefii trade-unioniști
și cu nevasta-meă.

*I beg your pardon.*¹

Thomson tăcu.

Și nu mai adăugă o vorbă măcar.

Britanicii vorbesc rar

și sînt plini de umor.

Sînt dator

să recunosc, că mort chiar

Thomson rămăsese spiritual.

Am așezat alături stîrvurile lui Hans și Harry.

Și așa, cei duși din viață

s-au umflat împreună

și împreună s-au ridicat la suprafață.

Peștii s-au înfruptat cu poftă din hoitul lui Thomson,

dar, de frică să nu-și strice stomacul,

l-au ocolit pe Müller.

Să nu spui, cocostîrcule, că peștii sînt proști.

Ar fi o părere nedreaptă.

Tu, de pildă, ești o simplă pasăre

și totuși ești tare deșteaptă...

Djevdet bei privi cu dragoste cocostîrcul.

¹ Vă rog să mă scuzați (engl.).

În văzduhul nopții plutea mireasmă de portocal înflorit ;
în grădină cocostîrcul și Djevdet bei ascultau la radio
emisiunea Lóndrei despre luptele din Atlantic.
Djevdet bei ațipise, întins alene în șezlog,
și-avusese un vis în care se făcea

că zace pe fundul oceanului,
iar cocostîrcul, prieten credincios,
se afla în același loc
ascunzîndu-și în penele albe roșul și lungul cioc,
lipindu-și de spate
aripile cu vîrfurile retezate
și rezemîndu-și trupul ușor
pe un singur picior.

Jos — Mediterana, ca o tină ră mamă,
cu sinii goi, cu fericirea-n ochi.
Florile își întindeau gîturile lungi
s-asculte vîntul.

Prin frunzișul portocalilor scăpărau stele.
Dispăruse Atlanticul, dispăruseră înecații
întinși pe fund.

Sub portocalii-nfloriți, în inima lui Djevdet bei
și-n paharul rotund

răsărise chipul unei femei,
prezentă mereu cu toate că de mult pierise din lume.
Djevdet bei întîlnise iubirea
cu treizeci de ani în urmă.

Se-nsurase din dragoste
cu fata lui Usta Selim, spoitor din România,
Süheyla pe nume.

Părinții lui Djevdet bei zăceau în mormînt.
Dar rudele de sînge nu i-au iertat niciodată
căsătoria asta.

„Cum de-a cutezat Djevdet bei să-și aleagă nevasta
din casa unui spoitor, om de rînd și fără avere ?

E adevărat că Djevdet bei încă de copil
dovedea lipsă de vlagă,
de pe-atunci era leneș, de nimic nu-i păsa

în afară de cărțile pe care le citea.
Și toată vina o poartă bunicul surghiunit
în acel an
cînd a fost răsturnat
sultanul întors din Fizan.
Moșneagul ăsta trimis în surghiun,
încăpățînat
și cam nebun

cu hîrțoagele lui
otrăvise mintea și sufletul nepotului“.

Nepotul
cu sufletul și mintea otrăvite de cărți,
adică însuși Djevdet bei,
alături de fata lui Usta Selim,
fu cel mai fericit dintre oameni.
Dar el niciodată nu-i spunea : Süheyla —
și-atîta tot.

Cu o-ncăpățîinare stranie,
atunci ca și-acum,
el o chema Süheyla-hanum.
Și cu toate că trecuse-atîta timp de cînd nu mai era,
lui Djevdet bei i se părea c-o ține-n brațe pe Süheyla,
i se părea că-abia ieri cu ea se cununase,
că ieri abia în casa lui intrase
și dorința de-a fi împreună iar
îi sfișia inima, chinuită amar.
Pierise... plecase într-o lume de unde nu mai e întoarcere...
„Nu cumva au intrat în Moscova, Djevdet bei ?
Londra n-a comunicat nimic despre ei ?
Nu cumva au pătruns în Moscova, Djevdet bei ?“
Ca scuturat de friguri și-a venit în fire Djevdet bei
și, privind, el zări trei oameni dincolo de zăplaz.
Parcă-i cunoștea după obraz.
Unul din cei trei
era Djemil bei din Creta,
iar ceilalți doi

Mustafa Sen și Koyunzade —

trei din guvernatorii ținutului
în număr de cinci.

Tocmai se-ntorceau de la club
cam amețiți de vin,

bucuroși că totul le ieșise-n plin,
bucuroși de blînda noapte mediteraneană,
bucuroși de aroma florilor de salcîm.

„Nu cumva au intrat în Moscova, Djevdet bei ?

Londra n-a comunicat nimic despre ei ?“

Fără să aștepte răspuns, cei trei guvernatori ai ținutului,
izbucnind în hohote de rîs,

s-au mistuit în beznă, ca-n hău.

Djevdet bei s-a întins iar pe șezlogul său

și-a privit îndelung stelele și portocalii.

Florile atirnau lîngă el aproape,

stelele licăreau departe, pe cer,

dar el voia să atingă nu florile,

ci stelele care pier.

Pipăind cu degetele, fără să-și întoarcă privirea,

a potrivit aparatul pe lungimea de undă

a Moscovei.

Universul imens și ținutul natal,

orașul, cîmpiile, dealul,

lupul, omul, șacalul

și apele tulburi ale marilor rîuri,

Gangele, Amazonul,

Volga, Socari, Congo,

mișcările și sunetele din necunoscut,

din depărtare, din vecinătate,

toate

s-au ivit în grădinile lui și-au crescut.

Deasupra Mediteranei o voce puternică a răsunat

umplînd grădina căzută-n somn cu melodia-i solemnă.

Și-această voce se-auzea atît de aproape,

încît ți se părea că răsună viori

aici lîngă tine-n văzduhul cald,

că cineva cîntă întins sub portocali

pe iarba de smarald,
aici, nu-n geroasa Moscovă, peste munți și ape.
Djevdet bei asculta mîhnit, mișcat, plin de-ncîntare.
Mușcîndu-și mustățile cărunte,
el mormăi pentru sine :
„Ascultă, efendi, aceste sunete mărunte,
ascultă-le atent, ascultă-le cum cheamă
cu patimă

 pentru țelul măreț și sfînt
 pe toți oamenii de pe pămînt.
Ah, la dracu ! Mi-e necaz !

 Nici nu știu cînd s-a scurs viața.
 Azi-mîine s-a sfîrșit.

Noi, noi ăștia care-am huzurit
tocînd moștenirea lăsată de bunici,
noi care ne-am îndrăgostit fără scăpare
de blîndele noastre Süheyla-hanum
veșnic prezente și-acum,
noi care am trăit în îndestulare
lipsiți de griji, fără s-atingem cu degetul focul ori gheața,
se poate spune oare, adunînd și scăzînd,
că ne-am trăit viața ?

Dă-mi încă un veac
și la fel am să fac.

Ziua de azi ridică fruntea sus.

Ziua de ieri a pierit, s-a dus.

Dă-mi încă un veac, zile nesfîrșite,
și vremea va trece pe negîndite.

Ah, cît îi pizmuiesc pe Bedreddin,

 pe Marx, Pasteur, Darwin, Gorki,
cît îl pizmuiesc chiar

 pe autorul simfoniei care răsună în noapte.
Dar, credeți-mă, nu pizmuiesc strălucirea și gloria lor.
Pînă-n ziua de azi se-nalță-n Edirne
geamia sultanului Selim,

cu toate că bravul ei constructor, Sinan,

 e de mult oale și ulcele.

Iată după ce jinduiesc !

Mai bogați decît toți stăpînitorii de comori
sînt cei care-au luptat în vremurile grele
și-au construit cu patimă,
cei de-aici, cei din depărtări

care și-au trăit viața, într-adevăr.

Ascultă atent aceste sunete,

o, lumina ochilor mei !“

Radioul din grădina lui Djevdet bei

era ultimul model al anului patruzeci și unu,

cu opt lămpi

și ecranul orbitor luminat pentru fiecare post,

de parcă-ar fi fost

grădina plină de taine a domniței zînelor.

Într-una din temnițe

hîriia un model demodat

din anul o mie nouă sute douăzeci și nouă,

cu patru lămpi uzate.

Cu două săptămîni în urmă

fusesse ridicat

și dus într-o casă a poporului

la oameni lipsiți de libertate.

Libertate ?

Beznă-nghețată, clinchenind ca sticla.

Stepa doarme, zburlindu-și blana,

și-nchisoarea și-a găsit uitarea-n somn.

În noaptea asta, în toată închisoarea

doar patru oameni nu dorm.

Paznicul de gardă, treaz pînă vin zorii,

se-ncălzește la foc în curtea pardosită cu lespezi,

iar lingă radioul închisorii,

în miez de noapte,

vorlesc în șoapte

trei inși :

Halil,

zugravul de țară Ali

și Beethoven-Hasan.

Ascultă și ei simfonia venită din Moscova,
simfonia care umple grădina cu portocali
departe de-nchisoare,
la o depărtare de cinci sute kilometri sud.
Și ei aceleași grave sunete le-aud.
Beethoven-Hasan a-ncremenit cu fruntea-n mâini
și degetele-nfipite în pletele-i negre și lungi.
Halil stă alături de el.
Privindu-l, ce-i drept,
n-ai putea spune dacă e mînios sau îngrijorat.
Dar el, în clipa asta, ar vrea să-și vîre unghiile în piept,
cu-o singură smucitură

să-și scoată inima afară

și s-o arunce
la picioarele oamenilor.
Simfonia zboară din țară în țară.
Se aud tenorul, soprana, contralta,
și parcă viorile-ntreabă melodios :
„Halil, ce zici, Halil ?
N-au dat ei oare robia jos ?
Și n-au întemeiat pe veci frăția
dintre galbeni, roșii, negri și albi ?

Ce zici, Halil ?
N-au înfrînt ei teoria rasei superioare
și puterea unui popor asupra altui popor ?
N-au spus ei oare
că munca e sfîntă
și n-au făcut din libertate
o realitate ?“

Flautele se-auzeau revărsîndu-și glasul
mai minunat decît al sorii mele.
„Acolo copiii și cîntecele se bucură de cînte mare,
acolo cartea și motorul sînt iubite,
pereții caselor lucesc în soare,
creează toți cu patimă fierbinte.“
Pe ultimele note ale flautului, izbucniră, înalte,
pătrunzînd în inimă, vocile de contralte :

„Oamenii vieții și ai iubirii
scâldați sînt în sînge,
așteaptă, cu mîinile-ncrucișate la piept, răzbunarea.
Oamenii vieții și ai iubirii
luptînd din răputeri se retrag în adîncul țării
și lasă în drum
numai flăcări și fum,
arde pămîntul de la un capăt la altul al zării.“
Și dintr-o dată,
trîmbițele și contrabașii
își amestecară glasurile adînci în marea orchestră,
ridicîndu-se deasupra tuturor —
și cuvîntul lor plin de putere,
pătruns de-adevăr,
răsună, acuzînd cu asprime :
„Dușmanii sînt josnici și înverșunați.
Slugile morții s-au învelit în zale.
Pentru ei oamenii sînt dezbrăcați
de rușine și cinste.
Ucigînd rațiunea
aduc popoarelor asuprire și jale.
Frunțile lor sînt reci ca de piatră
și răsufierea lor —

apă stătută,
carne putredă,
duhoare de hoit.

Mîinile : gheare de ulii
sfîșiind beregata
celor ce nu li se supun de bună voie.
Ascunși după tancuri, frînți de mijloc,
înaștează,
să ardă vlăstarele tinere în foc,
să ucidă speranța din orice inimă omenească,
cu noroi să mînjească tot ce-i viu și curat,
să dărîme orașele și să le pirjolească —
ascunși după tancuri, frînți de mijloc,
înaștează...”

Instrumentele amuțiră.
 Și-n adinca tăcere
 se-nalță glasul violoncelului
 răscolind sufletele.
 „Frați și surori !
 Ostași din armată și flotă ! Voi, luptători !
 Spre voi mă-ndrept, prietenii mei !
 Moarte slujitorilor morții !“
 Pe loc
 dirijorul ridică bagheta —
 și parcă furtuna nordului se dezlănțui
 deasupra pădurii bătrîne de veacuri.
 Beethoven-Hasan își smulse degetele din pletele-i
 de smoală.
 „Ce operă mare !“ zise el tulburat.
 Și-n ochii lui strălucea o-năntare plină de respect.
 „Ce operă mare !
 Instrumentele parcă au glas omenesc“.

Ali, zugravul de țară, surise :
 „N-am prea înțeles bine, prietene, ce grăiau.
 Dar, nu știu cum, mi s-a părut
 că s-au revărsat zorii,
 mi s-a părut că văd lucind
 razele aurorii !“

Halil își îndoi genunchii
 și-și rezemă spatele de zid.

Vocile clarinetului suiau domol,
 povestindu-i lui Halil despre un om,
 unul din milioanele care-au răspuns la chemare.
 „Văzuse lumina zilei într-un sat oarecare,
 scăpat acum de asuprirea veche,
 și fusese muncitor într-o stațiune electrică,
 iubise copiii și cărțile.
 Pînă-n anul cînd a intrat la oaste, Ivan
 se arăta a fi
 om pașnic

și conducea în colhoz
clubul și biblioteca pentru copii.
În acel an,
cînd a fost chemat la oaste,
s-a pomenit trimis într-o unitate din Bielorusia,
lîngă granița poloneză.

În acea dimineață
tocmai fusese schimbat din post.
Pămîntul era jilav și moale.
Pădurea învelită în ceață.

Curînd păsările au să se scoale
și-au să înceapă să cînte.
Ce frumusețe de jur-împrejur !
O dungă trandafirie vestea o nouă zi.
Ce bucuros

întîmpini zorii

cînd ești tînăr și viguros.
Ivan privea cu ochi albaștri codrul sur
și cîmpia
alergînd să-ntîlnească orizontul.

Departe, în inima țării, spre răsărit,
colhozurile se trezeau din somn,
fete cu pulpe tari, vînjoase,
urcau pe tractoare.

Ivan

se opri în ușa adăpostului
să mai vadă o dată priveliștea naturii calme,
apoi intră și-nchise ușa fără zgomot,
pregătindu-se să se culce.
Tovarășii de arme dormeau somn adînc și dulce —
la dreapta — Iurcenko, ucraineanul,
la stînga — Mehmed, turkmenul,
și-n patul de deasupra sforăia
caucazianul Sagamanian.

Mirosea a sudoare,
a iuft și-a efecte militare.
Ivan căscă, se-așează pe pat

și-și trase cizma din piciorul stîng.
Rămase așa, c-un picior încălțat,
și ciuli urechea :
de-afară venea un vuiet neobișnuit.
Ușa pocni în țîțîni.
Ostașul de gardă strigă : «La arme !»
Spre nord-est pădurea era o mare de flăcări.
Văzduhul ardea. Aerul nopții curgea ca un șuvoi de sînge
fierbinte.

Tunul bubuia, bubuia tunul.
Pe deasupra capului vîjîi un stol de-avioane.
Dinspre miazăzi răsăriră tancuri cu cruci
încîrligate —

șase fiare de oțel, întăritate.
O mie nouă sute patruzeci și unu,
iunie, douăzeci și două.

Pînă atunci Ivan

n-avusese prilej să se bată.
Se purta blind chiar și cu zănaticul Sagamanian.
Pe nici un neam din lume nu-l socotea dușman.
Avea un cusur — se mira de orice, ca un prunc.
Venirea lui Hitler la putere îl mirase-adînc.

Dar nu se-ndoa o clipă că poporul lui

Engels, Schiller și Bach,
că muncitorii germani și comuniștii, ca Thälmann,
cu toată trădarea social-democraților,
azi-mîine

îl vor goni pe Hitler

ca pe un ciine !

Dar Hitler n-a fost gonit.

Pînă n-a văzut fascismul cu ochii lui,

Ivan era nedumerit.

Dar cînd a dat cu ochii de primul prizonier de război
și l-a văzut de aproape,

Ivan a zvîrlit cît colo mirarea lui de copil

ca pe o perie de dinți stricată.“

Glasurile sopranelor amuțiseră de mult.
Contraltele și tenorii se-auzeau de foarte departe.
Toată cereasca-mbinare de culori — verde, portocalie —
mireasma trandafirilor, a salcîmilor și-a castanilor —
se topiseră, toate.

Izbucnea acum uriașul tumult
al bașilor și-al baritonilor,
ca sîngele țîșnind dintr-o arteră :
„Furnicile părăsesc furnicarele inundate
luînd totul cu ele...

Țara se desfășoară ca un covor. Iată :
O femeie strînge
secara de pe cîmp
să nu-i rămînă dușmanului nici un bob.
Își șterge palma plină de sînge...
Muncitorii mută strungurile în spatele frontului
din mină-n mină,

• fără să piardă o piuliță.
Și, dacă ar fi fost în stare,
oamenii ar fi cărat în spinare
satele, orașele,
cîmpiile, pădurile,
rîurile, lacurile,
pămîntul întreg l-ar fi luat cu ei în adîncul țării,
lăsînd în ținuturile cotropite de dușmani
doar detașamentele de partizani,
și-ar fi adunat puterile pentru asalt,
pentru ziua care va decide soarta bătăliei.
Ivan întîlni femeia care smulgea secara din cîmpie
și se uită în ochii ei.

Fără cuvinte ochii ei întrebau :
«Încotro, Ivan ? Cui lași țara ?
N-am isprăvit încă de strîns secara !»

Altădată, într-o după-amiază,
continuîndu-și retragerea,
batalionul lui Ivan mergea pe un drum lung,
pe-un drum de stepă nesfîrșit.

Ostașii de-abia-și mai tirau picioarele,
pușca le atârna, grea, de umăr.
Sub picioarele lor

drumul era semănat
cu saltele,
oale,
plăpumi,

saci cu burțile spintecate,
obiecte casnice, fără număr.
Un cîrd de avioane dușmane
se abătuse în zbor razant,
mitraliind

colhoznicii care se retrăgeau
în spatele frontului, pe șosea.

Ce de căruțe răsturnate
cu roțile-n aer !...

Fă-le vînt și spițele-au să zbîrnie.

Pe marginea drumului, oameni uciși.

N-au mai apucat să fugă de moarte

și-acum zac întinși în lanul de grîu.

Spinările lor încordate exprimă, totodată,

eterna pace și dorința mișcării...

Într-un cîmp de ovăz păștea o vacă

gonind cu vîrful cozii tăunii

și, ridicînd capul, din cînd în cînd

își lîngea coapsa rănită.

O gîză, legată de-o nevăzută ață,

bîzîia neîntreput,

ba înălțîndu-se, ba așezîndu-se

pe trupul unui cal fără viață.

Era arșiță,

dar inima-ngheța în piept.

Ce-o fi aici ?

Un pom !

Un măr într-o poieniță.

Ivan se uită la pom

și pomu-i vorbi cu glas de om :

«Încotro, Ivane ?»

Întîlni o fetiță moartă, mai departe,
îmbrăcată-ntr-o rochiță roșie, stropită cu alb.
Păreau niște lujere lungi și subțiri
piciorușele moarte.

Ivan se plecă

și-i mîngiie părul ca frunza-ngălbenită-n pom,
și părul fetiței îi vorbi cu glas de om :

«Încotro, Ivane ?»

În sufletu-i ars de durere și de rușine,
Ivan se-ntreba :

«Unde-am pornit ? Încotro ?

Ne vom opri oare ? Unde ? Cînd ?»

Simțea cum urcă în inima lui,
cum urcă mereu
mînia sălbatică.

Se-nchise în el, chipul i se aspri,
și-nvață să urască,
învață să nu ierte ocara.

Mai jos de Kiev căzu

prietenul lui, Sagamanian,
taciturnul, oacheșul caucazian...

Ivan și flăcăul turkmen Mehmed
au fost avansați în aceeași zi
la gradul de sergent...

Europa departe,

Moscova tot mai aproape,
dar retrăgîndu-se în adîncul țării,
ei știau că nici Europa, nici Rusia
nu pot face cale-ntoarsă spre Evul Mediu.
Nu, popoarele nu se-ntorc din drum.
Ceea ce se-ntîmplă acum

sînt durerile facerii :

pămîntul zămislește libertatea.

«Spre voi mi-ndrept glasul, prietenii mei !
Pe voi vă chem...»

Precum pe steagurile purpurii
 stă scrisă-n litere de aur
 chemarea la unire,
 tot astfel răsuna și *Simfonia Moscovei*
 prevestind primăvara.
 Beethoven-Hasan îl întreabă pe Halil :
 „Beethoven a compus minunea asta, nu-i așa, Halil ?“
 „Nicidecum !
 rîse Ali, zugravul de țară.
 Tu nu știi decît de Beethoven
 și tot ce-auzi crezi că-i făcut de el.
 Asta-i emisiunea Moscovei
 și minunea asta trebuie să fi fost scrisă
 de vreun țaran oarecare.
 Am citit într-un ziar că acolo, la ei,
 pînă și generalii sînt simpli muncitori și țărani.
 Ziarul își bătea joc și dădea să se-nțeleagă
 că-au să piardă războiul din pricina asta.
 Dar eu cred că nu se poate să-l pierzi
 dacă ți-alegi generali dintre țărani :
 țăranii sînt oameni isteți, cu scaun la cap.
 Să ne unim și munții s-or muta !“
 Jignit de-această fină ironie,
 Beethoven-Hasan îi răspunse :
 „Mai lasă munții-n pace !
 Nici dracul nu se poate pune cu tine.“
 Ali avea douăzeci și cinci de ani.
 Trimisese pe lumea cealaltă un fiu de bei,
 într-o ceartă asupra hotărnicirii ogorului.
 (Umbla vorba că de fapt
 tatăl lui Ali
 culcase la pămînt pe fiul domnesc
 și că băiatul, fiindu-i milă de bătrîn,
 luase toată vina asupra-i.)
 Avea obrazul alb ca laptele,
 ochii cu vițe aurii, ca de taur,
 buzele groase și roșii ca floarea de laur.

Terminase

școala rurală de trei clase.
Ali începuse să picteze în culori de ulei
acum vreo două luni.
Îl văzuse pe Halil desenînd într-un rînd
și-ncremenise de plăcere.
Halil două zile-ncheiate a simțit în ceafă
suflarea caldă a lui Ali,
după care, cerîndu-i culori,
Ali s-a privit într-un ciob de oglindă
și-a mîzgălit pe-o scîndurică un
autoportret.

Lucrarea dovedea însușiri.

Ali și-a comandat o carte de pictură la Istanbul,
a citit-o într-o singură noapte
și n-a-nțeles o iotă.

În dimineața zilei următoare l-a întrebat pe Halil :

„Învățătorule, ce-nsemnează studiu academic ?“

„Însemnează să-nveți, desenînd cu-ndrăzneală
un om în pielea goală.

Tu, Ali, trebuie să faci asta neapărat.“

Ali a băgat la cap.

Iată de ce peste vreo trei zile

Hasan nimeri la infirmerie :

stătea ore-ntregi pe dușumeaua de lespezi
în fața ferestrei deschise, gol-goluț,
cum ieșise din pîntecele mamei,

slujindu-i de model lui Ali,
care-l studia „academic“.

Beethoven scăpase de la moarte cu chiu cu vai,

Beethoven-Hasan era de loc din Istanbul

și de profesie tipograf zețar.

Cu șapte ani în urmă era încă liber

și iubea la nebunie trei lucruri :

sportul, cinematograful și muzica europeană.

Primele două din pasiunile lui

l-au dat gata.

Ca să poată vedea nu știu care olimpiadă
a procedat la fel ca gangsterii din nu știu care film.
A dat greș.

L-au arestat

și l-au condamnat pe tânărul de șaisprezece ani
la șapte ani și jumătate închisoare.
Judecătorii nu i-au dat crezare când le-a mărturisit
că-și dezvoltase trupul făcînd sport
și au pus la îndoială și mărturia lui asupra nașterii.

Porecla „Beethoven“

îi venea de la cea de-a treia pasiune.

Nu cînta din saz și nici nu cunoștea notele muzicale,
dar compunea simfonii de minune.

Sau mai bine zis culegea

gîndurile sale pe hîrtie

cu stăruința zețarului, înșirîndu-le într-o melodie.

Era în stare să compună așa ore-ntregi.

„Inima mea, spunea el, nu știu dacă mă-nțelegi,
e un depozit de simfonii,

și gitlejul meu e o adevărată orchestră.“

Hasan concerta în dormitorul închisorii.

Nimeni nu-l lua în rîs.

Era băiat bun,

și-avea pumnul greu.

„Învățătorule, zise el într-o zi,

am început să scriu o simfonie nouă

cu titlul *Ei sînt de neînfrînt*.

Vreau s-asculți începutul.“

Și Beethoven-Hasan porni să fredoneze,
dar se opri numaidecît.

În ochii-i negri se-amesteca luciarea tristă

a copilului amărit

că fusese pe nedrept pedepsit,

cu scînteierile urii.

Halil îl întreabă :

„De ce-ai tăcut ?“

„Iacă-așa !“

„Ți-a pierit inspirația poate ?“

„Aș ! Sînt plin pînă-n gît.

Sunetele se-mbulzesc

să năvălească afară din inimă, dar...”

„Cum dar ?“

(Beethoven izbucni în plîns.)

„Învățătorule, subiectul ăsta nu-i de nasul meu.

Ce sînt eu ?

Un hoț !“

Halil se apropie și-l apucă de moț.

„Vorbești prostii. Hoții nu-s buni la nimic.

Tu ești zețar.

Băiat voinic

și compozitor înzestrat.

Scrie, fiule, scrie.

Ți-ai ales o admirabilă meserie.

Slăvește în cîntec eroii.

Dar pînă una-alta, băieți, n-ar fi timpul să mergem la
culcare ?“

Și s-au dus la culcare toți trei.

La o depărtare de cinci sute kilometri spre miazăzi,

Djevdet bei

sub portocalii-nfloriți întins alene,

își răsucea mustățile cărunte

și privea gînditor stelele, printre gene.

În inima și-n mîntea lui trăia mai departe

Sûheyla-hanum.

Parcă-ar fi fost vie și-acum.

Îi erau dragi stelele

și de multe ori, șezînd pe iarbă la picioarele lui,

privea cerul.

„Spoitorul Selim mi-a fost tată,

iar tu ești fiul lui Hafîz bei.

Tu cînd privești bolta-nstelată te gîndești la cărți,

eu mă gîndesc la oameni.

Cine știe cîți din ei privesc ca și noi, în clipa asta,

stelele cerului ?

Cine știe câți dintre ei n-au ce mânca,
cine știe câți dintre ei sînt frînți de
trudă ?

Selim, tatăl meu, era atît de trudit
că uneori nu-l mai prindea somnul,
și eu de cîte ori n-am adormit flămîndă sub cerul plin de
stele...

Tu nu știi cei foamea, tu ești fiul lui Hafiz bei.“
Djevdet bei se-ntristă și scăpă mustățile din gură.
„Da, mormăi mînios, așa e ; sînt feciorul lui Hafiz bei,
sînt feciorul lui Hafiz bei !“
Și-și mușcă iar mustățile cărunte, copleșit de gînduri amare.
„Vino, Süheyla-hanum,

așază-te aici, la picioarele mele.
E drept ce spui : n-am știut niciodată ce-i foamea,
dar privind lucitoare stele
m-am deprins să cuget la soarta oamenilor.
Sau poate de la tine-am învățat

să cuget la soarta oamenilor,
lumina ochilor mei.“
Djevdet bei privi îndelung și cu tot dinadinsul
stelarul peisagiu,
își adînci ochii în necuprinsul
fosforescent al bolții cerești.

Cerul fără margini i se părea obosit și trist.
Cu cea mai mare seriozitate,

Djevdet bei își agăță ochelarii după urechi
(ca și cum bolta înstelată
ar fi fost o carte cu slove vechi
pe care-ncerca s-o citească).

Continentele-ncărcate cu oameni
pluteau prin fața ochilor lui, în tăcere,
ca niște mari galere
cu pînzele negre.

Africa, Oceania, India, China,
Orientul Apropiat și Mijlociu (cu Anatolia binențeles),
un miliard și jumătate de oameni,

fără a mai socoti banherii, negustorii, puşlamalele
 şi alţii de-acest soi,
 un miliard şi jumătate de oameni,
 nu ţinte,
 ci oameni adevăraţi
 trecură prin faţa ochilor lui, ieşind din univers.
 Iar Djevdet bei cugeta, cugeta întruna :
 „Lumea e plină de lucruri minunate
 făcute toate
 să-mpodobească viaţa,
 dar ele nu-s făcute pentru cei
 de pe galerele cu pinze negre.“
 Şi dintr-o dată-i răsări în faţă
 un om adus de spate.
 Era atît de-aproape,
 încît puteai să-l atingi cu mîna.
 Şedea întins, deasupra cortului,
 printre florile portocalilor
 ca pe bolta
 presărată de stele.
 Avea genunchii ascuţiţi, descărnaţi, de schelet,
 mîinile umflate şi pămîntii.
 „Vai, grăi Djevdet bei foarte încet,
 cum de-o fi ajuns atît de istovit ?
 Cîte ore, din douăzeci şi patru, o fi muncit ?
 Unsprezece ?
 Treisprezece ?
 Sau poate cincisprezece ?
 La ce s-o fi gîndind în clipa asta ?
 Vai, vai, cît de puţin cunosc viaţa oamenilor !
 Ciudat !
 Seamănă unul cu altul
 ca două portocale.
 El
 e la fel,
 să zicem, cu nu ştiu care împărat atotputernic.
 Amîndoi mîncă, mistuie, elimină.

În privința asta dealtfel între ei și viermi nu-i nici o
deosebire.

De ce nu-mi iese din cap împăratul ăsta atotputernic ?
A, da. L-am văzut de curînd într-un film.

Holba ochii la un meci de fotbal,
chiuia și bătea din palme
ca un „amator“ oarecare.

Ciudat !

Ce-ar gîndi vreo supusă a mării sale,
să zicem o precupeată,
femeie grasă și pistruiată, neapărat,
dacă-ar ști cu cîtă lipsă de respect cuget la regele ei ?“
Djevdet bei zîmbi,
își mîngîie mustățile cărunte
și trase cu ochiul la cocostîrcul

care-adormise sub portocali.
„Tu ești fericit, îi zise el, da, efendi,
tu ești pe deplin fericit,
ești fericit — fiindcă nu știi să gîndești !
Ba, spun minciuni, dragul meu,
fericit ești cînd știi să gîndești
și totuși ce-ngrozitoare fericire,
dragul meu !“

Djevdet bei își mușcă iar mustața căruntă, oftă,
și-nchise ochii ascunși de sticla ochelarilor.
Lăsîndu-se pradă acestei groaznice fericiri,
dar care totuși era o fericire,
Djevdet bei se-ntinse pe șezlog
și-adormi adînc.

Se trezi abia în zori, aproape-nghețat,
cu o durere chinuitoare în tot trupul
(bătrînul purta veșminte subțiri de mătase).
Cu mare greutate, scuturat de friguri,
ajunse la patul său.

Spre prînz se simți rău.
Temperatura se ridicase.
Spre seară, casa se umplu cu medici.

Se-imbolnăvise de congestie pulmonară.
Cu toate îngrijirile, după opt zile sta gata să moară.
Pregătindu-se să plece pe eternul drum,
privea, prinse-n perete, fotografiile Süheylei-hanum.
Erau cincisprezece la număr

fixate într-o ramă de nuc.

„Domnule doctor, domnule doctor, zise el, eu mă duc.
Te-ncredințez că la-nceput n-a fost cuvîntul,
n-a fost gîndul,
o, nu, efendi,

la început a fost materia, materia în veșnică mișcare,
materia-n mișcare a fost la începutu-nceputului.

Toată viața am stat întins și-am cugetat.

Iată, doctore, de ce-am căzut la pat.

Acum, fii bun și scrie-mi testamentul. Scrie-așa :

Cer cu limbă de moarte
ca toată averea mea mobilă și imobilă,
biblioteca și aparatul de radio
să fie scoase în vânzare fără întîrziere

și întreaga sumă să fie donată

primului sindicat înființat în Turcia,
pentru fondul de grevă.

Efendi, dumneata cred că știi,

după ce s-a învîrtit destul prin lume,
Faust s-a hotărît, la urma urmii,

să sece apa mărilor și pămîntul să-l predea muncitorilor.

Mai am încă-o dorință (te rog notează) —

dintr-o eroare

am ciuntit aripile cocostîrcului.

Lăsați-le să crească.

Cocostîrcul care nu poate să zboare

nu-i pasăre adevărată.

Și cu asta pune punct.

Rămîneți cu bine !“

Rudele strînse la căpătîiul mortului
se uitară pline de neliniște la doctor.

„Congestia pulmonară e vinovată de toate astea,
zise doctorul,
toxinele distrug creierul.“

Cineva îl întrebă de-a dreptul :

„N-o fi înnebunit înainte să moară ?“

„Fără-ndoială !“ răspunse grăbit una dintre rude, de
profesie avocat.

Medicul a confirmat în procesul-verbal
deplina lipsă de răspundere a defunctului Djevdet bei,
scriind următoarele :

„Nimeni nu poate lua în seamă
un testament astfel întocmit,
știut fiind că-n țara noastră
grevele sînt interzise prin lege“.

Așadar,
testamentul n-a fost luat în seamă.

Defunctului
o singură dorință i-a fost îndeplinită :
cocoștîrcului i-au crescut aripile.

De-atîta fericire, rudele l-au uitat cu totul
și-ntr-o bună dimineață cocoștîrcul și-a luat zborul spre
soare..

În stepă e ger,
mîinile se lipesc pe gratiile de fier.
Pînă și vulpile îngheață
în gerul năprasnic.
Ziua e scurtă,

noaptea vine devreme.
Înfolită-n zdrențe, închisoarea se teme
să nu-nghețe de frig.
Strînsă covrig,
pe vatra de fier
dîrdîie din toate încheieturile..

Azi e zi de vizită.

Cu învoirea directorului,

zugravul Ali o desenează pe maică-sa..

O femeie

mai mult mărunță

decît înaltă,

în șalvari, fustă largă,

și pe cap cu o basma ieșită de soare.

Obrazul — seamănă cu o pară uscată.

Fruntea, brăzdată de zbircituri.

Ochi mari, castanii, plini de foc.

Îi e frig mamei, tare frig — fiului îi e frig, tare frig.

Băiatul pune pensula jos și-și suflă-n pumni.

Mama s-a așezat și-a rămas de piatră,

fața îi e demnă și gravă,

ca și cum ar asculta un verset
despre minunile lui Mahomet.

Beethoven-Hasan

se uită peste umărul lui Ali

și nu-și poate ascunde mirarea.

Un moșneag

venit să-și vadă fiul închis

își lipește fața de gratii.

(Fața lui

e plină de vînatăi și zgîrieturi.

Se vede că arcada stîngă

i-a fost spartă de-o lovitură.

Pleoapa îi atîrnă,

ochiul bulbucă

i s-a umplut de firișoare-nsîngerate.)

Mormăie abia auzit :

„Nici miel, nici oaie

lui Alah să-i jertfim.

Dărilor neplătite de-atîta timp. Pierim.

Of, of, vai de noi.

Tot așa de rău o s-o ducem și-n viața de apoi ?“

Nu se știe cu cine vorbește.

Feciorul i-a sărutat mîna

și-ă părăsit demult încăperea strîmtă
cu merindele aduse-n desăgi.

O femeie

se-apropie de mama lui Ali
(sînt din același sat),
se uită cu jînd la portret
și se așază, rușinată, pe podea,
cu fața la perete.

E-n picioarele goale.

Iată că scoate din sîn un ghemotoc negru.
Ceva lipicios, moale (smoală sau ce ?),
își saltă cu mîna laba piciorului,
ca și cum piciorul acesta desculț
ar fi un obiect oarecare,
cu totul străin de ea,
un fel de rădăcină uscată
sau o broască țestoasă jupuită de carapace,
o bucată de talpă groasă, tare,
de pantof purtat,
cu crăpături adînci,
un obiect trist din cale afară, lung și lat.
E limpede că și femeii i-e lehamite de piciorul ei,
că se poartă cu el, ca și cum i-ar fi dușman.
Frămîntă gogoloiul de smoală în palmă,
umple crăpăturile cu smoală
și pe urmă plimbă flacăra unui chibrit pe talpa goală.
„Ce face vecina ?“,

șoptește speriat Hasan.

Ali întinde gîtul
peste umărul mamei sale
și-i răspunse netulburat :

„Își drege talpa.

Știi că pe șosea se toarnă asfalt.

Țăranii fură cite-o bucată de smoală

și-o lipesc de talpa desculță.

Ce vrei ? Ghetele sînt scumpe.

Bani de unde ?

Și maică-mea luna trecută,

cînd a venit să mă vadă,

a făcut la fel.

Umblași bine, mamă ?“ o-ntrebă el.

„Bine“,

răspunse maică-sa cu glas tînr
și rușinîndu-se dintr-o dată

își ascunse picioarele sub bancă,
deși, știind dinainte că fiul său o să-i facă portretul,
venise la vizită încălțată.

Fața ei semăna cu o pară uscată,
dar glasul cristalin și dulce îi pătrundea în suflet.
Femeia zise :

„Aici în închisoare o duceți bine.

Noi, ai de-afară, prost, tare prost mai trăim.“

Ceva mai încolo, cineva stă de vorbă cu pușcăriășul Osman.
Osman ținea ochii-n pămînt.

Privea încruntat, mai încruntat decît se cuvine.

Poate că-și pusese-n gînd

să-i înduioșeze pe vizitatori.

Mîrîi printre dinți :

„O să murim de vii.

Din închisoarea asta

o să ieșim cu picioarele înainte, să știi.“

Un om mărunțel,

care-i venea lui Osman abia pînă la brîu,

încerca să-l liniștească :

„Rușine, bre, Osman !

Nu-ți pierde cumpătul.

Slavă lui Alah, ești cît un taur,

nu semeni tu a ocnaș nefericit.

Lasă, Osman ! Liniștește-te ! Știu eu ce te doare.

Trupul ți-e după gratii, dar gîndurile-ți zboară-n depărtare.

Așa e omul — niciodată nu-i mulțumit :

unii se bucură de libertate, însă au gîndurile întemnițate,
alții sint întemnițați, însă au gîndurile în libertate.“

.
Halil e-ntemnițat, dar gîndurile lui sînt în libertate.
Întocmită din bucăți lipite de el,
harta frontului din răsărit

e-ntinsă pe podea
în mijlocul odăii.
Bucățile sînt tăiate cum s-a nimerit,
așa că să te descurci nu ți-e ușor.

Marea Neagră
se-nvecinează cu Baltica,

Varșovia
e chiar lingă Kiev,

Orel,
la o mare distanță de Briansk,
Moscova,

ba lingă graniță,
ba cine știe unde în interior.

Halil

a desenat pe suprafața hărții o sumedenie de ochi,
unii din profil, alții văzuți din față.

Unii teferi, alții zbanghii.

Iată un ochi cu privirea încăpățînată și pătrunzătoare,
cu sprînceana rănită

din care picură sînge.

Unul lingă altul, unul peste altul, otova,
ochii privesc sfioși sau îndrăzneți.

Cei de colo — holbați de groază.

Cei de dincoace — ca niște cutiuțe de nuc lustruite
cu capacele închise.

Sînt ochi ca ai mamei.

Sînt ochi ca ai iubitei.

Sînt ochi

ca-n tablourile cu secerișul grînelor,
scăldate-n soare.

Dar, ca un făcut,

îți iese în cale cu orice preț
ochiul acesta încăpăținat, îndrăzneț
cu sprinceană rărită
din care picură sângele.

Halil s-a-ntins pe podea lângă hartă.

Deasupra lui spînzură tavanul de beton,
martorul suspinelor și-al hohotelor de plîns.

Sub el, zgomotul trist, monoton

al camerei de vizită.

După sticla ochelarilor, ochii lăcrimează.

Peste puțină vreme își va pierde vederea.

Dar el nu-și dădea seama acum

dacă lacrimile-și făceau drum

din pricina ochilor care-ncepeau să orbească

sau din pricina neputinței lui,

din pricină că-n aceste zile

cînd întreaga omenire se-nclăștase-n luptă,

lui i se-nlănțuiseră aripile.

În fața ochilor se întindea frontul,

tranșeele, cazematele,

Finlanda,

pustiul,

Istanbulul, Izmirul...

În inima lui răsuna *Simfonia Moscovei* !

7

.....

Azi,
 mîinile ni-s smulse de grelele curele
 care aleargă nebunește, nepotolite.

Azi,
 din an în paști,
 la masă,
 gustăm un pic de carne.

Azi,
 ni se-ntorc copiii acasă de la lucru
 cu chipul alb și galben,
 asemeni unor umbre.

Azi...
 Și cu toate astea
 vom apuca, prieteni,
 acele vremi sublime
 prezise de străbuni,
 vom apuca noi
 vremea
 mărețelor minuni.

Ștafete vom trimite
 spre-albastrul cer,
 prieteni,

spre bolta
 azurie
 a-ndepărtatei lumi...

POEZIA MEA

N-am telegar
cu şaua bătută numa-n aur
de-un meşter faur,
şi nu mă trag
din nobilă-obîrşie,
n-am
nici averi,
nici ranguri,
nici moşie —
ci doar o cupă am, cu miere plină,
cu miere ca o flacără-aurie.

E mierea singura-mi avere.
Cu grijă de gîngăanii îmi feresc
moşia mea şi singurul meu bun :
această cupă plină vîrf cu miere.
Să nu fii, frate-al meu, nerăbdător.
Răbdare ! Căci se ştie :
„Cînd ai în cupă miere aurie
de la Bagdad,
albina vine-n zbor !“

1932

INTR-O NOAPTE, CÎND NINGEA...

Într-o noapte,
 cînd ninge,
am fost smuls de la masa mea,
îmbrîncit într-o mașină a poliției,
expediat cu trenul
și aruncat în temniță.
Așa începe povestea.
Zilele acestea
 s-au împlinit nouă ani
 de cînd sînt aici.
Afară, în coridor,
 un om zace pe-o targă.
Umbra gratiilor
 cade peste obrazul supt.
A murit,
 cu gura căscată.
Mi-aduc aminte singurătatea
 desăvîrșită și respingătoare
 ca singurătatea nebunilor
 sau a morților.
Primele șaptezeci și șase de zile
m-a înconjurat ostilitatea tăcută,
 mereu încruntată,
 a ușilor zăvorite.

Apoi șapte săptămîni mohorîte
 petrecute în magazia de mărfuri a
 unui vapor.
 Cu toate astea nu m-am predat.
 Ca fruntea unui om străin
 îmi simţeam fruntea
 căzîndu-mi pe umăr.
 Dacă-aş începe să număr
 aş vedea că multe chipuri le-am uitat.
 Mi-aduc însă bine aminte
 unul cu nas lung şi subţire.
 Toate aceste chipuri
 ţineau morţiş
 să pară înfricoşătoare
 cînd se citea sentinţa.
 Dar ele
 aduceau mai degrabă a obiecte
 decît a chipuri omenеşti.
 Stupide,
 ca ceasurile de perete,
 ca lanţurile.
 Iată-mă în oraşul
 lipsit de străzi şi case.
 Tone de speranţă.
 Tone de tristeţe.
 Şi dintre toate lighioanele pămîntului,
 numai pisici,
 pretutindeni pisici :
 în celulă,
 în curte,
 în beci.
 Sînt într-o lume în care totul este interzis.
 Să mîngii obrazul iubitei —
 e interzis.
 Să stai cu copii la masă —
 e interzis.
 Să lipeşti plicul scrisorii,

să primești o scrisoare închisă —
e interzis.

Să stingi lampa noaptea —
e interzis.

Un singur lucru nu poate fi oprit,
cu toate că și asta-i interzis,

un singur lucru —
inima însă n-ai cum s-o
percheziționezi —

un singur lucru ne-a rămas,
acela

de-a cugeta
și de-a iubi,
de-a înțelege.

Omul întins pe targă, în coridor,
a murit.

A fost ridicat.

S-a isprăvit.

Lui nu-i mai pasă
nici de nădejdi,
nici de tristețe,
de apă sau de pîine,
de libertate, de-nchisoare,
nici de femei,
de temnicer,
de ploșnițe,
nici de pisicile care-l priveau
ceasuri întregi în ochi.

S-a isprăvit cu toate astea.

Pentru noi însă nu s-a isprăvit.

Căci mintea mea continuă
să cugete,
să înțeleagă,
să iubească.

Neconținut

mă miniez pe mine
că nu-s prezent la marea bătălie.

De-abia îmi pot înăbuși oftatul.

Mă umplu de durere

și mînie...

Și-n zori,

mă doare-ngrozitor
ficatul.

1937

PLIMBAREA DE SEARĂ

Iată că ai scăpat din închisoare.
Zăbrelile-au rămas departe-n urmă.
 Și lângă tine e femeia ta.
 Sinteți iar împreună.
 E-nsărcinată și la brațul tău
se plimbă-acum
prin cartier.
Ușoară,
 de parcă oboseala
 n-o atinge,
femeia-și poartă sfînta ei povară.
Tu te mîndrești,
 pe străzi
 că ea-i cu tine.
Răcoarea serii cade
 încet peste oraș,
 ca degetele unui copilăș
 care-a-nghetăt de frig,
și-ai vrea să i le iei
în palmă,
să le încălzești în palma care frige.
Cotoii toți din cartier
 s-au strîns în ușă
 ca niște țănoși cavaleri,

iar la al doilea etaj,
a măcelarului soție,
gătită foc și strașnic ondulată,
ținjind, bolnavă de urît,
contemplă, dusă, panorama serii.
Senină-i seara.

Ceru-i de cleștar
și drept în mijloc
iată-ntîia stea
s-a-nfipt acolo ca un bold de foc
și licărește ca un strop
de apă-ntr-un pahar.
În anul ăsta toamna-i tare lungă.
Pălit-a frunza în caiși,
dar sînt de-un verde crud
smochinii.

Pe stradă,
fata lui Gheorghi,
iaurgiul,
se plimbă cu Ahmet, zețarul ;
și-n umbra serii,
cine vrea să vadă
ia seama că abia pășesc,
ținîndu-se de mîini.
La băcănia lui Suren
s-aprinde lampa.

O, nu,
el n-a uitat
c-au fost măcelăriți atîția oameni.
Cei care i-au ucis părintele
n-au să se bucure vreodată de iertare,
căci el o să-i urască pîn' la moarte.
Pe tine însă

el te are dragă.
El știe că nici tu nu-i poți ierta
pe cei ce-au ars cu fierul roșu
al Turciei obraz.

Toți ofticoșii triști din
cartier,
în paturile lor prizonieri,
privesc pe geam amurgul
alunecînd pe cer.
E plină cafeneaua.
Clienții sorb cafea.
În pragul ușii,
s-a oprit feciorul
spălătoresei Fatma,
cu spatele curbat
ca sub poveri,
căci el, de vreme lungă, e șomer.
Se-aude radioul la Osman.
Crainicu-anunță ultimele știri.
Și iată cum
tu, cu nevasta,
ați nimerit, deodată,
în Coreea,
acolo unde
niște oameni,
cu fața ca șofranul,
se-nfruntă cu Dragonul alb.
Mînați din urmă
de biciul unei legi murdare,
ca o turmă,
vreo 4.000 de-alde Ahmed
se duc acolo
frații să-și omoare.
Asculți.
Și de minie, de necaz
că nu ți-e cu puțință
să îi întorci din drum,
un val de sînge-ți urcă în obraz.
Minia,
nu socotită-așa, în general,
nu o minie oarecare

și nici minia altcuiva,
ci, hotărît : minia ta
se zbate-acum cu mîinile-ncleștate.
E ca și cum ți-ar fi trintit nevasta la pămînt
sub ochii tăi
și ea, cu pîntecul umflat,
s-ar fi izbit de caldarîm
și ar fi lepădat.
Sau parcă-ai fi din nou în închisoare
și ai vedea,
ascuns după zăbrele,
cum, zi și noapte,
țărani în straie de jandarmi
frămîntă în picioare,
pe podele,
pe frații lor în zdrențe,
pe ceilalți țărani.
S-a înnoptat.
Hai să intrăm în casă.
Duba poliției
care-aștepta, nerăbdătoare,
căderea nopții,
se vede-naintînd de după colț
cu farurile-aprinse.
Miroase a-nchisoare noaptea asta.
— La noi o fi ?
întreabă-ncet nevasta.

UNU NOAPTEA

Pe fața de masă albastră,
lucrată din pînă de casă,
cutezătoarele volume
care-și găsiră adăpost la noi,
cu capul gol stău înaintea noastră,
și slova lor fierbinte
nici nu se-nfricoșează,

nici nu minte.

O, mamă bună !

M-am întors acasă.

Lăsai în urmă zidul fortăreții,
zidită de dușmanii țării mele
cu gînd să ne răpună.

E unu noaptea.

N-am stins încă lampa.

Alături de mine stă culcată
nevasta mea.

E-nsărcinată.

Știu foarte bine : e însărcinată.

Cu toate astea nu-mi vine să cred...

Ridic o mînă

și-apoi, abia simțit,

i-o las pe pîntec, binișor.

Ascult.

Și parcă-am auzit
copilul cum zvîcnește.
Un mugure pe-o creangă de copac,
un peștișor în fundul unui lac —
un prunc în pîntecele mamei.
Copilul meu !
O, mamă bună !
Pentru copilul meu
tu ai țesut
o cămășuță albă ca o spumă,
o cămășuță toată cit o palmă,
cu mînecele cit un degețel.
Nu-ți vine s-o atingi.
Ți-e teamă.
Dacă-o să fie fată
leită maică-sa aș vrea să fie,
din cap pînă-n picioare.
Și dac-o fi băiat, ei bine,
aș vrea voinic să fie,
așa ca mine.
Copilul meu !
Dacă-o să fie fată
frumoasă vreau să fie la chip, cum alta nu-i,
să aibă ochi căprui.
Iar dacă-o fi băiat, ei bine,
aș vrea să aibă ochi albaștri,
așa ca mine.
Copilul meu !
Dacă va fi băiat
în ruptul capului nu vreau
să moară în război
la douăzeci de ani.
Și fată dacă-o fi, nu vreau
să moară-ntr-un bombardament nocturn
strivită, în noroi.
Copilul meu !

Băiat sau fată, orice-ar fi să fie,
nu vreau

să-mi zacă pruncu-n pușcărie,
găsindu-i-se vină
că îi e dragă pacea,
că e-nsetat după-adevăr,
după lumină.

Dar dacă pîn-atunci nu vor veni
zorii pe care oamenii-i așteaptă,
oricîte greutate se vor ivi,
va trebui să lupți, să treci la faptă.
Deci, după cum s-arată,
nu-i floare la ureche să fii tată.
E unu noaptea.

N-am stins încă lampa.
Stau cu auzul ațintit.

Peste o clipă poate
sau poate către dimineată,
sau cînd vor crede că-i mai nimerit,
ei se vor năpusti în casă
spre-a mă tîri din nou în închisoare
odată cu aceste cărți
cutezătoare.

Atuncea cînd jandarmii mă vor lua .
o să-mi întorc privirea
și-am s-o zăresc în prag,
dăr nu cu ochii în pămînt,
am să-mi zăresc nevasta —
cu rochia în vînt,
cu chipul liniștit și drag,
zîbind mereu,
și am să știu că-n pîntecu-i matern
zvîcnește ca un mugure plăpînd
copilul meu...

POVESTEA NUCULUI
ȘI-A LUI YUNUS CEL ȘCHIOP

Avem, aicea, un prieten bun.
De fel din Çerkeş, dintr-un sat,
Și nu fac glume pe nume Kerek.
cînd vă spun
c-ascunde-ntr-însul
mai multă-nțelepciune
ca groasele volume.
E dornic să cunoască gînditori,
s-asculte vești
s-asculte ghicitori.
Yunus, așa îi spune.
Ne-aduce apă, ne aprinde focul.
Ades vorbim despre copaci și viitor.
„Pe cîntea mea, ne spune el,
veni-vor zile bune“.
Dar pînă-atunci,
vorbind de una-alta,
odată o poveste a-nceput,
povestea tristă a unui nuc tăiat
din rădăcină și vîndut.
Noi, nucul ăsta îl știam cu toții.
Creștea lîngă zăplaz,
în stînga porții.
La șase ani, în luna lui Cuptor,

în limba lui.
Cînd zorile veneau în sat, furiș,
Yunus al meu trecea pe sub frunziș.
Pentru Yunus, cînd stai să te gîndești,
această zilnică obișnuință
nu însemna nici sfîntă datorie,
nici pacoste,
nici suferință.
Iar moartea, zău, credeți-mă ce spun,
era pentru Yunus
un fel de-ndepărtat cătun
unde cînd pleci, ești bun plecat și basta —
dar face să ne mai gîndim la asta ?

Nucile-n septembrie se scuturau,
dar frunzele abia-n noiembrie păleau.
Rădăcina intra sub pămînt noduroasă și grea.
Crengile-l priveau de sus
pe Yunus,
creșteau în lung și-n lat, după plac,
iar noaptea dacă te-ai așezai sub copac
nu zăreai nici o stea.

Yunus nici nu știa
de ce în zori lumina stelei moare,
pămîntul nu știa că e rotund
și că se învîrtește după soare.
Cînd a aflat ce n-a știut nicicînd
el n-a rămas cu gura căscată de mirare.
Nucile-n septembrie se scuturau,
dar frunzele abia-n noiembrie păleau.
Trunchiul lui gros, setos de viață,
abia trei inși de-l cuprindeau în brață.
Pe sub frunzișul sunător
Yunus trecea în fiecare zori.

Despre musulmanii ce trăiesc
într-al Chinei hotar,
despre rinocerii cu un corn pe nas,
despre microbii, mii și milioane,
ce mișună-ntr-un strop de apă —
Yunus n-avea habar.

Cînd a aflat cum e cu fiecare
și-a început pe urmă să priceapă,
el n-a rămas cu gura căscată de mirare.
Nucile-n septembrie se scuturau.
La prînz ți-era sub umbra-i deasă bine.
Cînd vîntul se pornea haihui,
nucul vorbea adeseori cu sine
în limba lui.

Dar frunzele-abia-n noiembrie păleau.
Și într-o dimineată oarecare,

pe cînd Yunus cel bun
se apucase să ne care apă —
și să ațîțe focul,

noi i-am spus :

„Îți sîntem slugi, Yunus,
și tu ne ești stăpîn“.

Nucile-n septembrie se scuturau.

Cînd vîntul se pornea haihui,
nucul vorbea de multe ori cu sine
și după placul lui

creștea în lung și-n lat.

Trunchiul lui gros, setos de viață,
abia trei inși de-l cuprindeau în brață,
iar noaptea, dacă te-așezai sub nuc,
nu-ntrezăreai o stea.

Pe sub pămînt se strecura
rădăcina noduroasă și grea.

Crengile, la Yunus,
priveau de sus.

E munca tare trudnică la țară.
Credeți-mă că nu îndrug povești :
Întii îți rupe oasele, te fringe.
Te-așezi jos pe țărină, bunăoară,
stai și te uiți : din care vizuină
năpasta te pîndește.
Știi bine
că nu mai scapi și c-o să vină.
Năpasta în inima lui Yunus s-a-implîntat.
„Pentru scurt timp călătorim prin lume.
Cum am venit, așa plecăm.
Se spune
că Istanbulul nostru-i minunat.
Nu ne-a fost dat să-l vizităm. Păcat.
Și-apoi,
nu știu de ce anume,
cică din șasezeci de case numărate
au ci
numai jumătate“.

Nici Yunus n-avea oi.
„Cu piatra ce-o țintești spre cer
nu-ntotdeauna nimerești
în pasărea pe care o ochești.
Toți văd că umblă-acum cu drum de fier.
La coarnele de boi
nu mai rivnește nimeni, azi, se pare.
Și fără boi, știut este că noi
sîntem ca fără brațe și picioare.
Să-ți vinzi un bou, cumplită încercare !
Parcă-ai muri pe jumătate.
S-a dus... și singur nu poți să le-implinești pe toate“.
Yunus își vinde boul.
„Zău că nu-ndrug povești, nu mai e mult.
Mă uit, și-ascult

și mi se-nvîrte capul, drept să spun,
iar țarina ți-alunecă din mină,
de parc-ar fi o coajă de săpun.
Orice ființă are-un adăpost.
Doar lupul rătăcește fără rost.
Cînd alții-ți rup
bucata asta de pămînt din mină
și-ți scapă jos,
te schimbi și tu în lup".
Yunus scăpă bucata de pămînt din mină.

Nucile-n septembrie se scuturau,
dar frunzele-abia-n noiembrie păleau.
La prînz era plăcut sub umbra-i deasă
și după bunu-i plac
crengile-n aer se desfac.
Yunus la nuc zi-noapte se gîndește.
Cu cît mai mult gîndește, cu atît
parcă-i obrazul lui mai mohorît :
îi vin în minte rădăcinile care se-nfundă în pămînt,
că nu cerea nimic, nu vrea nimic,
și că vorbea ades cu sine
sub adierile de vînt.
Puțin cîte puțin
singurătatea-l copleși pe Yunus,
și-a trebuit să ude cu sudoare
ogor străin.
De teamă că-ntr-o noapte copacul va dispăre
el sta de veghe pînă-n zorii zilei.
Rădăcinile-n pămînt i se-nfundau.
Priveau, la Yunus,
crengile, de sus.

Din lemn de nuc se fac polițe bune,
dar din Yunus cel șchiop

E munca tare trudnică la țară.
Credeți-mă că nu îndrug povești :
Întii îți rupe oasele, te fringe.
Te-așezi jos pe țărină, bunăoară,
stai și te uiți : din care vizuină
năpasta te pîndește.
Știi bine
că nu mai scapi și c-o să vină.
Năpasta în inima lui Yunus s-a-implîntat.
„Pentru scurt timp călătorim prin lume.
Cum am venit, așa plecăm.
Se spune
că Istanbulul nostru-i minunat.
Nu ne-a fost dat să-l vizităm. Păcat.
Și-apoi,
nu știu de ce anume,
cică din șasezeci de case numărate
au ci
numai jumătate“.

Nici Yunus n-avea oi.
„Cu piatra ce-o țintești spre cer
nu-ntotdeauna nimerești
în pasărea pe care o ochești.
Toți văd că umblă-acum cu drum de fier.
La coarnele de boi
nu mai rivnește nimeni, azi, se pare.
Și fără boi, știut este că noi
sîntem ca fără brațe și picioare.
Să-ți vinzi un bou, cumplită încercare !
Parcă-ai muri pe jumătate.
S-a dus... și singur nu poți să le-implinești pe toate“.
Yunus își vinde boul.
„Zău că nu-ndrug povești, nu mai e mult.
Mă uit, și-ascult

și mi se-nvîrte capul, drept să spun,
iar țarina ți-alunecă din mină,
de parc-ar fi o coajă de săpun.
Orice ființă are-un adăpost.
Doar lupul rătăcește fără rost.
Cînd alții-ți rup
bucata asta de pămînt din mină
și-ți scapă jos,
te schimbi și tu în lup".
Yunus scăpă bucata de pămînt din mină.

Nucile-n septembrie se scuturau,
dar frunzele-abia-n noiembrie păleau.
La prînz era plăcut sub umbra-i deasă
și după bunu-i plac
crengile-n aer se desfac.
Yunus la nuc zi-noapte se gîndește.
Cu cît mai mult gîndește, cu atît
parcă-i obrazul lui mai mohorît :
îi vin în minte rădăcinile care se-nfundă în pămînt,
că nu cerea nimic, nu vrea nimic,
și că vorbea ades cu sine
sub adierile de vînt.
Puțin cîte puțin
singurătatea-l copleși pe Yunus,
și-a trebuit să ude cu sudoare
ogor străin.
De teamă că-ntr-o noapte copacul va dispăre
el sta de veghe pînă-n zorii zilei.
Rădăcinile-n pămînt i se-nfundau.
Priveau, la Yunus,
crengile, de sus.

Din lemn de nuc se fac polițe bune,
dar din Yunus cel șchiop

ACEASTA-I ȚARA NOASTRĂ

Această țară ca un cap de iapă
care-a venit în lung galop din Asia
îndepărtată
să se arunce-n apele Mediteranei,
e țara noastră,
e comoara noastră.
Cu dinții strînși, desculț, însîngerat,
acest pămînt asemeni cu-o scoarță
de mătase —
infernul, raiu-acesta
e al nostru.
Să-nchidem porțile,
străini să nu mai intre-n casa noastră,
rob omului să nu mai fie omul —
aceasta-i lupta
și chemarea noastră.
Ca un copac fără stăpîn, în libertate
să trăiești
și înfrățit cu omenirea ; ca arborii
unei păduri —
acesta-i visul
și nădejdea noastră.

1947

POEM DESPRE ȘEICUL BEDREDDIN,
FIUL CADIULUI DIN ORAȘUL SIMAVNA

Citeam broșura profesorului de istorie a religiei la Facultatea de teologie a Universității din Istanbul, Mehmed Serafeddin, intitulată : *Bedreddin, fiul cadiului din Simavna*, tipărită prin îngrijirea conducerii vakîfurilor și apărută în anul 1924, sau 1340, după calendarul musulman. Ajunsesem la pagina 65. La această pagină a broșurii sale, profesorul notează următoarele cuvinte aparținînd cronicarului genovez, Ducas : „Pe vremea aceea, în așezarea muntoasă aflată la intrarea golfului Ionic și botezată de popor Stilarium-Karaburun, se ivi un om de rînd, un țăran turc. Stilarium este așezat față-n față cu insula Chios. Și precum spun, țăranul acesta începu a predica printre turci, sfătuindu-i și îndemnîndu-i să pună laolaltă, pentru folosința tuturor, ogorul, uneltele și bucatele, adică tot avuțul lor, în afară de femei“.

Deodată, în fața ochilor mei, răsări, ca și cum ar fi fost viu, cronicarul genovez în straietele lui de catifea neagră, cu chipu-i prelung, ars de soare și cu bărbuța lui ascuțită — genovezul care ne-a lăsat o mărturie atît de limpede asupra celor ce gîndea omul acesta de rînd, țăranul turc din Stilarium. Mi-a venit să rîd luînd seama că-l socotea pe Börüklüce Mustafa — unul dintre cei mai luminați învățăcei ai lui Bedreddin, fiul cadiului din Simavna — „om de rînd“. Pe urmă m-am gîndit la autorul

broșurii, domnul Mehmed Serafeddin. Vorbind despre telurile lui Bedreddin, el scrie : „Faptul că Börüklüce îi indemna pe oameni să considere produsele comestibile, vitele, pământul și așa mai departe, cu excepția femeilor, drept bunuri pentru folosința comună, nu înseamnă, după părerea noastră, decît o încercare de a-și atrage de partea lui simpatia poporului. Nu încape îndoială că șeicul Bedreddin, care cunoscuse unitatea universului, nu-i putea da lui Mustafa, în această privință, alte învățăminte decît acelea în care credea el însuși“.

Am înțeles numaidecît că acest profesor de istorie a religiei, care se pricepe atît de bine să spulbere nămeții veacurilor și să dezvăluie năzuințele oamenilor, este, într-adevăr, un om isteț. Și mi-au venit în minte două fraze din Marx și Engles : „Burghezul își consideră nevasta o simplă unealtă de producție. Cînd aude că s-ar putea ca uneltele de producție să treacă în folosința comună, e firesc să-și închipuie că și femeile vor avea parte de aceeași, soartă“.

De ce oare profesorul de istorie a religiei la Facultatea de teologie n-ar gîndi despre socialismul țărănesc medieval al lui Bedreddin la fel cum gîndește burghezia despre socialismul proletar contemporan ? Oare din punct de vedere teologic femeia nu este o marfă ?

Am închis cărticica. Mă dureau ochii. Somnul însă nu voia să vină. M-am uitat la ceasul care atîrna într-un cui bătut în perete, deasupra capului. Era aproape două. O țigară. Apoi încă una. Am început să ascult sunetele care străbăteau aerul călduț al odăii, cu miros urît de băltoacă stătută. Odaia, cu pardoseala ei de beton umed și cei douăzeci și opt de oameni pe care îi adăpostea, adormise. Parcă strigătele străjilor din turnurile de pază răsunau în noaptea asta mai strident și mai des ca oricînd. Și-n răstimpurile cînd strigătele străjilor nu se încrucișau cu furie turbată și poate cu totul lipsită de temeii, mi se părea că mă aflu pe bordul unei nave, plutind în bezna nopții.

Din încăperea de deasupra noastră răzbea zăngănit de lanțuri. Acolo fuseseră închiși răzvrățiții osîndiți la moarte. Procesul lor ajunsese în fața curții de casație și din seara ploioasă cînd se înapoiaseră la închisoare, după pronunțarea sentinței, în fiecare noapte lanțurile zornăiau acolo sus, deasupra noastră, pînă în zori. Cînd ne scoteau ziua la plimbare în curtea dosnică a temniței, îmi ridicam tot timpul ochii spre geamurile celulelor. Răsculații erau trei. Doi dintre ei stăteau în fața unei ferestre, iar al treilea, singur, în fața celeilalte. Cel care ședea singur fusese arestat primul și-și vînduse tovarășii. Fuma într-una, aprinzînd țigară de la țigară.

Așadar, răzvrățiții ședeau în fața ferestrelor, cu mîini-le încheștate de gratii. Și cu toate că de la ferestrele celulei lor se vedeau bine marea și munții, ei priveau fără încetare jos, în curte — la noi, oamenii.

Nu le-am auzit niciodată glasurile. Ei singuri, din toată închisoarea, nu cîntaseră niciodată un cîntec. Dar dacă-n zorile zilei, lanțurile care zornăiau acolo, sus, în fiecare noapte, într-o conversație neîntreruptă, vor amuți, muțenia lor ne va da de veste că-ntr-una dintre cele mai aglomerate piețe ale orașelului se leagănă, în deplină libertate, agățate de funii, trei cămăși lungi, albe, cu sentința prinsă pe piept.

Ah, de-aș avea o aspirină ! Mîinile-mi ard. Prin cap mi se învîrte mereu numele lui Bedreddin și al lui Börüklüce Mustafa. Dacă nu mi s-ar fi împăienjenit ochii din pricina groaznicei dureri de cap, cred că ar fi meritat să mai fac o încercare și poate, străbătînd veacurile, aș fi zărit atunci chipurile lui Bedreddin și Mustafa, ca două scăpărătoare și împlinite nădejdi ale cuvîntului ce-a răsunit cîndva prin zăngănit de săbii, nechezul cailor, vaielele femeilor și plînsul copiilor. Privirea mi s-a oprit iar asupra cărțuliei pe care-o închiseseam și-o lăsasem să cadă jos, pe cimentul pardoselei. Coperta de culoarea vișinei putrede era pălită de soare. Titlul cărții fusese gravat în litere arabe, ca o monogramă. Dintre coperti

ieșeau la iveală foile îngălbenite, cu marginile ferfeniță. M-am gândit că trebuie să fac ce-oi face și să-l salvez pe Bedreddin de complicatul scris arab, de pana de tres-tie și firele de nisip pe care le presărase peste cerneala slovelor profesorul de la Facultatea de teologie. Îmi ră-săreau acum în minte rînduri de Ibni Arab-șah, Așîk Pașazade, Neșri, Idris Bitlisi¹, Ducas, și chiar cuvintele domnului Serafeddin, pe care apucasem cîndva să le în-văț pe de rost : „Se poate afirma cu siguranță că nașterea șeicului Bedreddin se situează în timp cam în jurul anilor 1380“.

Șeicul Bedreddin a trăit multă vreme în Egipt, unde și-a desăvîrșit învățătura și unde și-a însușit, fără îndoială, cunoștințe adînci în domeniul științei.

Cînd s-a întors din Egipt, la Edirne, și-a găsit părinții sănătoși și teferi.

După cît se pare, el venise acasă ca să-și mai vadă o dată tatăl și mama. Se pare, de asemeni, că a avut cîntea să fie poftit în casa lui Musa Çelebi², pe atunci guvernator absolut al provinciei Edirne.

După ce sultanul Mehmed Çelebi și-a răpus frații și și-a consolidat domnia, șeicul Bedreddin a fost surghiunit la Iznik.

În prefața tratatului său *Ușurarea*³, pe care l-a sfîrșit de scris în acel loc, el spune : „... Inima mea arde ca o flacăară. Flacăra sporește cu fiecare zi. De fier să-mi fi fost inima și tot s-ar fi topit...“

În vreme ce șeicul Bedreddin se afla la Iznik, învăță-celul său, Börüklüce Mustafa, sosi în ținutul Aydin. De aici el trecu apoi în Karaburun.

Börüklüce le spunea tuturor : „Precum eu pot fi stă-pînul averii tale, și tu poți fi stăpînul averii mele“. Izbu-

¹ Cronicari turci.

² Fiul sultanului Baiazid, ucis de fratele său Mehmed Çelebi, în luptele pentru obținerea tronului.

³ Tratat filozofic scris de Bedreddin și prefăcut în cenușă de garda personală a sultanului.

tind prin astfel de vorbe să atragă de partea sa poporul simplu de la țară, el încearcă să stabilească legături de prietenie cu creștinii. Cu toate că valiul¹ din Saruhan, omul sultanului Mehmed Çelebi, se ridică împotriva acestui pseudocălugăr, el izbuti să scape cu bine, retrăgându-se prin strămtorile înguste din Stilarium.

Fiul cadiului din Simavna află că cele puse la cale de Börüklüce au sortii de izbândă și-atunci fugi din Iznik. Ajungând la Isfendiar se îmbarcă pe o corabie cu pînze, care-l duse în provincia Efileac. De-aici își urmă drumul spre codrul Deliormanului.

Sultanul Mehmed fu vestit că învățacelul Börüklüce Mustafa îndeamnă la răscoală țăranii din ținutul Aydin și că le tulbură sufletele semănînd gînduri de răscoală. Principele Murad, stăpînitorul Rumeliei și al Amasyei, primi poruncă din partea sultanului să strîngă neîntîrziat oaste din Anatolia și să pună capăt dezbinărilor aduse de ereticul și păcătosul Mustafa. Oastea aceasta, aleasă pe sprinceană, se hotărîse să-l lovească în ținutul Aydin.

În fruntea pîlcurilor sale de răsculați, care numărau la un loc cam zece mii de oameni, Mustafa ieși în întîmpinarea prințului. Avu loc o cruntă bătălie.

Sîngele a curs din belșug. În cele din urmă, spurcații eretici fură zdrobiți cu ajutorul proniei cerești. Cei rămași în viață fură luați ostatici și aduși la Ayaslug. Dar nici cele mai înfricoșătoare torturi nu-l înduplecară pe Börüklüce să renunțe la gîndurile lui de răzvrătire. Mustafa fu răstignit pe o cruce înălțată pe spinarea unei cămile. Cu mîinile bătute-n cuie, urmat de-o mare mulțime de oameni, ereticul fu purtat prin oraș, de la un capăt la altul. Cei care-i rămăseseră credincioși fură uciși sub ochii lui. Ei își dădură liniștiți sfîrșitul, strigînd : „Părinte al nostru ! Grăbește să ne vii în ajutor !”

I-au retezat lui Börüklüce mai întii mîinile și picioarele, apoi capul. Zece mari demnitari, Măria Sa prințul

¹ Guvernatorul (n.a.).

și Baiazid Pașa trecură întregul ținut prin foc și sabie ; slugile lor, beii domnești, își împărțiră între ei timarele și zeametele ¹. Baiazid Pașa, întorcându-se la Manisa, izbuti să-l prindă pe Torlak Kemal ² și-l spinzură pe loc.

În vremea asta, de pretutindeni porni spre codrul Deliormanului, unde se adăpostea Bedreddin, mulțime de popor. Puțin lipsi ca întregul norod să se strângă în juru-i. Iată din ce pricină însuși sultanul Mehmed fu nevoit să pornească împotriva lui.

După sfatul lui Baiazid Pașa, câțiva oameni pătrunseră în lagărul lui Bedreddin, prefăcându-se că sînt de partea lui. Folosindu-se de acest vicleșug, ei izbutiră să-l tîrască departe, în desișul pădurii, unde se năpustiră asupra lui, legîndu-l fedeleș. Și așa l-au adus la Seres, înfățișîndu-l sultanului Mehmed. Sultanul avea un sfetnic, abia sosit din Persia, pe nume Mevlâna Haydar. Mevlâna Haydar, văzîndu-l, grăi : „Sîngele lui e nobil. Învățătura lui spurcată“.

Așadar, fiul cadiului din Simavna fu adus în piața orașului cu miinile legate la spate și agățat în spinzurătoare acolo, în inima tîrgului. Peste cîteva zile, răsculații l-au smuls din ștreang și l-au luat cu ei. Prin părțile acelea mai sînt și în ziua de azi oameni care cred în spursele lui.

Îmi clocotea țeasta ca un cazan încins. M-am uitat la ceas. Stătuse. Deasupra noastră zăngănitul lanțurilor se potolise. Unul singur n-avea astîmpăr. O dorință nestăvilită îmi stăpînea ființa : voiam s-aud un cîntec țărănesc din Anatolia. Nu știu de ce, mi se părea că dacă țăranul întemnițat în celula vecină pentru neplata dărilor ar fi început să cînte un cîntec țărănesc de stepă, durerea de cap mi-ar fi pierit ca prin farmec.

Mi-am aprins o țigară. Apoi m-am plecat și am ridicat de jos broșurica domnului Mehmed Serafeddin. Afară

¹ Domenii feudale ereditare (n.a.).

² Tovarăș de luptă al lui Börüklüce (n.a.).

se stîrnise vîntul. Vuietul mării, care mugea sub fereastră, înăbuşea zăngănitul lanţurilor şi strigătele străjilor. Poate că acolo, sub fereastra noastră, se înălţa din valuri o stîncă. Încercasem de nenumărate ori să vedem valurile mării spărgîndu-se de zidul închisorii. Dar niciodată nu le-am putut zări. Vergelele grafiilor erau înfipite aproape una lingă alta în zidul de piatră. N-aveai cum să-ţi vîri capul printre ele. Doar departe, în zare, ochii noştri înţilneau freamătul mării. Alături de mine îşi avea patul strungarul Sefik. Sefik se răsucea în pat, bolborosind prin somn. Plapuma îi alunecase pe podea. Plapuma asta Sefik o primise drept zestre de la nevastă-sa, şi-acum femeia i-o adusese bărbatului la închisoare. Am tras plapuma peste Sefik. Şi am deschis iar, la pagina 65, cărticica profesorului de religie la Facultatea de teologie. Am citit din nou cele cîteva rînduri scrise de cronicarul genovez. Nici nu sfîrşisem bine, că, dintr-o dată, prin vuietul din cap, îmi răsună în urechi un glas :

— Am venit la tine, călcînd neauzit peste apa mării. M-am întors. Dincolo de fereastră, se zărea cineva plutind deasupra apei. Era, desigur, cel care-mi vorbise.

— Ai uitat oare ce scrie cronicarul genovez Ducas ? Nu-ţi mai aminteşti de călugărul cretan care trăia în mănăstirea din insula Chios sub numele de Turlut ? De ce oare unul dintre dervişii lui Börüklüce Mustafa n-ar putea trece peste apa mării întocmai ca acest călugăr grec, cu creştetul gol şi picioarele goale, avînd drept îmbrăcăminte o bucată de pînză petrecută-n jurul trupului ?

M-am uitat la omul suspendat în văzduh dincolo de gratii. Într-adevăr, înfăţişarea nu-i dezminţea spusele. Avea un vestmînt alb, prost croit, dintr-o singură bucată de pînză.

După atîţia ani, azi, cînd scriu aceste rînduri, gîndul îmi zboară iarăşi la profesorul Facultăţii de teologie. Nu ştiu dacă domnul Serafeddin mai e în viaţă. Dacă însă trăieşte şi dacă-i vor cădea sub ochi aceste rînduri, ştiu că va spune despre mine : „Ce ticălos ! Sustine că este

materialist, dar se laudă c-a văzut, ca și călugărul cretan, pe unul din dervișii lui Börüklüce, mort cu veacuri în urmă, cum venea spre el călcînd neauzit peste apa mării.“

Și sfîrșind de zis, parcă-l aud pe profesor chicotind în pumni, mulțumit de sine. Toate astea sînt însă fleacuri. Preastimatul profesor poate chicoti după voia inimii. N-are decît ! Eu voi povesti mai departe toată întîmplarea. Durerea de cap îmi pieri ca luată cu mîna. M-am dat jos din pat și m-am apropiat de fereastră. Cel de dincolo de gratii m-a luat de mînă. Odaia, cu podeaua ei umedă de ciment, cu cei douăzeci și opt de ocnași care în somnul lor uitaseră de toate, a rămas în urmă. Și iată, m-am trezit pe-o stîncă, chiar acolo, pe locul unde marea își spîrgea valurile de zidul închisorii, acolo unde privirea noastră n-ajunsesese niciodată. Alături de tovarășul lui Börüklüce, călcînd fără zgomot peste apa mării, înnegrită de noapte, am străbătut, din an în an, din veac în veac, pînă am ajuns în vremea domniei sultanului Gîyaseddin Ebül-feth Mehmed binibni-Ezidiulkiriși, sau mai pe scurt, pe vremea sultanului Mehmed Çelebi.

Călătoria asta vreau să v-o povestesc acum. Tot ce-am întîlnit în timpul călătoriei — sunete, culori, întîmplări și imagini — am încercat să le cuprind, după un vechi obicei, în rînduri mai scurte sau mai lungi, ba uneori chiar rimate.

I

Ochiul ți-l desfăta
trîmbele de mătase
împestrițat brodate,
zvîrlite pe scunda sofa
și vasele,
jur-împrejur,
lucioase,
cu smalțul de Kütahya —

ca o grădină-albastră
 presărată cu flori de azur.
 În câni de argint, vinuri de soi.
 Munți de bucate-alese.
 Pe tipsii de aramă,
 ca niște rodii coapte,
 pe latele tipsii de-aramă,
 rumeneau mieii abia scoși din cuptor.
 Sugrumîndu-și fratele bun, pe nume Musa,
 și-ntr-un lighean de aur
 spălîndu-și mîinile de sîngele frătesc,
 s-a-nscăunat sultan Çelebi Mehmed.
 Mehmed era deplin stăpînitor.
 Dar peste-acest coclaur,
 de dinastia Osman stăpînit,
 bătea un vînt pustiitor,
 un vînt cumplit,
 un vînt al morții
 rău prevestitor.
 Cel ce ara și semăna desculț și gol
 viața-și trecea.
 Lumina ochilor lui : moșia beiului.
 Sudoarea frunții lui : zeametul bogătanului.
 Oale
 de lut
 ciobite
 goale.
 Spahiii-și răsuceau, tihnit, mustața.
 Apa era oprită.
 Ca un vis rău,
 vaietul greu
 al oamenilor ce rîvneau pămînt
 și-al gliei dornică de oameni.
 La porțile cetății,
 ruginite-n țîțîni,
 și la răscrucile drumurilor,

zi, noapte se-auzea
nechez de cal și zăngănit de săbii.
Meșteșugarii-n târguri pierduseră nădejdea
să-i mai ajute sfinții.

Zăceau uneltele în colb,
și miinile zăceau alături, grele.
Pe scurt, Mehmed, sultanul era un vînt
aducător de rele.

Apa era oprită,
geamătul greu, nepotolit,
părea un vis cumplit.

II

Acesta-i lacul Iznik.
De la un cap la altul în trestii îmbrăcat.
Rotund

și-atît de-adînc,
încît cîrligul nu i-a dat de fund
Se zbat, la maluri, recile lui unde,
ca apa de izvor, țîșnit din munte.
Sînt ape care-ți lasă-n suflet jalea.
Sînt iazuri triste, fără de noroc.
Și peștele-i amar

într-un asemeni loc.
Iar frigurile bîntuie prin trestii.
Rar întîlnești pe malurile gîrlei
cîte-un moșneag cu barba colilie.
Acesta-i lacul Iznik.

Ceva mai sus de el,
s-a ridicat un târg, un orașel.
Se cheamă târgul, după gîrlă — Iznik.
În târgul ăsta nicovala fierarului e sfărîmată
ca inima de om nemîngîiată.
Copiii flămînzesc în târgul ăsta,
și plînsul lor îți sfîșie auzul.

E mai uscată țîța femeilor ca vobla,
peștele iască,
ce-n apa Caspicei hălăduiește.
Flăcăi-aici nu cîntă niciodată.
Se cheamă tirgul, după gîrlă — Iznik.
Sînt case-n tirg, binențeles.

Într-una,
aflată-n mahalaua meșteșugarilor,
își duce viața un bătrîn
pe nume Bedreddin,
înalț peste statura mijlocie cu puțin.
Moșneagul are barba revărsată,
căzută peste piept,
căruntă toată,

și degete gălbui, cum e șovarul,
și are-n ochii oblici o lucire
vicleană, de copil.
El șade-acum pe jos, în casa albă,
cu gleznele cruciș sub el,
șade pe-o blană fragedă de miel.
Și scrie

c-un scris ușor și hotărît.
El scrie cartea „Ușurarea“.
Se uită lung la Bedreddin,
ca la un pisc înalț de munte
și-și pleacă-n fața lui genunchii :
învățăcelul Mustafa,
cu țeasta rasă ca în palmă,
și-apoi Kemal, cu nasu-i vulturesc.
Stau și privesc
la Bedreddin
fără-ncetare.

Privesc cununa albă a capului senin,
căci drag le e din cale-afară
cel surghiunit departe-aici la Iznik,
șeicul din Simavna, Bedreddin.

Desculță, o femeie jelește. Malu-i gol.
 O luntre, cu frîghia tîrîș,
 plutea pe ghiol.
 Și cum plutea, tîrîță de urgie,
 părea un pescăruș în agonie.
 Domol plutea, și unda îi da brînci,
 minînd-o către vinetele stînci.
 Se lasă seara peste lacul Iznik.
 Din culmea munților, străjerul,
 cu strigătele-i ascuțite,
 a-njunghiat a soarelui lumină,
 iar sîngele prelins din rană
 a înroșit și apele, și cerul.
 Desculță, o femeie pe malul gol jelește.
 E nevasta pescărului
 aruncat în lanțuri
 pentru un pește.
 Se lasă seara peste lacul Iznik.
 Deasupra gîrlei Bedreddin se pleacă
 și, luînd un pumn de apă, se ridică.
 Dar apa printre degete îi pică
 și se prelinge pic cu pic, în ghiol.
 Cînd i-a rămas căușul palmei gol,
 gîndit-a Bedreddin în sinea sa :
 „Văpaia,
 ce-n inimă mi s-a aprins
 cu fiecare zi își crește para.
 Chiar de-ar fi fost de fier, inima mea
 s-ar fi topit la flacăra-i ca ceara.
 Eu voi fugi de-aicea, din surghiun.
 Eu voi scăpa
 și printre oameni mă voi arăta.
 Ogorul, iazul, apa curgătoare,
 vor fi ale întregului popor.

Iar unitatea lumii, fără margini,
prin minunata forță a științei
o va cunoaște omul muncitor.
Credințe vechi și mincinoase legi
pieri-vor pentru veci.“
În zorii zilei, luntrea,
care plutea-n neștire,

de stîncile înalte s-a izbit
și de pe umeri,

capul
pescarului

în colbul uliței s-a prăvălit.

Pe mal o femeie desculță jelește-amar.

Și-n timp ce Bedreddin, fiul cadiului
din Simavna,

scria la cartea „Ușurarea“,

plecîndu-se în fața lui

și sărutîndu-i mîinile,

Mustafa Börüklüce și Kemal Torlak

chingile cailor le-au strîns

și au zburat din Iznik,

cu paloșul la șold,

să taie zările,

ducînd în traistă filele fierbinți

ale lucrării abia sfîrșite,

ce se chema : „Intrările ¹“.

IV

Börüklüce Mustafa și Torlak Kemal, sărutînd mîinile
învățătorului lor, Bedreddin, au sărit în șa, pornind în
goana cailor, unul spre Aydin, celălalt spre Manisa.

Iar eu, urmîndu-mi călăuza, m-am îndreptat către ți-
nutul Konya. Cînd am ajuns în valea Hayman, aflarăm că :

1 Tratat filozofic al cărui autor e Bedreddin (n. a.).

De-a lungu-ntregului ținut Aydîn
stîrnise răzmerița Mustafa,
și fluturînd al libertății steag,
cuvintele învățătorului
le repeta acum în fața
Măriei Sale-ntre măriimi :

Poporului.

Aflarăm că :

spre a spăla pămîntul de păcat,
și trupul lui spre-al face iar
curat,
ca trupul unui copilandru de
cincisprezece ani,
mulțimea de țărani

cu iataganele tăiasă beii
și le smulsese timarele și zeametele.

Aflarăm...

Dar cînd aflarăm ce se întîmplase,
noi n-am rămas cu mîinile în sîn.

Ci-n zorii zilei,
cînd pasărea se ridicase
să cînte-n valea Haymân,
noi sub o salcie pletoasă stam
și-nfulecam măsline.

— Hai să pornim,
spuneam.

— Hai să vedem,
spuneam.

Să luăm de coarne plugul vechi de lemn
și pe ororul înfrățit

să adîncim măcar un semn.

Așa spuneam.

Și am pornit apoi prin munții suri
și am trecut de munți și de păduri...

Prieteni,

scai mă țineam de călăuza mea.

Spre seară i-am vorbit :

— Privește bine !

I-am spus : — Vezi, am ajuns.

Și uită-te cum râde pământul ca un prunc.

Țărîna care plînge, în urmă cu doi pași,

iat-o cum râde ca un copilăș !

Privește fructele țărîni calde :

smochinele ca niște vechi smaralde,

și iată cum atîrnă-n jos

ciorchini ovali de chihlimbar lucios.

Și-n coșurile de răchită,

vezi

cum strălucesc la soare solzii uzi

ai peștilor din viile grămezi.

Mai fragedă e carnea lor decît

a mieilor de-o zi abia născuți ?

Privește

cît de minunat e aicea omul :

ca soarele, ca marea, ca pământul.

Iar soarele, și marea, și pământul

sînt minunate-aici precum e omul !

V

Lăsînd în urmă pămînturile împărătești și moșiile be-ilor, am ajuns în ținutul lui Börüklüce.

Deodată în fața noastră au răsărit trei flăcăi.

Asemeni călăuzei mele, purta fiecare un vestmînt alb, croit dintr-o singură bucată de pînză. Unul din ei, cu nas puternic ca un plisc de vultur, avea o barbă creată, neagră ca abanosul. În cap îi străluceau ochii aprigi, de aceeași culoare. Înainte vreme împărtășise credința mozaică. Acum se număra printre vitejii lui Börüklüce.

Celălalt flăcău avea bărbia întoarsă, repezită înainte, și un nas drept. Era un marinar grec de pe insula Chios.

Cel de al treilea era de statură mijlocie, lat în spate.

Parcă semăna cu Husein, cel întemnițat pentru neplata dărilor, care îngina adesea cîntece de stepă, din Anatolia. Doar că Husein era din Erzurum, iar acesta din Aydin.

Cel dintîi vorbi flăcăul din Aydin.

— Ce sînteți voi ? Prieteni sau dușmani ? Dacă sînteți prieteni, fiți bineveniți. Dacă sînteți dușmani, grumazul vostru-i mai subțire ca firul de păr !

— Sîntem prieteni !

El ne vesti atunci că marea oaste strînsă-n Saruhan de cei care ar fi vrut ca beii domnești să-și capete înapoi pămînturile, fusese zdrobită de-ai noștri în trecătorile strîmte ale munților Karaburun.

Flăcăul care aducea la chip cu Husein grăi iarăși :

— Dacă în anul ăsta pe masa noastră frățească întinsă de aici pînă-n Karaburun și mai departe, pînă la țărnul mării, smochinele sînt dulci ca mierea, pîinile grele și măslinele grase, așa sînt toate pentru că le-am udat cu sîngele furilor îmbrăcați în odăjdii aurite.

Tovarășul meu de drum zise :

— Dacă-i așa cum spui, să ne grăbim spre casă, să-i ducem vestea lui Bedreddin.

Luîndu-l cu noi pe Anastas, matrozul grec din Chios, am părăsit acest pămînt frățesc, căruia abia îi trecusem pragul și ne-am cufundat iarăși în bezna ce-nvăluia țînutul osmanilor.

L-am găsit pe Bedreddin la Iznik, șezînd pe malul lacului. În zorii acelei zile văzduhul era umed și mohorît.

Bedreddin grăi :

— Acum e rîndul nostru. Vom începe cu Rumelia.

Chiar în aceeași noapte am plecat din Iznik. Călăreții goneau în urma noastră și-ntunericul se ridica între noi ca un zid gros. Prin zidul acesta auzeam totuși zgomotul potcoavelor. Călăuza mea galopa în frunte. Bedreddin își ținea calul la mijloc, între caii noștri. Eram trei tați. Și Bedreddin era fiul nostru. Ni se strîngea inima la gîndul că-l amenință vreo primejdie. Eram trei fii. Și Bedreddin era tatăl nostru. Cînd ni se părea c-auzim, prin zidul de

beznă, mai aproape, sunetul potcoavelor, ne-alăturăm mai strîns de Bedreddin. Ziua ne-ascundeam. Noaptea ne-așterneam drumului. Așa am ajuns la Isfendiar. Acolo ne-am urcat pe-o corabie.

VI

Într-una din nopți, pe mare, sub stele,
plutea o corabie.

Într-una din nopți, pe mare, o corabie
plutea sub stele.

Stelele erau nenumărate.

Pinzele corăbiei lăsate.

Și-n jur, cît cuprindeai,
se-ntindeau netede apele negre.

Sarî Anastas și Bekir Adali
la pupa corăbiei vîsleau.

Și-n spatele lor
vîsleam eu și Koçi Sali.

Iar Bedreddin,
trecîndu-și degetele prin barbă,
asculta ropotul vesel al apei
lovită de vîsle.

I-am spus :

— Ei, Bedreddin !
Doar stele și iar stele
deasupra adormitelor noastre vîntrele.
Tăcerea singură pe-aici e domn.
Din adînc nu se-aude nimic.
Din adînc nu vine nici un zvon.
Cît vezi cu ochii,
apele negre și mute,
cuprinse de somn.

Moșneagul cu barba colilie,
zîmbi

și zise :

— Nu te uita la liniștea de-afară.

Căci somnul cel adînc se sparge-n
tândări
cînd se pornește vijelia.
Într-una din nopți, pe mare-o corabie
plutea sub stele.
Într-una din nopți, pe mare, sub stele,
plutea o corabie.
Se îndrepta către Deliorman,
plutea domol
spre verdele ocean.

VII

De vreme ce-am atins limanul,
acesta e Deliormanul.
Ne-am întins corturile
în mijlocul pădurii verzi.
„Să afle poporul la ce năzuim,
s-audă durerea din inima noastră.”
Pe fiecare ram un șoim am trimis,
în fiecare ogradă țărănească.
Și-n urma fiecărui șoim
veneau în goană
o sută de lei-paralei.
Plugarii au aprins hambarele. Creștinii și-au rupt lanțurile.
Meșteșugarii au dat foc șoproanelor.
Vui, atunci, Rumelia întreagă.
Ca niște riuri înspumate
robii sultanului se revărsau în verdele ocean
al codrului bătrîn,
Deliorman.
Și morții se sculară din mormînt
la vilvătaia roșie-a văpăii.
Se-nvălmășiră toate :
oameni și cai,
blănuri și frunze,

lănci și junghere,
crengile carpenului și rădăcinile
stejarului.

Nu mai văzuse lumea niciodată
asemenea incendiu de aramă.

Și răcnet ca acesta
n-a spintecat văzduhul
de când Deliormanul,
Deliorman se cheamă.

VIII

Lăsându-l pe Anastas la Deliorman, în tabăra lui Bedreddin, ne-am îndreptat, cu călăuza noastră, spre Galipoli. Se spune că mai de mult nu știu cine trecuse Dardanelele înot. Pentru a-și vedea iubita, se pare. Iată că acum și noi am trecut Dardanelele înot, ajungînd pînă la malul celălalt. Dar nu dorința de-a vedea o femeie scăldîndu-se sub razele lunii ne făcuse ageri ca peștele. Ci porneam trimiși de șeicul nostru la Jaraburun, să-i dăm lui Mustafa de știre. Cînd am ajuns lîngă Izmir, la popasul caravelor, am aflat că Baiazid Pașa, împreună cu prințul Murad, fiul sultanului, un băiat abia în vîrstă de doisprezece ani, pornise să străbată Anatolia pentru a strînge oaste.

La Izmir n-am zăbovit prea mult. Ieșind din oraș pe drumul Aydınului, văzurăm într-una din vii, sub un nuc, patru ciorbagii; se odihneau lîngă fîntînă, așteptînd să se răcească pepenii scufundați în apă, și vorbeau cu cuvinte alese. Fiecare era îmbrăcat într-altfel. Trei dintre ei purtau pe cap kavuk¹. Al patrulea purta fes. Ne-au salutat. Noi le-am răspuns: „Selâm“. Unul din cei trei care purtau pe cap kavuk era Neșri. El zise:

¹ Acoperămînt al capului (turban) purtat de nobilimea turcă în evul mijlociu.

— Sultanul Mehmed I-a trimis pe Baiazid Paşa cu oaste împotriva lui Börüklüce, cel care răscoală poporul. Cel de al doilea se dovedi a fi Şükrüllahbin-Şehabeddin¹. El zise :

— În jurul acestui înţelept s-a strîns mulţime multă. Faptele lui arată limpede că este potrivnic legii lui Mahomed.

Al treilea se dovedi a fi Aşîk Paşazade. El zise :

— Întreb : cînd Börüklüce va fi răpus şi căsăpit, va muri oare credincios sau necredincios ? Răspund : singur Allah ştie !

Cel cu fes pe cap era profesorul de istorie a religiei la Facultatea de teologie. El ne privi clipind din ochi şi zîmbi şiret, foarte şiret. Dar de vorbit nu vorbi nimic...

Am dat pînteni cailor. Praful stîrnit de potcoave se nălţă ca un nor, acoperind pe cei patru bei care stăteau de vorbă sub nuc, în vie, aşteptînd să li se răcească pepenii cufundaţi în fîntină. În scurtă vreme ne aflam în Karaburun, la Aydîn, în faţa lui Börüklüce.

IX

Arşiţa dogora.

Frigea.

Ca un jungher

însîngerat pînă-n miner,

frigea pămînt şi cer.

Greoiî nori

de apă neagră,

se-ngrămădeau

stînd gata să se spargă.

El, nemişcat, privea.

De sus, din munte,

ca doi şoimani

¹ Cronicar turc.

își rezezi
în vale ochii.

Acolo-n vale,
cea mai gingașă și mai crudă,
cea mai zgîrcită, cea mai primitoare,
cea mai măreață,
mai dogoritoare,
fără pereche-ntre femei :

ȚĂRÎNA,
din clipă-n clipă
trebuia să nască.

Arșița dogora.
Din culmea munților Karaburun
el,
cu sprîncenele-mbinate,
privea departe-n zare,
necruțător, păgîn
întinsul mării-n care se topeau
hotarele ținutului Aydin.

Acolo, în vale,
nesimțitor la milă și la jale,
din zborul paloșului rețea
căpșoarele copiilor,
asemeni unor maci de foc,
și vilvătaia-n urmă-î se tîra
lăsînd pe șes pirjol
și vaiet gol.

Printul Murad venea urgie
pe răsculați să-i pedepsească.
Porunca-mpărătească
suna să năvălească în Aydin,
pe răsculați să-i nimicească
și să-l aducă prins
pe răzvrătitul Mustafa,
invățăcelul, mîna dreaptă
a înțeleptului bătrîn
din Iznik, Bedreddin.

Arșița dogora,
și Mustafa,

inverșunatul, răzvrătitul Mustafa,
tovarășul lui Bedreddin,
privea departe, țintă, pe cîmpie,
fără un zîmbet,
fără teamă,
și fără de minie.

De sus din munte,
ca doi șoimani,
își rezezi
în vale ochii.

Acolo-n vale,
cea mai gîngașă și mai crudă,
cea mai zgîrcită, cea mai primitoare,
cea mai măreață,
mai dogoritoare,
fără pereche-ntre femei :

ȚĂRÎNA,
din clipă-n clipă
trebuia să nască.

Privea în zare.

Și lîngă el,

călare,

vitejii lui Bedreddin

priveau departe-n zare,

cu ochii încruntați și chipuri aspre.

Se-apropia sfîrșitul ținutului Aydîn.

Porunca-mpărătească

zbura spre ei, adusă

de-o pasăre a morții.

Dar ei, vitejii

care priveau acum din culmea

muntelui,

ei răscoliseră pămîntu-acesta
cu pepeni și smochine, cu struguri și rodii
și herghelii sirepe cu coame lungi de lei,

cu turme de mioare
 mai arămii ca focul,
 și laptele mai dulce decît mierea.

Ei
răscoliseră pămîntu-acesta,
întins, fără hotare,
și așternuseră pe el o masă
 frățească, pentru-ntreg poporul.

Arșița dogora.

El

 cerceta în zare.

 Călare

 vitejii lui Bedreddin

 priveau departe-n zare.

Cea mai gingașă, cea mai crudă,
cea mai zgîrcită, cea mai primitoare,
cea mai măreață,

 mai dogoritoare,

fără pereche-ntre femei :

 ȚĂRÎNA,

 din clipă-n clipă

 trebuia să nască.

Arșița dogora,

Frigea.

Din norii grei

întîiul strop de ploaie sta să cadă,

 ca un balsam

 mîngîietor,

jos, pe pămînt.

Cînd,

dintr-o dată,

 ca un șuvoi rostogolit din culme,

 ca ploaia răpăind din nări,

 ca iarba izbucnind din brazdă,

 ca poamele prea coapte din Aydîn —

călări se năpustiră vitejii lui Bedreddin

se-ntîmpine oștirea lui Murad.

Deodată toți,
în albele cămăși de pînză aspră,
desculți,
cu păru-n vînt și paloșele goale.

A fost cumplită lupta.

Țăranii din Aydîn,

meșteșugarii iudei,
și marinarii greci din Chios,
cei zece mii de răzvrățiți,
tovarășii lui Mustafa,
izbiră în pădurea vrăjmașă întetît,
ca zece mii de groaznice topoare.

Iar șirurile strînse

ale oștirii cu paveze și zale,
strivite sub năvala lor,
se clătinară.

Căzură în țărînă

drapele verzi și scuturi.

Dar în amurg,

cînd sub potopul ploii
fugise soarele spre asfințit,
din zece mii doar două mii rămase.
Căzuseră opt mii, pentru-a putea
să cînte împreună într-un glas,
să tragă împreună năvodul plin cu pește,
să are împreună cîmpia roditoare
și să-mpletească fierul la fel ca pe-o dantelă,
toți laolaltă să culeagă
din arbori pîrguite fructe,
toți laolaltă să se-nfrupte
din rodii și smochine dulci ca mierea,
să pună laolaltă tot ce au,
și tot ce au frățește să împartă,

păstrîndu-și fiecare pentru el
doar dragostea femeii.
Au fost înfrinți.

Dușmanii

și-au șters
de albele cămăși
hangerele însîngerate.

Au fost înfrinți.

Și sub copita cailor
crescuți în herghelia-mpărătească,
a fost strivit acest ținut

fără hotare, ca un scut,
pe care așternuseră o masă
îmbelșugată și frățească.

Poate-ai să-mi spui :

într-altfel nici nu se putea să fie.

Acesta e sfîrșitul firesc cînd ținem seamă
de unele condiții sociale,
economice, și așa mai departe.

Știu, fără să-mi mai spui.

Da, știu prea bine.

Și fruntea mi-o înclin :

gîndesc ca tine.

Dar inima ?

Cu ea ce să mă fac ?

Ea nu vrea să-nțeleagă nimic din toate astea,
și blestemă, ea blestemă năpasta.

Și iată-n urma ei

pășesc desculți,
vin unul cîte unul
și-apoi șiragu-ntreg,
cu chipuri aspre,
cu spinarea învinețită de harapnic,
șiragu-ntreg,

al celor mulți învinși în bătălie
pe șesul din Aydîn, Karaburun 1.

★

La adăpostul nopții
se opriră.
Și cel dintii care-a vorbit
a spus :
— În târgul Ayaslug,
în piață,
s-a-ngrămădit norod.
Prietenii,
azi iarăși a căzut un cap.
Ploua.
Ploua fără-ncetare.
Și soții lui grăiră :

¹ Când scriu aceste rânduri, mă gândesc la unii tineri care socotindu-se „pricepuți“, vor spune neapărat : „Vai, vai ! Departe inima de cap ! Vai ! Susține că înțelege cu mintea condițiile istorice, sociale și economice, dar totuși inima lui arde ca o flacără. Ia uitați-vă la marxistul ăsta !“ Mi se pare că-i aud rîzind și parcă risul lor seamănă cu chicotirile profesorului de religie pomenit la începutul acestei povestiri.

Numai că rîndurile astea eu nu le-am scris pentru soiul acesta de tineri, ci pentru acei care, dîndu-și silința să înțeleagă marxismul, sînt departe de astfel de scamatorii stîngiste.

Medicul, al cărui prunc e bolnav de tuberculoză, medicul, care știe că bietul lui copil va cădea pradă morții și că lucrul acesta e o necesitate fiziologică, biologică și într-un fel logică, medicul acesta dîndu-și seama că moartea nu poate fi înlăturată, n-o să verse oare nici o lacrimă la mormîntul copilului său ? Și prin inima lui Marx, care cunoștea prea bine dinainte toate condițiile istorice, sociale și economice din pricina cărora Comuna din Paris a fost înfrîntă, n-a trecut oare ca „un cîntec al suferinții“ șiragul marilor morți ai Comunei ? Și-n glasurile acelor care strigau : „Comuna a căzut ! Trăiască Comuna !“ nu era oare nici o urmă de amărăciune ?

Marxistul nu este un om-mașină, nu este un robot, ci un om viu, din carne și oase, cu nervi și cu minte, supus anumitor condiții istorice (n.a.).

— Nu, încă n-a căzut.

Dar gata e să cadă.

Mulțimea încă nu s-a strîns în piață.

Dar gata-i să se-adune.

Nu, nu s-a potolit furtuna.

Dar gata-i să-nceteze.

Ploaia-nmuiase bezna,

Udase tot în juru-i.

Atunci sosii și eu. Și-am zis :

— Să mă-ndrumați, prieteni,
spre târgul Ayaslug.

Ia, spuneți-mi, nu-i oare

acolo unde licăresc,

prin piclă, porțile de-aramă ?

Eu voi pătrunde-n târg.

Da, voi pătrunde-n târg !

Să n-aveți teamă !

E-o fortăreață, ziceți ? Bine.

O voi supune și-o voi nimici.

• Tribut va trebui să le plătesc ?

Nu-l voi plăti !

Dar cel care vorbise-ntîi a spus :

— E strîmtă poarta. N-ai să poți
pătrunde.

E fortăreața tare.

Și zidurile groase nu se sparg.

N-ai s-o iei.

N-ai cum ne ajuta.

Mai bine-aleargă,

du-te, viteazule, pe calul șarg

și caută-ți de treabă în lumea largă.

Eu le-am răspuns :

— Voi trece. N-aveți teamă !

Eu le-am răspuns :

— O voi supune și-o voi nimici !

El a grăit și-a zis :

— Iată că ploaia stă.

Se luminează ceru-n zare.
Călăul face-acum semn
spre Mustafa.
N-ai cum ne ajuta.
Mai bine-aleargă,
du-te, viteazule, pe calul șarg
și caută-ți de treabă-n lumea largă.
Le-am spus :

— Prieteni, nu mă alungați
Lăsați-mă, prieteni !
Vreau să văd
Lăsați-mă să văd !
Prieteni, frați !
Vă-ncredințez că voi avea putere,
vă-ncredințez
că n-am să pier
mai înainte să-mi răzbun durerea.
O, fraților !
Nu-mi spuneți : „NU SE POATE !“
Nu-mi spuneți : „NU SE POATE !“
Inima mea e-o inimă de om.
Nu-i pară. Nu-i un fruct cu miez
zemos.

De sabie crestată,
ea n-o să cadă jos.

O, fraților !
Inima mea e-o inimă de om !
Nu e o biată vrabie !
Nu e o biată vrabie !
Fraților !
Știu prea bine.

Știu
unde-i el acum și ce-o să i
se-ntîmple.

Știu
că de acolo unde e plecat
întoarcere nu se mai află.

Știu,

știu chinurile care îl încearcă
la fiecă răscruce,
cu trupul gol și ținut pe-o cruce
suită pe-o spinare de cămilă,
lovit pînă la sînge,
fără milă.
O, fraților !
Nu m-alungați !
Lăsați-mă, prieteni !
Măcar o clipă,
cît încă n-a murit,
lăsați-mă să-l văd pe răstignit,
pe-ostașul lui Bedreddin
să-l văd în fața mea,
pe Mustafa Börüklüce,
Mustafa !

*

Așteaptă două mii de capete
să cadă la pămînt.
Și Mustafa e pironit pe cruce.
Butucul pregătit.
Călăul gata.
Și fiecare e la locul lui.
Brodată-n aur
e pătura legată strîns sub șa.
Scapără scările aurite.
Pe-un cal bălțat, prințul cel tînăr.
Un băiețel însprîncenat :
e padișahu-Amasyei, Murat.
Și lingă el,
plecîndu-și coiful pînă la pămînt,
coiful pe care am scuipat
de zeci și zeci de ori,
slugarnic,
oftînd cu prefăcătorie,

iată-l pe Baiazid Paşa.
Călău-a ridicat securea.
Izbi.

Şi din grumazul despicat,
în aer singele ţişni.
Cad capetele, rostogol, pe jos,
ca merele din pomul rămuros.
Iar Mustafa, pe cruce ţintuit,
cu ochii la casap,
privea cum cade fiecare cap.
Cu ochii crunţi privea
şi-ntr-adevăr
nu-i tresărea
măcar un fir de păr.
Iar ei strigau :
— O, taică, Bedreddin !
Grăbeşte să ne vii în ajutor !
Şi amuţi-n ţărină
glasul lor.

XI

Ajungînd Baiazid Paşa la Manysa, puse mîna pe Torlak Kemal şi după ce-l spînzură, trecu prin foc şi sabie zece vilaiete. Şi aceste zece vilaiete le înapoie iar, ca timare, beilor — slugile domneşti.

Ținîndu-mă de călăuza mea, străbăturăm cele zece vilaiete. Deasupra noastră zburau cîrduri de corbi. Scoţînd ţipete stranii, ei se repezeau, din cînd în cînd, în văgăunile întunecoase şi poposeau pe leşurile însîngerate, calde încă, ale femeilor şi copiilor. Sub bătaia soarelui zăceau întinse, pe marginea drumurilor, grămezi de stîrvuri. Leşuri de oameni tîleri şi de moşnegi. Dar corbii, sătui din cale-afară, rîvneau numa la carne fragedă de femeie sau de copil. De-a lungul drumurilor, ne-ncrucişam cu suitele beilor domneşti. Beii domneşti se-ntorceau la moşiile lor cu steagurile fluturînd, în sunetul tobelor, în

cîntece și strigăte care sunau înăbușit în văzduhul greu, ca printr-o vie cu struguri putrezi, pe unde vîntul își croiește anevoie cale. Am fost nevoiți să părăsim cele zece vilaiete. În fața ochilor noștri, răsărea, de partea cealaltă, peninsula Galipoli.

— M-au lăsat puterile, i-am spus călăuzei mele. Nu mai sînt în stare să trec înot Dardanelele.

Am pornit la drum.

Marea clocotea. L-am privit pe luntraș mai de aproape. Era cap tăiat cu cel al cărui portret îl smulsesem dintr-o carte nemțească și-l atîrnasem deasupra patului. Mustăți groase, negre ca abanosul ; barba stufoasă și albă colilie.

În viața mea nu văzusem o frunte mai înaltă, mai luminoasă, mai înțeleaptă. În vremea asta ajunsesem la mijlocul strîmtorii. Marea clocotea. În văzduhul greu ca plumbul, valurile se înălțau, spumegînd, și se prăvăleau, zguduind luntrea. Luntrașul grăi :

— Omul liber și sclavul, patricianul și plebeul, seniorul feudal și iobagul, meșterul de atelier și ucenicul, pe scurt : asupritorul și asupritul și-au purtat întotdeauna dușmănie unul altuia, luptîndu-se neînterupt între ei cînd pe ascuns, cînd pe față.

XII

Atingînd pămîntul Rumeliei, aflarăm că Mehmed Çelebi ridicase asediul Salonicului și sosise în orașul Seres.

Ca s-ajungem mai repede în codrii Deliormanului, am mers zi și noapte. Într-o noapte, coborînd din șa, ne-am întins să ne odihnim pe marginea drumului, cînd deodată am auzit tropot de potcoave.

Trei călăreți goneau ca vîntul dinspre Deliorman către Seres.

Unul din ei ducea, atîrnat de cureaua șeii, un om legat fedeleş.

Văzîndu-l, mi s-a făcut părul măciucă.

Atunci i-am spus călăuzei mele :

Eu ropotul acesta îl cunosc.

Aşa gonesc întotdeauna

aceşti cai negri cu boturile ude de

spumă-nsîngerată,

pe căile de noapte, cînd nu răsare luna,

tîrînd un prins de şaua lor legat,

cu mîinile la spate, dezbrăcat,

cu pieptul gol,

aşă gonesc întotdeauna.

Eu ropotul acesta îl cunosc.

• Era o dimineaţă străvezie

cînd ei intrară-n forturile noastre

ca o solie de prietenie.

Atunci

am împărţit cu ei merinda

şi-am fost încrezători şi buni

ca nişte prunci.

Era văzduhul străveziu şi proaspăt,

şi inima nutrea nădejdi şi vise.

NEÎNCREDEREA,

prieten încercat,

în dimineaţa aceea aţipise.

Eu ropotul acesta îl cunosc.

Plecară într-o noapte, pe-ntuneric,

în lung galop de cal,

înjunghiind străjerul c-un pumnal,

plecară într-o noapte, pe-ntuneric,

pe caii negri,

pe caii negri,

ca din praşte,

tîrînd de şaua lor legat,

cu mîinile la spate, dezbrăcat,

pe cel mai drag, pe cel mai vrednic frate.

Eu ropotul acesta îl cunosc.

Şi-ntreg Deliormanul îl cunoaşte.

Ne-am dat într-adevăr repede seama că Deliormanul cunoștea acest ropot de potcoave. Ajungînd la poalele pădurii, aflarăm că Baiazid Pașa, printre alte măsuri, urmărindu-și planul, trimisese în codru oameni de-ai săi, care se prefăcuseră că sînt de partea lui Bedreddin.

Pătrunzînd în tabără, ei așteptară să se lase noaptea, și atunci, în vreme ce comandantul nostru se odihnea în cortul său, se năpustiră asupra-i și-l tîrîră cu ei. Cei trei călăreți întîlniți pe drum erau cei dintîi provocatori din istoria Turciei, iar prinsul care atîrna legat de cureaua șei era Bedreddin.

XIII

Seres. Rumelia.

Sala palatului împărătesc.

Azi are loc

Judecata, în prezență augustă.

Șeicul Bedreddin

stă la mijloc,

drept, ca o sabie înfiptă-n lut.

În fața lui, sultanul, mut.

Privirile li s-au încrucișat.

Sultanu-și arată dorința

ca înainte de a-și spune frînghia ultimul
cuvînt

și-nverșunatul răzvrătit să cadă moale
la pămînt,

Ulema¹ și șeriatul,

cu înțeleaptă iscusință,

să poarte judecată

așa precum stă scris în legi.

Ulema s-a adunat.

Și-atunci

Mevlâna Haydar,

¹ Înaltul cler musulman.

vestitul cărturar,
pentru a cărui minte
Coranul n-are taine,
atoateștiutorul
ce din Iran sosise în ajun,
rotindu-și barba dată cu șofran,
deschise gura și rosti,
cu o pătrundere divină :
„Esența lui e răul !
Dacă-l executăm acum, e bine !“
Și cu aceste cîteva cuvinte
el lămuri divaņu-ntreg.
Înalta adunare spre Bedreddin grăi :
„Vorbește !
Răspunde pentru rătăcirea ta !“
Și Bedreddin, privind pe geam, zări
cum cade moale-ntre arcade-amiaza,
zări scăpărătorul snop de raze,
zări copacii
și izvorul ce măcina încet prundișul,
și-atunci privirea lui se împlânzi.
Zîmbind răspunse :
„Eu nu cer îndurare.
Zadarnică mi-ar fi căința.
Știu :
noi sîntem doborîți acum, și vorba noastră
nu are căutare.
De vreme ce aceasta ne e soarta,
lăsați-mă să-mi prind pe piept sentința“.

XIV

Burează. Stropii cad
șovăitor,
ca niște șoaapte
de trădător,

ce lunecă furiș prin noapte.
Burează. Stropii cad
pe jilava țărină,
de parcă-ar luneca la vale,
grăbite, tălpi de trădător
albe și goale.

Burează.

Și în tîrg,
într-un copac din fața fierăriei,
atîrnă Bedreddin al meu în ștreang.

Burează.

E frig și ceru-i negru.
În noaptea umedă,
atîrnă de copacul desfrunzit,
cu trupul gol,
învățătorul meu,
și trupul lui se leagănă domol.

Burează.

Și tîrgu-i mut,
și orb.

O jale mută,
oarbă,
apasă ca un bolovan văzduhul nopții.
Și-ascunde tîrgul Seres fața-n palme.
Burează.

CĂMAȘA STRUNGARULUI SEFIK

Burează. Dincolo de gratii, în fundul zării și-n văzduh,
se naltă zorile din cerul încărcat de nori. Mi-aduc aminte
foarte bine. Cineva mi-a atins cu mîna umărul. M-am
întors. Lîngă mine era strungarul Sefik. M-a privit cu
ochii lui negri, învăpăiați.

— Nu-i așa că iar n-ai dormit toată noaptea ?

Deasupra noastră zăngănitul lanțurilor amuțise. Se
vedea că adormiseră și ei, acum, spre dimineață. La lu-

mina zilei pînă și strigătele străjilor își pierd sensul. Culoarele sunetelor se șterg, și asprele contururi, vizibile în întuneric, se fac mai moi.

Ușa încăperii noastre se dă-n lături. Tovarășii mei se trezesc din somn unul după altul.

Sefik mă-ntreabă :

— Ce-i cu tine ? De ce ai înfățișarea asta ciudată ?

Îi povestesc lui Sefik tot ce mi s-a-ntîmplat.

— Ascultă ce-ți spun : toate astea le-am văzut cu ochii mei. S-a oprit aici, în fața ferestrei noastre. Călătoria asta am făcut-o împreună, sau mai bine zis mi-a fost călăuză.

Strungarul Sefik începuse să rîdă. Arătîndu-mi fereastra, zise :

— N-ai bătut atîta cale călăuzit de învățacelul lui Mustafa, ci mai degrabă în tovarășia cămășii mele. Ia uită-te : am atîrnat-o aseară de gratii, înainte de culcare. Și-acum mai spînzură pe fereastră...

Rîd și eu. Întind mîna și apuc cămașa albă, care mi-a fost călăuză în timpul călătoriei la răsculații șecului Bedreddin, fiul cadiului din Simavna. Sefik își trage cămașa pe el. Acum au aflat și ceilalți despre „călătoria mea”. Ahmed îmi spune :

— Scrie întîmplarea asta. Pune-o pe hîrtie. Noi vrem să citim despre Bedreddin. Îți voi povesti o istorioară, pe care ar fi bine s-o pui la sfîrșitul cărții.

L-am ascultat ; am pus la sfîrșitul cărții istorioara povestită de Ahmed.

ISTORISIREA LUI AHMED

Ce-ți spun acum s-a întîmplat înaintea războiului balcanic. Împlinisem nouă ani. Odată am fost, eu și bunicul, oaspeții unui țaran din Rumelia. Țăranul avea ochii albaștri și barba roșcată, ca de aramă. Am mîncat pe săturate coleș de făină, pipărată zdravăn cu ardei roșu. Era pe

timp de iarnă. Și-n Rumelia iernile sînt tăioase ca un cuțit dat la tocilă.

Cum s-o fi chemat satul nu mai țiiu minte. Țiu însă minte că jandarmul care ne întovărășise o bucată de drum ne tot spunea că țăranii din satul ăsta sînt oamenii cei mai încăpățînați din lume, cei mai rău-platnici cînd e vorba de dări și îndrăzneți cum nu se mai află.

Dacă ar fi fost să-i dăm crezare jandarmului, oamenii ăștia nu erau nici musulmani, dar nici păgîni. Poate că erau cazîlbași, dar nici cazîlbași adevărați nu păreau a fi. Parcă și-acum mă văd intrînd cu bunicul în sat. Soarele asfințise. Drumul se acoperise cu gheață. Băltoacele străluceau ca niște cioburi de sticlă, roșii.

De după zăplazul de nuiiele sări la noi un dulău uriaș. În lumina amurgului părea și mai mare. Lătra cumplit. Surugiul smuci hăturile. Dulăul se azvîrli asupra cailor, gata să le sară-n piept. Pîndeam, ascuns la spatele surugiului, să văd ce-o să se-ntîmple. Surugiul ridică deodată mîna în care ținea biciul ; șfichiul vîjii prin aer, atingîndu-mi ușor obrazul și, cu un șuierat ca de șarpe, plesni botul dulăului. Atunci se auzi un glas gros :

— Hei ! Oi fi crezînd că dulăul ăsta-i țăran și că tu ești prefectul județului ?

Surugiul coborî din căruță. Se apropie de stăpînul dulăului și-i dădu binețe. Vorbiră ceva între ei. Apoi stăpînul cîinelui, țăranul acela cu ochi albaștri și barba ca de aramă, ne pofti în casă.

Multe din vorbele celor vîrstnici, auzite în copilărie, mi-au rămas întipărite în minte. Multora le-am înțeles tîlcul abia cînd m-am făcut mare. Unele mă mirau, altele mă făceau să rîd sau mă mîniau, însă nici unele nu m-au tulburat atît și pentru toată viața, ca vorbele pe care le-au schimbat în noaptea aceea țăranul cu ochi albaștri și bunicul meu. Bunicul meu avea glasul blînd al omului așezat ; vorba celuiilalt era aspră, repezită, hotărîtă.

— Trupul despuiat al șeicului Bedreddin, spînzurat în copacul desfrunzit din tîrgul Seres-ului, după voința sul-

tanului și sfatul hogii Haydar din Iran, se legăna domol în văzduh. Căzuse noaptea. Din întuneric se iviră deodată trei oameni. Unul din ei ducea de frâu un cal sur. Calul n-avea șa. Se apropiară de copacul în care spînzura Bedreddin. Cel mai din stînga se descălță. Apoi se cățără în copac. Ceilalți doi pîndeau sub copac, cu brațele întinse, gata să-l prindă dac-o cădea. Ajuns sus, omul se apucă să taie nodul frînghieii ude și săpunite, încolăcită ca un șarpe în jurul gitului subțire al șeicului Bedreddin, pe sub barba-i lungă și albă. Virful cuțitului alunecă din greșeală pe frînghie și se înfipse în gîtlejul întins al spînzuratului. Dar sînge nu curse nici un strop. Flăcăul se făcu alb ca varul. Aplecîndu-se, el sărută rana. Apoi zvîrli cuțitul, dezlegă cu mîinile înfrigurate nodul, tăiat pe trei sferturi și apucînd trupul neînsuflețit al șeicului Bedreddin, îl lăsă să cadă încetișor, în brațele celor care așteptau sub copac, încetișor, așa cum tatăl pune-n brațele mamei pruncul adormit. Urcară leșul pe cal. Flăcăul care se cățăraseră în copac sări jos. Era cel mai tînăr dintre ei. Au pornit cu calul de căpăstru și au adus trupul neînsuflețit aici, în satul nostru. L-au îngropat sub un vișin sălbatic. La scurtă vreme după asta, călăreții domnești au năvălit în sat. După plecarea lor, flăcăul a dezgropat leșul de sub vișinul săbatic, temîndu-se ca nu cumva să dea peste el, dacă vor năvăli iarăși. De atunci nu l-am mai văzut.

— Și toate astea s-au petrecut într-adevăr chiar așa cum spui ? îl întrebă bunicul.

— Fără îndoială. Întîmplarea asta mi-a povestit-o bunicul mamei mele. El o știa de la bunicul lui. Iar bunicul lui o aflase de la bunicu-său. Iaca așa s-a-nșirat povestea de la unul la altul, din moși strămoși...

Mai erau în odaie, în afară de noi, vreo zece țărani. Ședeau pe jos, strînși roată, luminați de flăcările care pîlpăiau în vatră. Cînd se mișcau, lumina purpurie a focului cădea peste mîinile, peste obrazul și umerii lor. Cel cu barba ca de aramă zise :

— El va veni iarăși. Trupul gol al spînzuratului va atîrna iar în copacul desfrunzit.

Bunicul rîse.

— Credința voastră seamănă cu-a creștinilor. Și ei spun că mîntuitorul Isus se va coborî din nou pe pămînt. Ba chiar și unii dintre musulmani cred că mîntuitorul Isus va pogorî într-o bună zi în slăvitul Damasc.

Țăranul cu barba arămie tăcu pe neașteptate. Sprîjinindu-și de genunchi palmele late și bătătorite, se ridică. Văpaia focului îl scîlda acum din cap pînă-n picioare. Îi vedeam chipul numai dintr-o parte. Avea un nas mare, drept. După un răstimp de tăcere, grăi :

— Zice-se că trupul neînsuflețit al mîntuitorului Isus va învia odată și că el se va arăta în carne și oase. Eu nu cred într-asta. Bedreddin se va arăta, dar nu în carne și oase ; nu va avea nici barbă, nici mustăți. El se va ivi printre noi ca lumina ochilor, ca vorba zburînd de pe buze, ca răsufierea pornită din piept. Știu că așa va fi. Noi, ostașii lui Bedreddin, nu credem nici în viața de apoi, nici în sfîrșitul lumii și nici că trupul risipit, prefăcut în pulbere, va învia vreodată. Cînd spunem că Bedreddin va veni iarăși, sîntem încredințați că se vor ivi iar printre noi cuvîntul, privirea și răsufierea lui.

Omul tăcu. Se așeză. Nu știu dacă bunicul o fi crezut sau nu că Bedreddin va veni iar cîndva printre noi. Eu însă nu m-am îndoit de fel, atunci, cînd aveam abia nouă ani și cred cu aceeași tărie într-asta pînă-n ziua de azi, cînd am împlinit treizeci.



CUPRINS

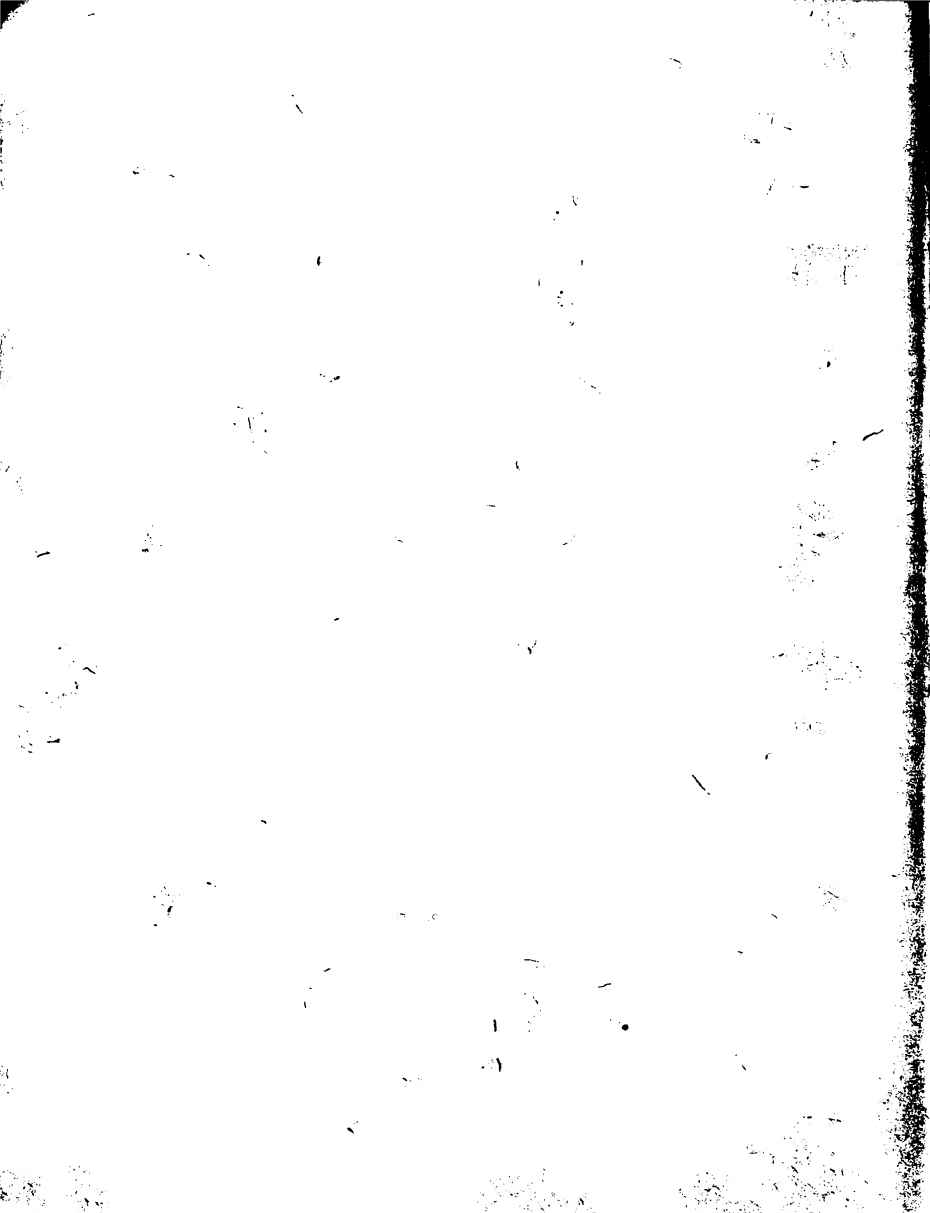
<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XIX

CÎNTEC LA MASA SOARELUI

Cincisprezece răni	1
28 ianuarie	3
Anatolia	7
Poetul	12
Noua artă	14
Săgeata zvirlită de arc	17
Făclierii	19
Cîntecul celor care beau soare	21
Zidul imperialismului	26
Orientul și Apusul	31
Sacco și Vanzetti	35
Bayram Oğlu	38
Salcia plingătoare	42
Liniște	44
Omul care merge	46
Preistorică	49
Soldatul	51
Moartea soldatului	52
Poate că...	53
Cîntec la masa soarelui	55
Întiile violete și prietenii flămînzi	57

Bun rămas, prieteni	59
Telegrama sosită azi-noapte	61
21 ianuarie 1924	63
Scrisoare către soția mea	65
Glasuri	67
Amnistia	69
Uriășul cu ochi albaștri	72
Impresii	74
La porțile Madridului	76
Scribul închisorii	80
Călătorie pe corabia nefericitului Iusuf	83
Despre victorie	87
9 octombrie 1945	89
Dușmanul	90
Cea mai nătingă dintre ființe	92
Don Quijote	94
Pe când era Hamid sultan	96
Să-ți fie dragă viața	97
De când eu sînt aici întemnițat	98
Secolul XX	102
Angina pectoris	104
Călătoria	106
Despre mîinile voastre și despre minciună	107
Lui Paul Robeson	110
Tovarășilor din închisoare	112
Lumea, prietenii, dușmanii, tu și pămîntul	115
Țăranul turc	117
În a cincea zi de grevă a foamei	119
Ei	121
Scrisori din închisoare	123
Scrisoarea lui Mehmet, fiul lui Nâzim, trimisă în Franța	142
Trista libertate	144
A fi sau a nu fi	147
Revoluției din Octombrie	149
Ciobănașul Ali	152
Omul cu garoafa	154

Testament	156
Unii dintre ei	158
Simfonia Moscovei	161
Optimism	196
Poezia mea	198
Într-o noapte, cînd ninge	199
Plimbarea de seară	203
Unu noaptea	207
Povestea nukului și a lui Yunus cel șchiop	210
Aceasta-i țara noastră	218
Poem despre Șeicul Bedreddin, fiul cadiului din orașul Simavna	219



Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar la 4.X.1977. Tiraj 7 305 ex. broșate.
Coli ed. 11,72. Coli tipar 9,25.



Tiparul executat sub comanda nr.
5 123, la Întreprinderea poligrafică
Bacău, str. Eliberării nr. 63.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA



Lucrarea a fost executată pe hîrtie
fabricată de C.C.H. LETEA Bacău



Scanare și prelucrare digitală



de

Anonim



și

CAT Graur



Antwerpen

2025

